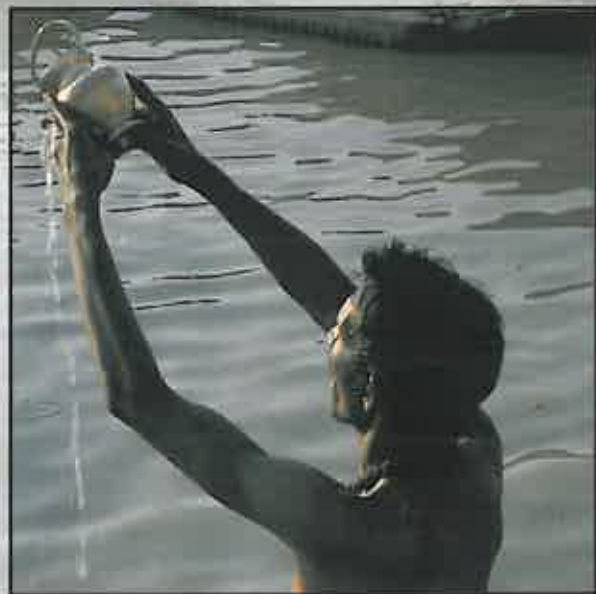

VÁCLAV FIALA *V Indii* JEN TAK

V Indii JEN TAK

VÁCLAV FIALA

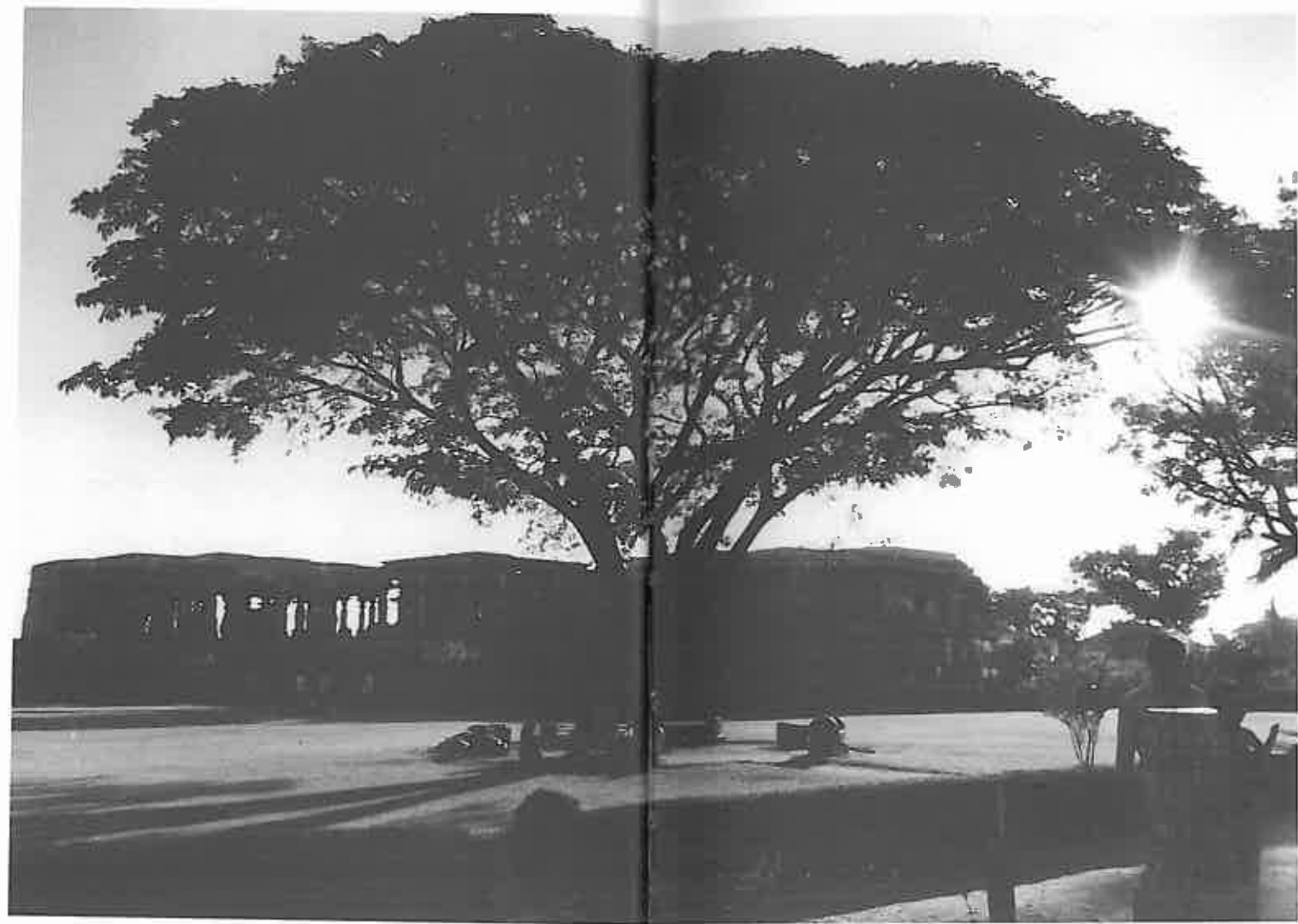

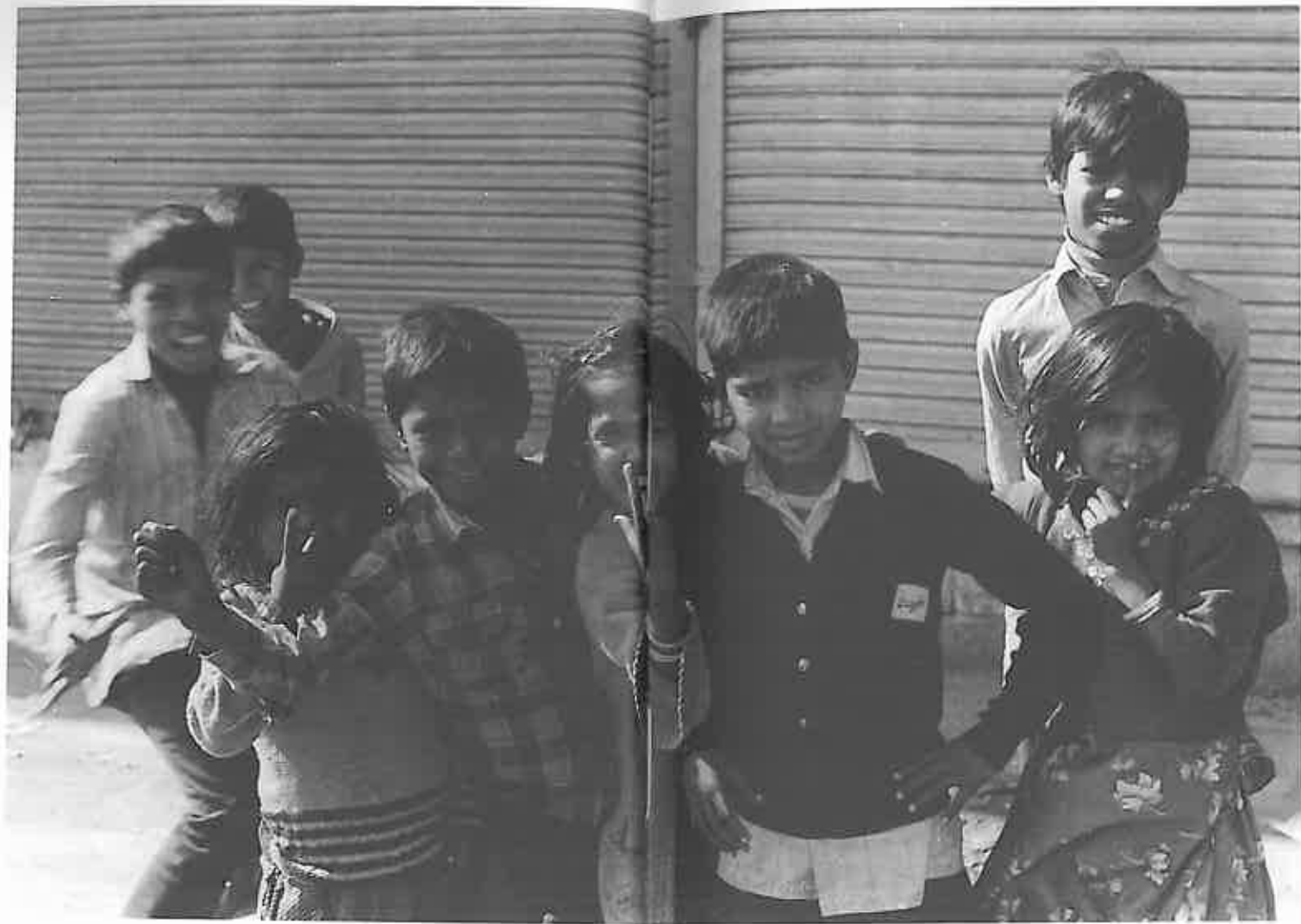
KOVALAM

KOVALAM

Václav Fiala / V Indii jen tak

VIndii
JEN TAK

VÁCLAV FIALA

KOVALAM
DRAGON PRESS

© Kovalam, 1994
© Václav Fiala, 1994
ISBN 80-901825-0X

*Jsem nesmírně zvědav, co budete vyprávět, až se vrátíte,
zda přece jen to nebylo tak najednou příliš silné sousto; na
druhé straně však dlužno přiznat, že sousto mdlé nezanechá
tak výrazného dojmu...*

Vladimír Miltner
Na sv. Mikuláše 1985 z Prahy

Probudilo mě horko. Zpocená flanelová košile se mně lepila na tělo. V letadle bylo ticho. Hučení motorů většinu cestujících uspalo. Mezi sedadly ležela spadlá kniha. Žlutá obálka s modrým titulkem: India, A Travel Survival Kit - Jak přežít na cestě v Indii. Tenhle nápis mě rychle vrátil do reality. Letadlo syrských aerolinií s námi směřovalo k indickému poloostrovu.

Horko navíc signalizovalo, že jsme už mimo zasněženou Evropu, že mnichovské letiště, domažlická hranice, pražské úřady a celá kalvárie příprav je daleko a stává se minulostí, o které se dá vyprávět pouze lidem, kteří někdy chtěli v socialistické realitě vycestovat na "západ". Co na tom, že Indie je právě opačným směrem.

Únava z dvouměsíčního čekání za dveřmi pražských úřadů a z nejistoty, zda vůbec v listopadu odjedeme, se projevila přesně ve chvíli, kdy se železný kolos s nápisem Boeing 747 odlepil od země mnichovského letiště. Pochvíli letu jsem usnul a probouzel jsem se jen s přestávkami: v Damašku, kde bylo třeba dovrátit do jiného letadla, a pak v šejkátu Šardžá, o kterém jsem doposud neměl tušení, kdesi ve Spojených arabských emirátech, kde jsme vysadili tři arabské naftaře. Jedno skončilo a druhé ještě nenastalo, a tak jsem strávil šestnáct hodin bezstarostného spánku.

Nad hlavou zablikal nápis NO SMOKING, FASTEN YOUR SAFETY BELTS. Okénko letadla dostalo oranžovou barvu. Byly dvě hodiny v noci podle mých hodinek a šest podle místního času.

Svívalo. Oranžově. To jsem ještě netušil, že touhle barvou se v Indii ohlašuje každý nový den a že jich uvidím přes šedesát a že mně po návratu domů budou tak chybět.

„Dámy a pánové, prosím nekuřte a připoutejte se. Za okamžik přistaneme na mezinárodním letišti Indiry Gándhiové v Dillí. Ve městě je dvacet šest stupňů Celsia. Loučí se s vámi posádka letadla a přeje vám hezký pobyt v Indii.“ Z ampliónu se ozvala slabounká hudba a mně po těle naskočila husí kůže. Za chvíli se sen stane skutečností.

Zapraskalo mně v uších - klesali jsme. Pak se kola dotkla vybetonované ranveje a u dveří letadla nastala tlačeniice. Indové už byli celí nedočkaví. Eva mě ještě stačila upozornit:

„Nezapomeň se nadechnout.“

Přikývám jsem. Myslel jsem na to od chvíle, kdy se oranžovou barvou za oknem přihlásila Indie.

„Indii musíte cítit! Indie, to jsou tisíce vůní a pachů, které nikdy nezprostředkuje žádný film, žádná kniha, žádné vyprávění,“ nabádal nás před odletem náš přítel, znalec tohoto kontinentu. A tak jsme se zhluboka nadechli na horní plošince schůdků. Ještě jsme nedokázali identifikovat tu zvláštní vůni z miliónů vonných tyčinek u hinduistických oltářů, rozžvýkaného betelu, kterým je celá země poplivaná, indických cigaret bídí, které svou nasládlou vůní tolik připomínají marihuanu, ohňů a výkalů, hni-jících odpadků i čerstvých květin.

Letiště bylo zalité tou oranžovou barvou oblohy a já jsem šel trochu nepřítomně k odbavovací hale.

„Pozor“, zadržela mě Eva v jedné chvíli, když jsem se s nepřítomným výrazem díval na oblohu. Zůstal jsem stát. Těsně kolem mne přeskákala po letištní ploše opice. Jsme v Indii!

V Praze jsem s oblibou každému tvrdil, že teprve až budu shánět na dilliském letišti rikšu, teprve pak uvěřím, že jsem se do Indie dostal. Tohle tvrzení ale může ze sebe vypustit pouze člověk, zvyklý shánět v noci v Praze taxika, nebo čekat nekoněčně dlouho na zatoulanou tramvaj. V Indii takové úskalí přichozímu rozhodně nehrozí. Rikšu tu nikdo shánět nemusí. Problém je spíš v tom, jak se rikšů zbavit.

Sotva jsme vyšli před letištní budovu, dalo se všechno kolem nás do pohybu. Náhončí hoteliérů, majitelé autobusů, taxikářů, rikšové všech kategorií, agenti turistických kanceláří, překupníci a obchodníci, žebrační a já nevím kdo ještě. To všechno krát deset a s křikem.

Jet taxikem jsme jako správní čundráci zavrhli a jet rikšou se nám napoprve zdálo přece jen poněkud exotické. Tak autobus! Ostatně jeden řidič už hezkou chvíli kolem nás poskakoval a vy-chvaloval svůj dopravní prostředek, se kterým prý parkuje za rohem. Pokud jsme měli pocit, že jízda autobusem je něco, co známe z domova, a něco, co nás tudíž absolutně nemůže zas-kočit, mylili jsme se velice. A byl to omyl, kterých v Indii zaži-jeme ještě mnoho. Vše evropské jest dobré nechati v Evropě a do Indie vstupovat s vědomím, že všechno je jinak.

Na pomačkaném boku vozidla, velikosti asi tak naší dvanáct-settrojky, se skvěl honosný nápis DE LUXE cosi. Výrobce toho vozidla byl určitě zadobře s nějakým hlídačem vrakoviště a se-stavoval své autobusy z dilů, které byly zrovna k nalezení. V ok-nech chybělo sklo a plechové dveře byly přidráťované. To mě ale nikterak neznepokojilo. Bylo ostatně horko a trochu průva-nu nemohlo uškodit a jestli za jízdy ztratíme dveře, je mně jak-si fuk. Co mě ale zneklidnilo, byla skutečnost, že „autobus“ byl poněkud přeplněný pasažéry. Aby se dovnitř lépe vešli, postrá-dal interiér sedačky, a občané, přiletěví do Indie, seděli na bág-lech, na sobě či na zemi. Domníval jsem se, že je naprosto vy-loučené, abychom se dovnitř ještě dostali. Leč řidič byl ale ji-ného názoru a za chvíli už za námi dráťoval dveře. Chvíli pobíhal kolem svého vozidla a vykřikoval příkazy stran dokonalého vyu-žití místa. A že v tomhle jsou Indové mistři, o tom jsme měli mít v budoucnu ještě hodně příležitostí se přesvědčit.

Konečně usedl na své místo k volantu na pravé straně, což je jeden z pozůstatků anglické kolonizace, a začali jsme se se skří-potem rozjíždět. V tom se ozvalo volání a k autobusu přibíhal Ind s diplomatkou, kvádrem a zpoceným čelem. Chvíli stepoval kolem, hledaje místo k usednutí, a pak na pokyn řidiče usedl - řidiči na klín. K centru jsme vyjeli za mohutného troubení, kte-ré vzbuzovalo falešnou představu o možnostech vozidla.

Pro našince, který přijíždí do Indie poprvé, není zpočátku situace moc růžová. Nás na letišti nečekala diplomatická limuzína ani dav příbuzných. Byli jsme odkázáni pouze na několik rad, kterými nás vybavili ti, kteří měli to štěstí v minulých letech Indii navštívit a těch moc nebylo. Také hrstka dolarů, kterou nám milostivě prodala po letech nedůstojného žadání naše banka, okamžitě stanovila podmínky našeho pobytu: nic, co je tu nachytané pro turisty, se nás netýká. Žádné hotely, žádné restaurace, žádné výhody v dopravě. Je nám souzeno zařadit se mezi barevný dav domorodců a co nejvíce s ním splynout. Jen tak je naděje, že naši představu o indické cestě naplníme.

Čánakjapurí v Novém Dillí je elegantní čtvrť ambasád a hotelů. Někde mám napsanou adresu youth hostelu, který se tady krčí a nabízí azyl pro příchozího neznalce indických poměrů. Beru na vědomí radu Mirka Šmída: „Pro první dny se ubytujte tady, než se trochu rozkoukáte, von je to dost nápor na hlavu.“

Když už v kraťasech vycházíme do horkých ulic indické metropole, první, co mám spatřit, jsou podivné stavby jedné z nejstarších dochovaných hvězdáren - Džantar Mantar. Stavby, které mně budou ještě po létech inspirovat a ovlivňovat v mé výtvarné práci. Stavby - sochy. Dlážděný bazén s nehybnou vodní hladinou a nad ním schodiště. Vede šikmo k obloze a rázem končí. Okny ve zdech je vidět nebe. Na hladinu padá stín trojúhelníkové stavby. Dvě kolosea, uprostřed nichž stojí jen mohutný pruhovaný sloup. Nakloněné srdce přetáté uzounkým schodištěm. Podivné prolejačky obklopené palmami. Po schodišti občas přejde postava v turbanu nebo se ze stínu vynoří dívka v sári.

Džajpúrský maharádža Savaj Džaj Sinh dal postavit řadu těchto gigantických hvězdáren po celé Indii. Ve Váránasí, Udždžajnu, Mathuře, Džajpúru, v Dillí. Pro nezasevěného jsou stavby spíš architektonickou ilustrací k vědecko-fantastickému filmu, než důmyslnými přístroji, na kterých lze vypočítat polohy a pohyby hvězdných těles. Zjistit jejich deklinaci, ekliptiku, meridiány a azimuty.

Stavby stojí uprostřed velkoměsta, mezi výškovými budova-

mi zahraničních bank a úřadů, mezi reklamami na sortiment západního zboží, které Indie tak málo potřebuje. Stojí tu jako svědectví, že naše století se svými hvězdnými projekty mělo tady v jižní Asii v 18. století své předchůdce.

A kolem jezdí auta a mezi nimi se toulají krávy a pobíhají psi a žebrají děti, a odněkud přichází nahý poutník, zleva se řítí motorikša, zprava koňský potah. Někdo tlačí dřevěný dvojkolák s obrovským nákladem pytlů, za ním tři policajti v turbanech na jednom mrňavém skútru, autobus křičících dětí, prodavač si rozdělal ohýnek na kraji ulice, jeho žena zadělává placky, do toho křik z obchůdků, muzika z jednoho ampliónu a bráhmanská modlitba z druhého, nahé dítě v prachu na zemi v těsné blízkosti přecházejícího velblouda a mrzák, vystavující na slunce svou elefantí nohu, otravující čistič uší s drátěným čistítkem, pradelny nad kanálem, stařík čtoucí noviny na posteli uprostřed chodníku, truhlář připezavající prkno na okraji schodu, nehybné tělo přikryté špinavou látkou, prodavačka, spěchající s nádobou jogurtu na hlavě, muž, prodávající kokosové ořechy, kterými je ověšen od hlavy k patě, že sám se stává kokosovníkem, kuřáci nad partičkou karet, sedící na patách v tom největším shonu ulice, bohyně ověšená stříbrem, v pestrém sári a s motykou, po pás ve výkopu, natažené ruce s prosbou, oči hladovějících, prosící, doufající... A mezi tím my dva, z jiného světa - odjinud. V bílých košilích, s bílou pleťí a s neporozuměním. K tomu nejistota a neznalost, obavy a nerozhodnost.

Dnes už vím naprosto jistě, že kdybych přijel do Indie sám, nikdy bych se nevrátil a nikdo by o mně už nikdy neslyšel. Indie by mě pohltila svým náporom. Ještě že si Eva zachovala chladnou hlavu. Byl jsem v těch prvních dnech vlečen a posouván a vnímal jsem je jaksi zpovzdáli. Jako člověk, který se ocitl v prostředí děje neznámého filmu.

V těch prvních hodinách, kdy jsme se potáceli po bazarech a ulicích, jsem získával dojem, že Indie je podvod. Že je to něco jiného, než na co jsem byl připraven a co jsem schopný přijmout, něco, co má ve skutečnosti být jiné. Bída ve své realitě je tak šokující! Indie, jak ji znám z knih našeho pokoje, je ta správná a pravdivá a to, co se děje kolem mne je země, kterou poznat ne-

chci, se kterou se nemohu smířit. Měl jsem navíc pocit, že celá ta třičtvrtěmiliarda Indů, nebo kolik jich v onom roce bylo, se nacházela zrovna v ulici, kterou kráčíme. A že asi půlka z nich na mě něco pokřikuje a druhá polovina alespoň upřeně hledí. Měl jsem chuť někam zalézt, někde se zavřít a nikoho nevidět, nic neslyšet, někde se vzpamatovat. Barevný dav, valící se ulicemi, nás ale bral s sebou. Hodinu po hodině jsme se měnili, den za dnem jsme přivykali a stačilo se podívat na své tváře a oděv po několika dnech, abychom si plně uvědomili, že jsme se začali stávat součástí lidského moře, které se valí indickým kontinentem.

Cesta k Červené pevnosti se nám podle plánu města nezdála nijak přehnaně daleko. Zkusili jsme se tam doplazít po svých. Jenže Dillí rozhodně není okresní městečko a po hodině chůze v poledním vedru davem, kterému jsme ještě nerozuměli, jsme se rozhodli pro cestu nějakým veřejným dopravním prostředkem. Tedy Eva se rozhodla - já jsem vyřeštěně posouval nohu před nohu a byl k nepoužití.

Dillí se svými šesti milióny obyvatel nemá ani tramvaje, ani trolejbusy, o podzemce nemluvě. Jsou tu sice městské autobusy, ale není jich tolik, kolik by člověk v tak velkém městě předpokládal. Přesto v tomto městě není problém dostat se z místa A do místa B. Dillí má totiž rikšul

Když jsme zavrhli dvojkolku taženou běžícím Indem, mohli jsme si vybrat z nepřeberné nabídky bicyklistů, motorikšů či tan-gy - tedy vozíku taženého konikem či mezkem.

Rikšáci, šlapající do pedálů své hrkající káry, obklopují cizince na pouti po Indii na každém kroku. Hulákají svou nabídku, předhánějí se v podbizivosti a úslužnostech. Stačí ale vylézt na sedátko a říci směr. V té chvíli se majitel mění v obchodníka a zodpovědného otce, syna, děda, či praděda, podle věku, kterému kromě vašich zájmů leží na srdci ještě deseti, dvanácti či kolikačlenná rodina, a nastává čas smlouvání. Jeho nabídka pět set, vaše dvě. Stojíte. Křik a bouchání do štangle. Jeho nabídka čtyři sta, ale to za cenu, že dnes bude rodina bez večeře. Vaše nabídka tři a ani o rupii víc. Kopání do pedálu. Jeho nabídka, po pár

mínutách, tři sta, ale celé přibuzenstvo umře hladu. Vaše čtyři a slézáte ze sedačky. „Okej, okej sir - sit down!“ Holt vymřeme všichni v Dillí a okolí hladu: „Dvě stě!“ A tak dál, a tak dál. A když se cena konečně dostane na rozumných pět rupií, jste už tak unaveni a rikšák tak ukřičen, že se vám vlastně už ani nechce někam cestovat. Jenže v té chvíli se rikšák mění v kamarádského služebníka a většinou bez dalších okolků vás doveze, kam má. Po rovině to ještě jde, ale běda, když na cestě nastane stoupání. Rikšáci nebývají zrovna atletického vzrůstu a mnozí jsou už velmi staří. Tehdy většinou sesedne s kola a začne tlačit. Vy sedíte, pokoujete, plíváte kolem sebe a občas něco povzbudivého zakřičíte. Prostě pohoda, že? Jenže já na to neměl nervy. A občas jsem seskočil a snažil se pomoci tlačit. To jsem si ale dal. Musel jsem na konci cesty ještě připlatit za to, že jsem si mohl tak pěkně zatlačit. Všechno je jinak!

Jezdit motorikšou je rychlejší, ale méně zábavné. Motorikša je jakási plechová telefonní budka přimontovaná na mopedu, který řídí frajer s knírkem a blyštivým prstenem na malíčku. Pozor - motorikša má taxametru! Pokud veze cizince, zásadně jej nezapíná. Trvalo nám dlouho, než jsme okoukali gesto domorodců, kterým dávali najevo, že si přejí jet se zapnutým taxametrem. Když jsme toto gesto začali používat, vyvolalo to vždy na tváři řidiče úžas nad naší prohnaností.

Nevím proč, ale naše první jízda se neuskutečnila žádným jmenovaným vozítkem, ale právě tangou. Dvě velká loukoťová kola pestře pomalovaná, barevná stříška nad dvojicí sedátek obrácených k sobě zády, a nakonec voj, na níž balancuje kočí a kterou pomalým krokem táhne hubený koník.

Když nás majitel ubezpečil, že jeho apatický koník je něco jako Šemík, usedli jsme. Jenže opačně. Oba na to obrácené zadní sedátko. A protože na předním nikdo neseděl, a hubený Ind sedící na voji nás těžko mohl vyvážit, vozík se s námi naklonil dozadu. Nic víc se nestalo, jen to, že na dvacetimetrové koženkové lavičce jsme byli tímto nakloněním na samé hranici spadnutí. Kočí zavřeštěl a potah se dal do pohybu. Následující chvíle cesty k Červené pevnosti si budu pamatovat dlouho. S rukama křečovitě zaklesnutýma do držadel, naklonění dopředu,

ujžděje pozpátku, jsme se vnořili do ulic Starého Dillí. Milionový dav mně hleděl do tváře. Ulicí, kterou jsme se prodírali za hlasného pobízení kočího, jely autobusy s nápisy Šrí Krišna, St. George, Lord God, a podobně. Všechny přeplněné lidmi, kteří viseli v hroznech ze dveří, seděli mezi zavazadly na střeších a byli namačkáni na sedadlech. Rikšové všech popsaných kategorií se všemi možnými náklady nás předjížděli. Jeden dokonce vezl pětimetrové železné roury, na kterých pro jistotu seděl jejich majitel. Jiný zas neuvěřitelně vysokou hromadu pytlů naplněnou buráky. Nejnemožnější potahy a káry s roztodivnými náklady spěchaly ke svému cíli.

Na přeplněných chodnicích žily celé rodiny. Pod pouliční pumpou se sprchoval nějaký chlapík. Seděl na zemi, synek na něj pumpoval vodu a on si mydlil hlavu. Špinavá voda s mýdlem byla chodci roznášena do všech stran, spojovala se s prachem a vytvářela bahno, ve kterém se povalovalo domácí zvířectvo v symbióze s malými dětmi.

Můj šok z neporozumění nabýval ještě na síle. Co bylo platné, že jsem se dlouhá léta na cestu připravoval. Skutečnost mě zastihla nepřipraveného. Seděli jsme s Evou na tom zadním sedadle tangy, nepřírozně předkloněni, hledíc přímo do tváře Indie a ta se valila proti nám, křičela a dotýkala se nás a uštěďřovala nám první lekce poznání.

Před Červenou pevností jsem nějak slezl, nějak zaplatil a pak jsem byl dostrkán k hlavní bráně. Bylo zavřeno. Mně to bylo ale jedno. Usedli jsme na polouschlý trávník, mlčeli a nebyli schopni si přiznat to náhlé zklamání. Kolem nás se hned shlukli obchodníci jistí si svou kořistí. V té chvíli jsem si musel přiznat, že by mně rozhodně nebylo proti srsti usednout do letadla a rychle odtud vypadnout zpět do Evropy. Tehdy bych těžko uvěřil, že až se za měsíc opět objevíme v Dillí, budeme chodit stejnými místy a ptát se sami sebe, jak nás mohlo tak poklidné město takhle vykolejit. A že za další měsíc už budeme součástí Indie, zamilování do jejího kouzla, že budeme poslední den sedět na tomtéž místě a opět mlčky zírat před sebe a že se nám strašně nebude chtít zpět do Evropy.

Staré Dillí, které nás svým mumrajem tak zaskočilo, bylo v pořadí sedmým městem zbudovaným na území dnešního Dillí. Jeden ze starších názvů města je Šáhdžahánábád a tudíž naznačuje, že šlo o město muslimské a že jeho zakladatelem byl jeden z největších mughalských panovníků Šáhdžahán. A to je panovník, jehož jméno je v indických dějinách nepřehlédnutelné. Šáhdžahán stavěl a buďoval po celé Indii a jeho Tádž Mahal zaujal v indické architektuře místo tak významné, že bývá počítán k divům světa. V samotném Dillí nechal zbudovat Červenou pevnost, do které chtěl přestěhovat své sídlo z tehdejšího hlavního města dynastie, z Ágry. Nedaleko pevnosti stojí proslulá Džáme Masdžid - Páteční mešita. Kolem těchto staveb vzniklo samotné město Šáhdžahánábád. Jeho hlavní třída spojuje Červenou pevnost a bílou mešitu Fatéhpurí. Tudy v dobách slávy mughalské říše projížděly korunovační průvody císařů a pochodovala jejich vojska po návratech z válečných tažení. Tudy se ubíral lord Willington, když v krvi potopil Velké indické povstání v roce 1857. Třída Čádní Čauk byla svědkem příjezdu Jiřího V., který se nechal v pevnosti korunovat na indického císaře. Tudy přicházeli dobyvatelé, plenící zemi, tudy také do exilu odcházeli poslední mughalský panovník. Že i my jsme se první den v Indii ubírali touto cestou, nebyla jistě náhoda. Všechno dění je v Indii předem určené, vše má přesný řád. Náš příjezd k Červené pevnosti na zadním sedátku tangy nepřinesl Indii ani záchranu, ani zkázu, a ostatně ani jinak se nezapsal do dějin. Zato do naší paměti se uložil vydatně.

Když jsme po hodině nabrali trochu sil a já vypil půl lahve sodovky (tu druhou polovinu jsem si vylil na obličej) usoudili jsme, že se nedá nic jiného dělat, než se smířit se skutečností, že jsme tady, a že nám nezbývá, než trpělivě přivykat, nasávat a vnímat.

Nedaleko Červené pevnosti je Rádžghát - místo, kde hořely pohřební hranice s těly indických vládců a kde také v roce 1947 vzplanula pohřební hranice s tělem Mahátmy Gándhího. Míříme tedy tam.

Jen tak tak jsme unikli kolům aut při přebíhání široké Mahátma Gándhí Road. Park okolo Rádžghátu je na indické poměry překvapivě čistý. Čistota tak výrazná, že jej činí odlišným.

Tak tady je to místo, které 31. ledna pokryl milionový zástup lidí. Tady se tlačili vyznavači všech náboženství sjednoceni společným zármutkem. Bez rozdílu kast tu stáli lidé a vyčkávali příjezdu podivného vozidla. Od Birlovy vily vykročilo 250 vojáků, táhnoucích na lanech vojenské auto bez motoru. Jen jejich lidská síla měla dopravit tělo zemřelého sem, na břeh Jamuny. Vozidlo, na kterém leželo přikryté indickou vlajkou, tělo Móhandáse Karamčandy Gándhího, doprovázel obrovský průvod. Ulice byly pokryté kobercem z jasmínových květů až sem.

Ten den, ve čtyři hodiny odpoledne, Gándhího synové Rám-dás a Dévdás, položili na pohřební hranici tělo svého otce. Zatímco řetěz vojáků udržoval nápor davu, polévali Gándhího tělo máslem ghí, smíšeným s rituálním kořením, kafrem a palmovým olejem. Vřava vypukla ve chvíli, kdy se plameny dotkly Gándhího těla. Spousty žen se pokusily prolomit hradbu vojáků, ve snaze vykonat upálením starou oběť vdov - sati.

Zulí jsme si boty a bosí došli k místu, kde stála hranice santalových poien. V podobě ničím nezdobeného žulového kamene tu stojí samádhí. Na přední straně čtu jediný nápis Hé Rám - Ó Bože. Poslední slova, kterými Gándhí požehnal Nátúrámovi Vinájakovi Gódsému, svému vrahovi, ve chvíli, kdy jej zasáhla smrtící kulka. Teď tu okolo postávali lidé. Každý příchozí sňal v symbolickém gestu prach ze samádhí a přiložil jej na své čelo. Zůstali jsme stát stranou, opření o bílou zídku.

Představil jsem si to odpoledne, kdy Indie pohřbívala svého Bápua. Když jsem o Gándhím četl doma, naprosto jsem nechápal, jak dokázal jediný člověk nadchnout pro osvobozenecský boj milióny lidí. A jak je dokázal přinutit k jeho realizaci formou nenásilí. Až po delší době v Indii jsem začínal chápat, že právě tohle a jenom tohle je ta země, ve které se to mohlo podařit. Země, ve které ahinsa, neublížování živým tvorům, patří k základům filozofie i života. Země, kde se zrodila moudrost védských mudrců, vyznávajících filozofii: „Uděláš-li to, pak zemřu já.“ Ublížil jsi mi, budeš potrestán mojí smrtí. Ať pochopí, kdo může.

Mezníky historie vytyčují bohužel většinou osobnosti záporné. Zlo bývá ve svém uplatňování úspěšnější. Gándhí se stal pří-

kladem důsledného dobra. Kolik jich v dějinách máme?

Nějak se nám nechtělo ponořit se do zmatku ulic. Mezi stro-
my vstoupil večer. Lehli jsme si na stráž u Jamuny a civěli za-
myšleně do fialovějící oblohy. S hlavou na mapě Dillí jsem za
chvilí usnul.

Někdo stál nad námi a pozoroval nás. Cítil jsem jeho pohled i
přes zavřená víčka. Pomalu jsem jedno oko otevřel. Nejprve
jsem nevěděl nic, byla už tma. Trochu mě to popletlo. Najednou
jsem nevěděl, kde jsem. Dal jsem mozku chvíli, aby se vzpa-
matoval, a snažil jsem se rozkoukat kolem sebe, abych našel
původce svého probuzení. Stál kousek od nás. V tom šeru vy-
padal velice smutně a zuboženě. Bílé kalhoty a plandavá košile
se odrážely od tmavé plochy trávníků. Ruce svěšené podél těla.
Díval se na mě bez jakéhokoliv výrazu v obličeji. Znejistěl jsem.
Těmto pohledům jsem ještě nerozuměl. Rozčilovaly mě už přes
den. Stačilo na okamžik se zastavit a už se domorodci shlukli
kolem. Mlčky si nás prohlíželi. Naprosto nic se neodehrávalo v
jejich pohledech. Přes den se to dalo snést, ale teď padla tma
a okolí se vylidnilo. Tak jsme na sebe mlčky hleděli. Až on po-
rušil strnulost. Sehnul se, sebral cosi ze země a popošel pár kro-
ků. Teď jsem si teprve všiml hadice, která ležela v trávě a došlo
mi, že je to zahradník. Začal nejspíš po odchodu návštěvníků
kropit trávník a keře Rádžghátu a při této činnosti narazil na nás.
A tak prostě s orientálním klidem stál a čekal, až se probudíme
a odejdeme, aby mohl pokračovat.

Zahradník tedy! Usoudil jsem, že bude lepší zmizet. Copak je
neznáme z detektívek? Probudil jsem Evu, jejíž oči prozrazova-
ly stejné nepochopení času a místa, a vyrazili jsme nazpět. Ně-
jakým zázrakem jsme se doplzlí k hotýlku na okraji Čánakja-
purí.

Spočinuli jsme ve dvou vyplétaných židlích na rovné betono-
vé střeše budovy a trochu pojedli z dovezených zásob. Opatr-
ně jsem vysoukal z vlněných ponožek lahev čiré tekutiny, kte-
rou nás před odjezdem vybavil náš moravský kamarád. Byla pů-
vodně určena k dezinfekci, ale jsou chvíle v životě lidském, kdy

je třeba použít alkohol ke svému původnímu účelu. Seděli jsme mlčky pod tmavou oblohou. Upíjeli jsme z láhve nápoj vonící po švestkách a zatímco myslí se ulehčovalo, tělo pomalu uvadalo. První den v Indii skončil. Jeden z nejdelších, jaké pamatují.

Íránský student na vedlejším sedadle autobusu začal gestikulovat rukama a jakousi zajímavou směsí ruštiny a angličtiny upozorňovat, že jsme na místě. Pro jistotu jsme se zeptali ještě ostatních cestujících. Všichni nás však shodně ubezpečili, že je to skutečně Lálkót, a Kutb mínár že uvidíme hned, jak vystoupíme. Ve chvíli, kdy řidič zpomalil v zastávce, vyskočili jsme na zaprášenou ulici. Těch pár dní v indickém hlavním městě nám dalo trochu představu o tom, jakým způsobem se budeme po Indii pohybovat, získali jsme první cenné informace o cenách, ubytování, jídle atd., prostě o věcech, o kterých je nutné si udělat jasno co nejdříve, abychom se vystříhali omylů, které připravují turistu o peníze, čas a především o nervy.

Teď jsme stáli na západním okraji Dillí v místech, kde se ve 12. století rozkládalo v pořadí druhé město. Z pevnosti Lálkót toho už moc nezbylo, ale symbol nástupu islámu v Indii byl vidět už z dálky. Kutbův pyšný minaret se tyčil ve své pětasedmdesátimetrové výšce nad rozvalinami hinduistických a džinistických chrámů. Aby návštěvníkovi došlo, co tahle monumentální stavba pro dějiny země znamenala, k tomu je třeba návratu o několik staletí nazpět až do doby, kdy se z Arabského poloostrova zvedla lavina a začala se rychle šířit tehdejšími světem.

Koncem šestého století se v Mekce narodil muž, jehož pravé jméno dějiny zapomněly. Ten karavanní vůdce a kupec si ale dal jméno Muhammad (Vyvolený) a víru, kterou začal hlásat, nazval islám (Podřizují se). Prostřednictvím zjevení, již tento muž měl, nabytí přesvědčení, že právě jeho si Bůh zvolil za svého proroka a že mu proto náleží šířit světem boží spásu a boží varování. Jeho víra spočívala v uctívání pouze jediného Boha a byl

to tentýž Bůh, kterého uctívali jak křesťané, tak židé. Jednotnost Boha je obsažena už v jeho samotném arabském názvu. Před slovo Bůh (iláh) je vsunutý člen určitý (al) a je tu po úpravě (al-iláh, al-láh) Alláh.

Pro Muhammada a jeho víru v Alláha byla brzy půda v Mekce horká. Společnosti, která vyznávala mnoho-božství, se samozřejmě nepřijemně dotýkalo Muhammadovo vyznání: „Lá iláha illá-l-láho va Muhammadun rasúlu-l-láhi. - Není boha kromě Boha a Muhammad je posel boží.“ Muhammad, obklopen skupinou vyznavačů, opustil Mekku a uchýlil se do Medíny. To se stalo v roce 622, a to je rok, který se považuje za počátek muslimské éry. Svou víru brzy povýšil nad jiná náboženství a zároveň nabytí dojem, že je nezbytně nutné o ní přesvědčit i ostatní. Naděje, že by se mu to mohlo podařit po dobrém, byla nevelká, a tak se Muhammad chopil meče a meč, jak známo, je velmi mocný přesvědčovací argument. Během krátké doby se vypořádal s mekskými odpůrci a jal se vysvětlovat islám i v jiných městech. Podle jeho názoru, který začal uplatňovat, bylo zapotřebí vést válku s nevěřícími tak dlouho, dokud islám nepřijmou. A to dokonce i za cenu úplného vyvraždění jinověrců. Tak se z náboženství, u jehož kolébky stála láska k bližnímu, stalo náboženství bojové. Okolní města byla po dobrém nebo po zlém obrácena na islám a do své smrti v roce 632, tedy za pouhých deset let po příchodu do Medíny, byla už převážná část Arábie pod Prokovou vládou. Sjednotil pohanské, křesťanské a židovské kmeny pod jednotnou ideu a vytvořil z nich národ, který pod zeleným praporem a srpkem půlměsíce ve znaku, začal vytvářet novou kulturu.

Přesvědčení, že islám ovládne celý svět jako jediné správné náboženství, mělo v budoucnu silně ovlivnit chod dějin v mnoha zemích. Korán se objevil v Palestině, v Iráku i v Mezopotámii. Už v roce 639 zaútočila muslimská vojska na Egypt. Padla Sýrie i Turkestán. Armády táhly Severní Afrikou a jejich prapor se zatřepetal až ve Špa-

nělsku. Za necelé jedno století bylo islámem ovládnuto obrovské území od Číny až po Pyrenejský poloostrov. Tak se také stalo, že koncem prvního tisíciletí stanuly v rovinách Pandžábu muslimské armády. Pod vedením Mahmúda z Ghazy, který si jako první svého rodu ozdobil své jméno titulem šáh, začali vyznačovat islámu dracovat indické území. Nájedzy muslimů znamenaly pro hinduistickou kastovní společnost pohromu. Vést válku v Indii příslušelo pouze stavu kšatrijů a civilní obyvatelstvo nebývalo do bojů zatahováno. Muslimové oproti tomu vedli absolutní válku a zabíjeli a ničili bez rozdílu. Záměr šíření Prorokovy víry se náramně hodil pro loupežná tažení. Za náboženským cílem se ukrývala touha po majetku. Hory, přes které nájezdníci odváděli své zajatce od otroctví, si vysloužily smutné jméno Hindúkuš - Zabíjení Indů. Tito první muslimští válečníci se v Indii neusazovali. Jejich vojska se přehnala Indií a i přes svůj ničivý charakter, neovlivnila nijak podstatně chod dějin.

Dobytí Indie se datuje rokem 1192, kdy sultán Muhammad Ghórí porazil nedaleko Dillí indická vojska rádzpútského krále Prithvirádže. On sám sice v Indii nezůstal, ale pověřil svého otroka Kutbuddína Ajbaka (Sloup náboženství) dalšími výboji.

Ten ve své posvěcené činnosti pokračoval a po smrti Muhammada Ghórího se sám roku 1206 prohlásil sultánem. Usadil se v Dillí a to byl také začátek tzv. vlády dynastie otroků a vznik dillíského sultanátu. Zároveň s tím začalo období intrik a bojů o moc nad Indií:

Kutbuddína vystřídal na trůně Árám, který byl svržen dalším z dynastie otroků, Iltumšem. Na jeho místo měla nastoupit jeho dcera. Jenže šlechta rozhodla jinak a na uvolněný trůn dosadila jednoho z Iltumšových synů, muže mdlého rozumu. Sestra se ale jen tak nevzdala. Nechala bratříčka zavraždit a sama se ujala vlády v zemi, která jí příslušela. Jenže i ji po čase čekala nepřírozená smrt. Za vlády sultána Ulugh-chána Balbana zavládl v Indii na pár let klid. Ale ani tehle sultán nebyl nesmrteľný. Pa-

novníci se střídali. Poslední z dynastie otroků byl popraven Džaláluddínem. Toho si zas pozval na přátelskou návštěvu jeho zeť - místodržící z Kazmy. O tom, jak přátelská návštěva dopadla, vypráví fakt, že se hlava sultána ocitla na čepeli kopí. Aláuddín se pak prohlásil sultánem a pro jistotu nechal popravit a otrávit veškeré své dillíské příbuzenstvo včetně šlechty a vojenských velitelů armády svého předchůdce. Začal s řadou výbojů a zatímco válčil, v sídelním městě se kuly nebezpečné pikle. Smrti sultána využil jeho oblíbený kleštětec Malik Káfúr. Ten také hned po nástupu na trůn provedl čistku. Nechal zavraždit mladého následníka trůnu a nezapomněl ani na rozvětvené příbuzenstvo. Nebyl asi dostatečně důsledný, protože zanedlouho byl i on zavražděn. Sultánská instituce nebyla v Indii tím nejbezpečnějším zaměstnáním. Kutbuddín Mubárak usedl na prázdný trůn. Už známým způsobem zatočil se svými bratry, ale i on vládl jen do té doby, kdy se o jeho pohřeb postaral jeho miláček Chusrau-chán. Toho zase nechala popravit dillíská šlechta a na trůn dosadila jednoho z nich - Ghází Malika. Ten měl ale poněkud nedočkavého syna, jenž pro něj nechal postavit honosnou slavnostní tribunu, a ta se z čista jasna pod panovníkem zřítla, a on zcela náhodou v jejích troskách zahynul. Synáčkovi tedy nezbylo, než se chopit moci. Jeho vláda byla zmatená. Nechal celé Dillí přestěhovat do Dévagiri a tam vládl svým pošetilým způsobem, kterým přivedl zemi do zoufalé bídy.

Říše se ocitla na pokraji rozpadu, když nastoupil stařec Fíróz Tughlak. Za něj vládla šlechta, které osud země také na srdci moc neležel. Úplný pád nastal v roce 1398, kdy do Indie vtrhly armády samarkandského Timúra Lan-ka, toho neslavně proslulého „hrozného Turka“. Obsadil Dillí, obyvatelstvo z části pozabíjel, a z části odvedl do otroctví. Místa, kterými prošel, se proměnila v poušť. Timúrovi se ale v Indii nelíbilo, a tak se raději vrátil zpět do Střední Asie. Vlády nad Indií se postupně zmocnili afghánští sultáni. Ibráhím Lódí svou nerozumnou vládou

vyvolal u šlechty tak silnou nenávisť, že požádala o pomoc Tímúrova potomka Bábura. Ten přitáhl do země a se svou velikou armádou ukončil vládu dillíského sultánátu. A tak v roce 1526 začala nad Indií vládnout dynastie Tímúrovců - Velcí Mughalové. V zemi zavládl vojenský pořádek.

Jenže ne nadlouho. Báburov syn Humájún (Šťastný) měl osud plný nezdarů. Sotva nastoupil na trůn, byl vypuzen armádou jednoho vzpurného místodržícího a zachránil svůj život útekem do perského exilu, kde vyčkával smrti svého soka. Využil pak vzniklých zmatků a vrátil se na trůn. Žel ani potom mu štěstí nepřálo. Při jedné návštěvě své knihovny se zřítíl ze schodů a zlámal si vaz.

Humájúnovým synem Akbarem začíná vrcholná období mughalské říše. Moc a sláva tímúrovců kvapem stoupala a řád, který tento schopný vladař do říše vnesl, byl využíván i jeho následníky. Snad nejdůležitější věcí na Akbarově panování je skutečnost, že se islám začal stávat součástí indického života. Muslimové přestávali být nezvanými hosty a stávali se, v nejhorším případě, nezvanými domorodci. „Sulhe - kul“ - všeobecný mír, to byla víra, kterou Akbar hlásal a která pro zemi zpuštěnou staletými nájezdy a válkami, působila blahodárně. Islám sám se přestal v hinduistickém prostředí chovat tak diferencovaně. To neznamená, že by opustil svou ideu, jen začal být dlouholetým vývojem uprostřed hinduistické společnosti snášenlivějším. Řekl bych, že změk-nul.

I sám panovník se pokusil o jakousi reformu obou náboženství. Byl to ale pokus nejistý a jeho „dine-iláhi“ (božská víra) měla jen jedenáct příznivců. Za vlády Akbarova syna Salíma, který přijal vznešené jméno Núr-ud-dín Muhammad Džahángír, a pak i za vlády jeho následníka Churrama Šádhžahána se říše dostala do svého zenitu. Jenže z vrcholu, do kterého se Mughalové dostali, může už následovat jen sestup. O ten se postaral jeden ze Šádhžahánových synů, který vyšel z bratrovražedných

bojů o trůn se zdravou kůží. Nastoupil na trůn roku 1659 a s jeho jménem - Aurangzéb, je v Indii spojené především ničení. Tento fanatický muslim svou nerozumnou vládou, kterou chtěl obrátit na islám celou Indii, pohřbil úspěšně veškeré snažení svých předchůdců. Dal po celé zemi bořit hinduistické chrámy a mezi vyznavači hinduismu a islámu vztyčil opět zeď nenávisťi.

Na stránkách indických dějin se začali objevovat Maráthové a vyznavači nového náboženství šířeného z Pandžábu - sikhové. Ti sledovali slábnoucí moc Tímúrovců a jali se jí pomoci k záhubě.

Po smrti despotického Aurangzéba a už po obvyklých bratrovražďách se ujal vlády jeho syn Muazzam. Vládl pouze pět let a i toto krátké období bylo neslavné. Z Íránu v té době přijel na krátkou válečnou návštěvu Nádir-šáh. Doprovázela jej obrovská parta hrdlořezů, kteří vyplnili císařské sídlo, povraždili 20 tisíc obyvatel, sebrali bohatou kořist, ve které nechyběl ani slavný diamant Velkých Mughalů Kóh-i-núr a vrátil se zpět do Íránu. Nad rozpadající se říši se střídali panovníci, po kterých zůstala už pouze jména a vládu Tímúrovců uzavřel poslední z nich Bahádur-šáh II. Po oslabené říši natáhli ruce sikhové a Maráthové. Objevil se ale nepřítel ještě mocnější a nebezpečnější. Anglický generál Lake obsadil se svou armádou Dillí roku 1801 a za muslimskou vládou v Indii se zavřely definitivně dveře. Uf!

Z výčtu jmen, seřazených takhle za sebou, vzniká zákonitě strašidelný dojem. Historie podává pravdu o válkách, lžích, vraždách a loupežích. Taková ale bohužel naše lidská historie je. Dějiny v sobě nesou údaje, nad kterými člověku nebývá veselo. Historii navíc píší vítězové, a tak je nutné brát fakta s trochou opatrnosti. Knihy dějepisců se mění podle vládců. Kdo si chce vytvořit obraz o některém období některé části našeho zoufalého světa a podívá se jen na historická fakta, dostane obraz stejně šílený jako můj výčet islámských vládců nad Indií. Je-li v dějinách nějaký opravdový nositel historické

ké pravdy, pak je jím nejspíš umění. Senzitivní vnímání tvůrců reaguje velmi přesně na každé období, každou proměnu a každý vliv. Jsme-li otevřeni přijímat, můžeme si ze zachovalých děl vytvořit přesnější představu o stavu doby, než kdybychom se prokousali celými knihovnamy historických traktátů.

Stáli jsme na okraji zaprášené ulice a proti obloze se zvedala mohutná silueta Kutb-mínáru. Co měl znamenat tenhle symbol? V době, kdy jej nechal první z dynastie otroků dillíského sultána postavit, nebyla ještě vhodná doba na vítězné chvástání. A přesto tu stojí dílo převyšující svými rozměry i krásou historickou pravdu tehdejší doby. Přehnaně vysoký Kutb-mínár předpověděl budoucí osud Indie na několik set let dopředu. Moc islámu se v zemi zakořenila a hluboce ovlivnila její vývoj.

Minaret je ale téměř vždy součástí mešity. Ta zdejší je jednoznačně uznávaná za první muslimskou památku na území Indie. Sultán Kutbuddín Ajbak nechal stavět mešitu s honosným názvem Kuvvatul-islám (Moc islámu) společně s minaretem. Nápis nad vstupní branou oznamuje, že byla vystavěna na troskách dvaceti sedmi hinduistických a džinistických chrámů.

Mešita Kuvvatul-islám je v rozvalinách, ale jsou to rozvaliny důstojné. Na první pohled je poznat sloupový použitý ke stavbě ze zbořených hinduistických chrámů. Místo má ale ještě jedno nej. Uprostřed prostranství mešity se tyčí onen dänikenovský zpochybný nerezivějící sloup. Zvláštní prolínání. V centru muslimské stavby, která pohltila hinduistické chrámy, stojí sloup, dokumentující právě to období, které se pokoušeli muslimové potlačit. Podobně je tomu i v rozvalinách Fírózábádu, dalšího muslimského města na území Dillí. Tam zase stojí Ašókův sloup. Snad jsou tedy pravdivé úvahy, že muslimové neznali písmo, kterým jsou sloupy popsány a tudíž netušili, že kráčí o památky, určené k zničení.

Železný sloup v mešitě Kuvvatul-islám je skutečně záhada. Ne sice taková, o jaké píše pan Däniken, který si určil stáří sloupu na čtyři tisíce let a z tohoto faktu pak vycházel při svých úva-

hách. Dnes je jasné, že sloup byl na tomto místě vztyčen počátkem pátého století našeho letopočtu, a že je skován z kusů železa, které je neuvěřitelně čisté. Má v sobě jen zlomky procent příměsí, což je obdivuhodný výsledek práce starověkých metalurgů. Záhada sama ale myslím spočívá jinde.

Na sloupu je sanskrtský text, oslavující osobnost krále Čandry. Jenže kdo byl tento král a kdy žil? Kde původně sloup stál? Text se zmiňuje o hoře Víšnapadě, na které byl sloup vztyčen. Ale kde je tato hora? Úvah a domněnek jsou spousty. Já se smírám se skutečností, že tu sloup stojí a bádání přenechám vědcům. A pak pro nás měla význam ještě jedna skutečnost. Dnes jsme u toho sloupu stanuli my.

Kutb-mínár, v jehož stínu se tyto památky rozkládají, vystupuje z rovinaté krajiny v silném nepoměru. Je to stavba tak charakteristická a tak často reprodukováná, že její tvar se vryje do paměti každému. Měl by se asi vryt i do paměti celé Indii.

V době naší návštěvy se minaret zrovna opravoval. Do prvního podlaží stálo lešení - bambusové, jak jinak, spojené provazy. Představil jsem si, jak naprosto stejné lešení tady stálo před sedmi sty lety, jenže objímalo minaret až k jeho vrcholu. Několik dělníků v dhóti stálo na lešení a podávalo si z ruky do ruky koše s maltou.

Bambusová lešení mají svůj půvab. Viděl jsem v Dillí železobetonové výškové budovy, kolem kterých se vlnily svázané tyče bambusu. Lešení nemá podlažky. Jedná se vlastně jen o bambusovou mříž upevněnou na stavbu. Zedníci lezou po konstrukci nebo jsou zapleteni mezi bambusové hole a klidně pracují. Co se změnilo od 13. století?

Kousek odtud měl stát ještě jeden minaret. Velikášství inspirovalo k soutěžení. V době, kdy Aláuddín rozšiřoval mešitu a nechal postavit vstupní bránu, někdy na přelomu 13. a 14. století, rozhodl se postavit druhý minaret, který by vypadal stejně jako Kutbův, ale byl dvakrát vyšší. Stopadesátimetrová věž se ale nikdy nedotkla nebes. Stavba byla sice započata, a když dělníci vystavěli dvacet sedm metrů, Aláuddín zemřel a nikdo nebyl ochoten pokračovat v jeho přemrštěném projektu. Zůstalo jen nepatrné torzo započatého minaretu kousek od mešity.

Usedli jsme do stínu na část nějaké staleté polorozbožené zdi a prohlíželi si celý komplex staveb nasvícený večerním protisvětlem. U hrobky imáma Zamína se v bahně převalovaly krávy. Nedaleko seděla na povadlé trávě dívka v zeleném sárí a metr od ní mladík v bílé košili. Seděli proti sobě lehce natočeni k měšitě v tak oblíbené lotosové pozici. Horký vzduch ležel nad dlážděním měšity a do ticha se ozývalo pouze klepání kládívek kameníků opravujících minaret. Ze všeho vanula pohoda.

Dělníci opravující minaret, milenci ve stydlivě vzdálenosti od sebe, líné krávy v rozbahněné kaluži - to všechno tu bylo před staletími a je tu i dnes. Nejspíše se nic nezmění ani v budoucnosti, ale co ta hromada ruin a úzkostlivě opravovaný minaret? Kdo ví, jak dlouho se tu bude ještě tyčit a zda i ten nerezivějící sloup nepohltní jednou rez či exhalace.

Koukali jsme na pětimetrovou informační tabulí rezervačního úřadu dillíského nádraží. Byl na ní namalován půdorys budovy s očíslovanými místnostmi. Legenda v levém okraji vysvětlovala, co které číslo znamená, respektive na jaké spoje se v té které místnosti prodávají rezervace. Takováhle informační tabule je pro neznalého cizince obrovské terno, jenže musí být psána nějakým srozumitelným jazykem. Tahle byla pokryta znaky dévanágarského písma a tedy psána hindsky.

Já jsem rezignoval okamžitě a usedl na zem do prachu vedle nějakého pochybného bufetu nebo jak bychom řekli - nádražního bistra. Že to byl podnik skutečně divný, o tom jsem se přesvědčil za chvíli, když mě žízeň donutila vstoupit. Zatímco jsem v upatlaného hrnečku cucal za bufetovým stolkem čaj, připochodovala po umakartové desce krásná krysa. Proč i tohle zvíře je v Indii považované za posvátné, nevím!

Eva zatím bojovala s hindskými slabikami, aby po chvíli došla k zajímavému zjištění. Dálkové vlaky v Indii mají své názvy. Zjistila například, že v místnosti č. 6 lze koupit rezervaci na Ašóka expres. V jedenáctce zase můžete získat lístek na Bhárat expres. Skvělé! Kam tyhle expresy mají namířeno, to ale informační tabule nesděljuje. Začínalo mně být jakž takž jasné, že z Dillí už nikdy neodjedeme. Převalil jsem se odevzdaně na dru-

hý bok, abych byl uválený z obou stran stejnoměrně a s obdivem sledoval výdrž a trpělivost, se kterou Eva bojovala proti ajznbóňácké byrokracii. Po chvíli přišla s dalším objevem. V čísle třináct prodávají rezervace na Tádž Mahal expres. Celkem logicky dospěla k závěru, že expres s tímhle jménem nepojede jinam, než k Tádž Mahalu do Ágry, tedy přesně tam, kam máme namířeno.

Našli jsme po chvíli bloudění tu třináctou komnatu, která byla pochopitelně narvaná lidmi. Pokorně jsme vystáli hodinovou frontu, abychom se dozvěděli, že musíme nejprve vyplnit příslušnou žádost o rezervaci. Blanket je k dostání na druhém konci budovy. Naštěstí ho lze získat jak v hindštině, tak také v angličtině. Když jsme vyplnili jak se jmenujeme, kdy jsme se narodili, jakého jsme pohlaví a jakého vyznání, odkud cestujeme a kam, jaké je naše bydliště doma a jak se jmenuje náš hotel v Indii, číslo pasu a dobu jeho platnosti, místo vydání, číslo víza, platnost víza a ještě několik podrobností, a když jsme to všechno stvrdili vlastnoručním podpisem, zařadili jsme se znovu do zástupu čekajících. Opět ale marně. Důležitě vyhlížející úředník (a úředníci v Indii se dokáží tvářit velmi úředně!) nám oznámil, že dnešní vlak je vyprodán. Leda snad na zítřek, ale k tomu je třeba vyplnit jiný formulář a vystát frontu u vedlejšího okénka. Bájěčně!

Indové navíc nejvíce nejmenší ochotu nám nějak celou transakci usnadnit, natož nás pustit před sebe. Ve frontách vládne v Indii velmi výbušná atmosféra. Ne že bych se tomu po získaných zkušenostech nějak divil. Úředníkům jde práce neuvěřitelně pomalu. Mají spousty tlustých knih, papírů a kopíráků, všechny údaje z vámi podané žádosti musí přepsat, vyplnit spousty kolonek, vypít kalíšek čaje, pak vystavit jízdenku, mezi tím si vzpomenout, že si neověřili pravdivost vydání vašeho víza, a tak opět listují a kontrolují a když už natahujete ruku pro jízdenku, řeknou: „Moment!“ a na několik minut zavřou okénko. Při takovémhle čekání dojde trpělivost i tomu nejkliďnějšímu Indovi. Stačí, aby některý z čekajících vybočil ze zástupu. Hned se každý cítí ukrácen ve svém pořadí a v místnosti vybuchne vřava, která nezřídka přejde v krátkou rvačku.

Konečně si úředník opsal do příslušných knih veškeré údaje a konečně nám vydal žádané jízdenky. Vyvrávorali jsme před budovu a sekli sebou do mnou už důvěrně známého prachu. Eva si prohlížela ty dvě šedivé kartičky jako zázrak. To jsme přítom netušili, že pár metrů odtud je speciální rezervační úřad jen pro cizince, kde posedíte v kožené klubovce, zatímco vám kráska v sáří vyplní jízdenku kamkoli.

V této chvíli jsme se navzájem nejistými hlasy utěšovali, že takhle obtížné je to pouze zde, v hlavním městě, že jinde to půjde snáze a bez velkých komplikací. Jaká pošetilost!

Vlak tedy jede zítra v šest ráno. Hotel, ve kterém jsme ubytováni, je na druhém konci města. Představa, že bychom zaspalí a nestihli vlak, se mně jevila tak šílená, že bych byl ochoten přespát i na kolejích. Nemá smysl nic riskovat. Vzali jsme si zavazadla, zaplatili za ubytování a vrátili se na nádraží, rozhodnutí přespát někde na peróně.

Indická nádraží, to je také lahůdka! Proti našim chladným nádražním budovám, ve kterých, kromě nějakého toho opilého záložáka, je houby vzrušení, působí indická nádraží jako bazar ve chvílích nákupní špičky. Indové stále někam cestují. Jenom těch svatých míst, která musí pravověrný hinduista navštívit! A málokterý jede sám. Berou s sebou většinou své početné rodiny, případně i příbuzenstvo a hlavně neuvěřitelnou spoustu zavazadel. Indická železniční síť je považovaná za čtvrtou největší na světě. Aby to železničáři neměli zas moc jednoduché, tak na indickém území existují čtyři rozchody kolejí. Denně ve vlacích cestuje okolo deseti miliónů(!) obyvatel. I když vyjíždí každý den na tratě 11 000 vlaků, pro takhle početný národ je to stále málo. Cestující čekají v nádražních halách a na perónech na svůj vlak mnohdy i několik dní. Jsou k tomu příslušně vybaveni. Na zem rozloží úzké deky nebo jakési skládací matrace, kolem sebe navrší pyramidy zavazadel, napumpují benzinový vaříč, donesou vodu do kotlíku usednou kolem a je obydlí hotové.

První den jsme se nemohli na ten mumraj vynadávat. Většina nádražních budov postrádá lavice nebo jich má jen mizivé množství. Na co také. Ind si nejlépe posedí na patách. A tak jich na perónech sedí vedle sebe stovky a připomínají vlaštovky na drá-

tě. Kupy zavazadel, okolo ležících dětičky, matky kojící dítko a muži pokuřující dýmky nad kartami. Okolo spěch nosičů, pasažérů, zaměstnanců a prodavačů. Z pohledu malého dítěte, které leží uprostřed perónu na kamenné dlažbě, se musí jevit svět dospělých, světem spěchajících nohou.

Marně jsme se snažili najít nějaké vhodné místo, kde bychom mohli rozložit spacáky. Měli jsme jen jeden požadavek. Aby to bylo místo z jedné strany přiléhající k nějaké zdi, a tak nám alespoň trochu umožnilo uchránit zavazadla před eventuální krádeží. Nad jednou místností oznamoval svítící nápis, že právě zde je čekárna pro cestující druhé třídy. Vlezli jsme tedy dovnitř. Narváno, pochopitelně. Místnost připomínala utečenecký tábor nebo sběrný tábor evakuovaného obyvatelstva nějakého nešťastného města. Jen okolo zdí byly kovové sedačky poloprázdné. Zato na podlaze bylo pino. Vedle sebe tu leželi nejrůznější pasažéři. Koukali jsme dovnitř s rozpaky a překvapením. Od dveří se zvedla z rozvrzané židle stařenka, nějaká indická děžurná - řekli bychom. Prohlédla naše jízdenky, opsala z nich údaje do tlusté knihy (jak Indové milují tlusté knihy!) a pak nás nasměrovala do místnosti. Několik spících jsme překročili, až nám stařena ukázala místo, kde můžeme přespát. Ležící se srazili k sobě a my se uložili na vzniklé místo. Nikdo si nás tady nevšímal. Snad jen barva naší pleti vyvolala pár překvapených pohledů. V čekárně druhé třídy cizinec často nepřespává.

Vedle nás se ukládal k spánku vousatý muž. Zavrtěl hlavou na pozdrav a za chvíli mi už nabízel voňavou cigaretu. Seděli jsme proti sobě na zemi a pokuřovali, zatímco Eva vybalovala spacáky. Orientální rozvržení práce mezi ženou a mužem se už začínalo projevovat i u nás.

Prohlížel jsem si pozorně spící sousedy. Kousek od nás ležela na ošumělé žínence mladá žena s dítětem. Šedivou žíněnku zčásti zakrýval přehoz ve fialových odstínech. Tenhle snímek jako bych odněkud znal. Za chvíli se mně vybavila podobná fotografie, publikovaná kdysi v National Geographic Magazine. Tehdy jsem se domníval, že se jedná o mistrovský úlovek fotografa. Teď vím, že podobných snímků lze v Indii udělat stovky. Fialová barva přehozu krásně ladila s temně rudou barvou

hedvábného sárí. Žena byla navíc velmi krásná. Černé vlasy rozdělovala pěšinka obarvená červenou barvou, označující tak stav manželský. Vlasy spočívaly na polštáři z hrubé pytloviny. Ležela mírně na boku a na její pravé ruce, kterou zdobila spousta skleněných náramků, spočívala malá hlavička dítěte které spokojeně spalo. V obličeji ženy i dítěte se zračil naprostý klid. Vzbuzovaly dojem odvěkého spojení. Její muž spal vedle ní. Ležel na zádech na holé zemi a unaveně oddychoval. Dotvářel tak ten smutně krásný obrázek do kompoziční dokonalosti.

Vstoupil další cestující. Sledoval jsem jeho přípravy na spaní. Vyměnil si dhóti za jiné, za takové, ve kterém bude spát, tedy pyžamové, a to které sundal pečlivě složil. Pak vyndal z plechového kufru úzkou deku a rozprostřel ji na podlaze. Lůžko bylo přichystané. Přikrývkou zajistil kus bílého plátna. Nakonec vylovil z kufru metrový řetěz se strašlivým visacím zámkem a tím přivázal kufr k nohám zabudované sedačky. Ulehl a bosé nohy si pro jistotu na kufr položil. Asi věděl své! Zbavil mě tím rozpaků, a tak jsem i já přivázal naše zavazadla k sedačce.

Leželi jsme na rozbalených spacácích a čekali na spánek. Světlo z žárovek píchalo do očí a do chrápání hučel ventilátor. Moje hlava se dotýkala toho spáče, co spal přede mnou, a několik centimetrů od obličeje jsem měl nohy jiného. Zvláštní - cítil jsem se nesmírně spokojeně. Cítil jsem, že tohle je ten správný úhel pohledu, chce-li člověk poznat a pocítit. Privilegia cizineckých hotelů zbavují možnosti vstoupit . . .

V pět hodin začalo svítat a se svítáním nastalo vstávání a ranní hygiena. Zvuky nevábné naplnily místnost. Poslíček roznášel po noclehárně čaj, rodiny se balily, převlékaly, snídaly a chystaly se na cestu. Někteří seděli pohroužení do ranní modlitby, jiní si vedle nich čistili prstem nebo kouskem klacíku zuby, či pobíhali s namydlenou bradou.

Vyšli jsme na perón. Očekávaný vlak do Ágry ale přijel na úplně jinou kolej, než kde byl očekáván a dav se dal na úprk. My jsme nespěchali. Proč také? Máme přece svá místa rezervovaná. Místečko je jisté! Jenže co je v Indii jisté? Marně jsme svá místa v obsazeném vlaku hledali. I na našich číslech někdo seděl. Začalo složité dohadování. Mávali jsme si před očima jíz-

denkami a dožadovali se svých práv. Všechno marné. I ti, co obsadili naše sedačky, měli jízdenky, opravňující je sedět právě zde. Nejspíš ten přepečlivý úředník prodal místenky dvakrát. Po hádce, která z toho zákonitě vznikla, jsme se uklidnili, sedící se srazili a my se k nim přitulili.

Vlak si to šinul podél Jamuny k Ágře. Teď teprve začalo naše putování po Indii.

Prohlíželi jsme si zamřížovanými okny vagónů chatrče lemuující okraje velkoměsta. Pár kúlů omotaných různými cáry hadrů, kousek střechy pospojovaný z vlnitého plechu či vyrobený z nepotřebné reklamní tabule. Jedno obydlí nalepené na druhém..., to jsou přístřeší chudých. Angličané těmto obydlím říkají slums - brlohy. Na první pohled působí velmi smutně. Při delším pozorování však zjistíte, že slums mají svůj řád a že ani ta špína není tak špinavá, jak se zpočátku zdálo. Asii zřejmě nelze v ničem hodnotit evropským pohledem. Přesto tak činíme. Jinak to zatím neumíme.

Výhled do krajiny mně zakrylo dítě, které si stoupl na klín vedle mě sedící ženy. Vyndal jsem proto knihu „Jak přežít v Indii“ a nalistoval stránku, která začínala slovy : Ágra se stala hlavním městem Mughalské říše za vlády císaře Akbara, vnuka Báburopa, zakladatele proslulé dynastie, koncem 16. století. Proslulosti však Ágra dosáhla až za vlády pátého z šestice slavných tímúrovských panovníků, Šáhžahána. Tento vládce nechal pro svoji ženu vybudovat nádhernou hrobku, slavný Tádž Mahal.

Pověst vypráví o lásce Šáhžahána k jeho ženě Mumtáze Mahal, která slavnému muži porodila čtrnáct dětí a zemřela s přáním, aby vystavěl palác, jenž svou velikostí bude připomínat jejich nesmrtelnou lásku. A tak nechal panovník vybudovat na břehu řehy Jamuny hrobku. Dvacet tisíc dělníků pracovalo dvacet dva let, aby bylo přání vyplněno a vznikl onen "osmý div světa". Tak praví pověst. Jaká je však historická pravda, není zatím zcela jasné. Vedou se dohady o samotné podstatě stavby a době jejího vzniku. Byla prý postavena mnohem dříve a nebyla zamýšlena jako hrobka krásné manželky. Navíc Mumtáze Mahal nebyla jedinou ženou panovníka. Jeho harém čítal na šest tisíc

dívek a žen. Stejně tak zůstává otázkou, proč má hrobka tři sta komnat a proč je kolem ní vybudované silné opevnění. Dále však k romantické pověsti. Šáhdžahán měl prý v úmyslu vybudovat ještě jednu takovou hrobku, a to pro sebe. Měla být z černého mramoru a měla stát na druhém břehu Jamuny. Oba klenoty měl spojovat most, symbolizující manželské spojení. Plány překazil Aurangzéb, syn následník, který nemocného otce roku 1657 uvěznil a sám se ujal panování nad velkou říší. Jak jeho vláda skončila, už víme.

K Tádž Mahalu se nejezdí každý den, a tak jsme značně neklidní. Těsně před Ágrou přejíždíme most přes Jamunu. Pod námi je obrovská prádelna pod širým nebem. Desítky mužů a žen perou v kalné vodě mlácením o kameny nejrůznější části svých oděvů. Na březích se převalují krávy, v mělké vodě se cárají děti.

Uličkou se k nám prodral hubený mužiček a jal se nás získat pro svůj hotel. Podstrkoval nám ohmatanou a upatlanou navštívenku s honosným jménem hotelu, který prý je zaručeně nejčistější a nejlevnější v celé Ágře, ne-li v celé Indii. Čím odmítavěji jsme se tvářili, tím byl výmluvnější. Zkusil jsem na něj lest a oznámil mu, že ve vedlejší vagonu cestují naši známí, kteří se, na rozdíl od nás, mají v úmyslu v Ágře ubytovat. Človíček zmizel s nadějnou vidinou.

Vjeli jsme do nádraží. Vlak pomalu zastavoval. Ještě za jízdy spolu s vagony běželi nosiči, majitelé říkš, a nejrůznější prodavači a okny si domlouvali s cestujícími obchody. Pochopitelně, že největší pozornost soustředili na nás. V jejich očích jsme byli bezedná kasička tučných bakšišů. Ze všech stran se ozývalo rozkřáplé: „Čáááj . . . čáááj . . . čáááj“. Podařilo se nám uniknout několika nosičům. Nalepili se však na nás náhončí a jeden přes druhého mleli, aniž by věnovali pozornost našim odmítavým odpovědím:

„Levný hotel, pane?“

„Ne, děkuji.“

„Teplá voda, toalety!“

„Ne, děkuji!“

„Velmi dobrá kuchyně!“

„Ne!“

„Přátelské prostředí!“

„Nééé!“

„Velmi dobrý a velmi levný hotel, pane!!!“

„Nééé...!“

Přestal jsem odpovídat, což ovšem nevyvolalo stejnou reakci z opačné strany. Dav nás hnál k východu - snad. Nedalo se totiž určit v té lidské koncentraci, zda se ubíráme správným směrem.

Konečně jsme byli vytlačeni před nádraží. Zase křik a přemlouvání. Jedna nabídka však k našim uším dolehla a byla na rozdíl od ostatních velmi lákavá:

„Za rupii vás dovezu k Tádž Mahalu! Pane!“

To je obchod! Našli jsme v křičícím klubku toho, kdo nás takto oslovil a vyrazili k jeho říkše. Ohnutý stařík se nejprve představil: „Mé jméno je Sebastián a jsem křesťan!“ Když jsme se navzájem seznámili, stařík královským gestem ukázal na své zrezivělé vozítko a vyzval nás, abychom se posadili. Že to nakonec nebyla jedna rupie, ale daleko víc, nemusím snad ani dodávat.

K Tádž Mahalu se v Sebastiánově říkše jede z nádraží okrajem města. Nic nenasvědčuje tomu, že míříme k vyhledávané a všemi opěvované památce. Chudá stavení, nahé děti hrající si v prachu ulice, svačící velbloud, vlevo močál, na jehož okraji několik domorodců vykonává potřebu, a o kus dál děvčátko uplácává z kravinců brikety. A pak je město znenadání za námi a z dálky vidíme červené zdi opevnění a štíhlé, bílé minarety. Procházíme první branou na první nádvoří, odháníme dotěrné obchodníčky a vstupujeme další branou na samotné prostranství, v jehož středu se tiše skví, a to doslova, Tádž Mahal.

Usedli jsme na schod a zírali. Omluvil jsem se v duchu všem cestovatelům, kteří tak květnatě Tádž Mahal popisovali, za svou nedůvěru k nim. Najednou jsem cítil potřebu mluvit vznešeně a jednat vznešeně. Dokonalá geometrie stavby i okolí, dokonalá barevnost, dokonalá harmonie a vyváženost. Seděli jsme ve středové ose nádvoří v místě, ze kterého pochází většina známých snímků. Úzká vodní nádrž se perspektivně sbíhá a zužujícím se koncem míří do středu stavby. Klidná, nehybná hladina

a v ní zrcadlově obrácený druhý Tádž Mahal. Jakoby jeden nestačil! Nádrž přerušuje pouze ono Leknínové jezírko, ve kterém se koupal Halliburton, aby se měli ostatní čemu divit. V obavách jsem se rozhlédl, ale jiné tam skutečně nebylo. Jsou místa, kde se bojíte udělat rychlý krok, abyste neporušili posvátnou atmosféru místa. Kde mluvíte šeptem a kde se pohybujete jako ve snu. Nevím, co by se muselo stát, abych se šel vykoupat do Leknínového jezírka. Bělost Tádž Mahalu se zdá být mnohem větší, než by se od bílého mramoru dalo čekat. Způsobuje to jednak dokonale vybroušený a vyhlazený bílý kámen a jednak slunce, které se od stavby odráží. Podobně pichlavou bělostí se třpytí zasněžené horské štíty. Silnému dojmu také pomáhá bezmračné azurové nebe.

Dlouho jsme seděli na schodě ve stínu brány a sbírali odvahu k prvním krokům. Za hranicí stínu začínal pohádkový prostor, jenž tak kontrastoval s podívanou, kterou ještě před chvílí nabízel periferie města. Bosýma nohama jsme vykročili po dláždění. Chodidla vnímala vyhřátý kámen a každou nerovnost vyhloubenou staletími. Náš obraz se spojil s obrazem Tádž Mahalu ve vodní hladině. Koukali jsme na sebe. Vypadá to, že jsme skutečně tady.

Došli jsme podél vodního zrcadla k mramorovému schodišti, které vede na několik metrů vyvýšenou terasu, v jejíž rozích stojí čtyři bílé minarety. Vešli jsme. Prudké slunce zůstalo venku. Uvnitř vládne měkké pološero. Sluneční paprsky se lámou o mramorové krajkoví v oknech a vytvářejí uvnitř příjemnou atmosféru. Samotné sarkofágy panovnické dvojice stojí uprostřed mauzolea. Kolem nich jako honosný plot z mramoru stojí opět jemné mřížoví. Světlo sem dopadá ještě tlumeněji. V prostoru pod čtyřicet dva metry vysokou klenbou se utápějí lidské hlasy. Zvuk se nerozléhá, ale je tišen stejně jako sluneční svit. Nic nesmí rušit odpočinek zemřelých.

Náhrobky jsou ozdobeny květinovými ornamenty z tenounce broušených polodrahokamů. Několik průvodců tu pobíhá se svítilnami, jimiž prosvěćují barevné kameny. Jsou to však jen falešné sarkofágy. Ke skutečným hrobům Šáhdžahána a Mumtáze Mahal se musí sestoupit do podzemí. Proč je tomu tak, to

nám průvodci nedokázali vysvětlit.

Vyšli jsme do polední výhně. Slunce na vnější straně mauzolea vytváří to, co se pokoušeli napodobit průvodci svými svítilnami. Květy i arabské citáty koránu jsou jedinou dekorací v bílém mramoru. V jednom mramorovém výklenku sedí stařec s dlouhými bílými vousy, oblečený do šafránového roucha. Hinduistický poutník u hrobů muslimských panovníků...

Bílý kouř se povaloval při zemi. Ležel v husté trávě i mezi keři. Zaplnil celé prostranství opuštěné místnosti pevnosti. Sloupoví kolonád oddělil od země tak, že paláce vypadaly jako by nadnášené nad zemí. Bílé chuchvalce stoupaly po kamenných schodištích, vnikaly do prostor bývalých harémů i do kamenných kobek vězení. Vystoupili jsme po položficeném schodišti na rovnou střechu, abychom unikli štiplavému kouři. V Červené pevnosti zapálilo několik mužů hromady posekané trávy. Kupky trávy doutnaly a dusným líným dýmem pokryly kdysi honosné nádvoří. Byli jsme jediní návštěvníci bývalého sídla Velkých Mughalů. Pevnost nese stejné jméno jako ta v Dillí. Jen její rozměry jsou větší a věk o něco vyšší. Červená pevnost v Ágře není ale tak udržovaná jako její dillíská jmenovkyně. Pevnost zarůstá a těch několik mužů s vegetací bojuje asi marně.

Z jedné věže se nabízel krásný pohled na Tádž. Široké, z části vyschlé koryto Jamuny, a v dálce jako cukrový bonbónek, Tádž Mahal. Napadlo mě, že to je možná přesně ten pohled, který byl jedinou útěchou pro starého panovníka, vězněného svým nedočkavým synem. Okénkem ve vězení sledoval posledních sedm let života dílo, které mělo zvěčnit jeho lásku.

Zkusil jsem povolit uzdu fantazii, což v tomhle prostředí nedalo tak moc námahy. Hned se mi vybavil pohádkový život indických panovníků. Obrátil jsem pohled do labyrintu staveb. Na polorozpadlých zdech se objevily koberce, z fontán vytryskla voda, ozval se zpěv, bubínky, a po schodišti sestupovali vojáci šáhovy armády. Snad náhoda zařídila, že když má představitost dospěla k tomuto místu, přesně v té chvíli se objevila na červeném pískovcovém schodišti postava. Muž ve svítivě bílém turbanu a v bílém dhóti sestupoval pomalu dolů. V pravé ruce

meč ... meč? Vidím dobře, nebo moje mysl pokračuje ještě ve fantazírování? Meč nebo šavle! Poslední bojovník mughalské armády zapomenutý tady dějinami? Došel na nádvoří zarostlé vysokou trávou a zcela prozaicky začal tím nástrojem kosit. Celý se při té práci předkláněl a kroutil, ale kupodivu tráva před ním mizela. Při pohledu na jeho činnost jsem si vzal do hlavy, že ho musím obeznámit s vynálezem obyčejné kosy. Už jsem se těšil, jak se stanu tím, o kterém se bude v dějinách Indie psát:

„... Kosa se objevila v severní Indii s příchodem Václava Fiaily!“ Rozhodl jsem se ihned tuto myšlenku realizovat a nebohému a nechápajícímu Indovi svou češtinou celý zlepšovák objasňovat. Eva mé snažení nepochopila správně a naopak mě tahala pryč. Zuřivě jsem listoval v kapesním slovníku. Marně. Anglický výraz pro kosu jsem nenašel a Indovi navíc začala docházet trpělivost. A tak se tráva v Červené pevnosti bude i nadále kosit dlouhou čepelí... která tolik připomíná meč.

Vlak jel pomalu a co chvíli zastavoval. Byla to nějaká opožděná souprava, která měla do Váránasí přijet už před pěti hodinami. Čas má však v Indii jiné rozměry, a tak jedinými neklidnými lidmi jsme byli my dva. Na druhé straně jsme však byli rádi, že jsme tenhle opožděný vlak chytili. Kdyby totiž jel načas, znamenalo by to pro nás nocovat někde na peróně jakéhosi malého nádraží. Takhle svitla naděje, že do posvátného města dojdeme ještě dnes.

Vagóny byly neobvykle prázdné. Seděli jsme proti sobě na dřevěných lavicích a přes mříže oken koukali ven. O několik sedadel dál cestovalo několik utahaných Indů. Zazníval k nám jejich hovor a praskání skořápek buráků. Podlaha byla pokryta souvislou vrstvou rozšlapaných zbytků jídla, cigaret a těch buráků. Prostě normální indický nepořádek.

Zastavili jsme zas na nějakém návěstidle a já se šel projít ke dveřím. Byly otevřené a jen se lehce kývaly na zrezivělých pantech. Stáli jsme v zatáčce, která obcházela nějakou bažinu. Kam oko pohlédlo, nedozírná Indoganžská rovina. Obloha začínala růžovět, stíny se prodlužovaly. Zaslechl jsem mumlavý ženský zpěv. Nikoho však nebylo vidět. Spatřil jsem ji až za pár oka-

mžiků. Šla pomalu středem druhého kolejíště, kladouc nohy z pražce na pražec. Mladá žena v tmavě modrém sáří, ve kterém se třpytily lesklé stříbrné nitky. Bosé nohy a kolem útlých kotníků slabé řetízky s přívěsky. Aby byl obraz krásy dokonalý, měla v černých vlasech, které jí padaly k pasu, vpleteno několik oranžových květů. Zíral jsem na ten zázrak a napadlo mě: „Královna na kolejích“. Jenže chudá královna. Když mě mřijela, všiml jsem si, že na její natažené dlani leží několik kousků uhlí sebraných v kolejíšti. Přešla kolem mne nevšimavě a za chvíli zmizela v zatáčce. Pak zanikl i její tichý zpěv. Zalitoval jsem, že nerozumím textu.

Souprava se dala do pohybu. Usedl jsem na schůdky u otevřených dveří a snažil se uchovat si za přivřenými víčky obraz sběračky uhlí co nejdéle. Nemělo mi to však být dopřáno. Oči, kterým se nabízel večerní divadlo indického venkova, dostaly najednou ránu. Deset, patnáct metrů od kolejíště ležela na trávě postava poutníka. Hubené tělo omotané šafránovou bederní rouškou spočívalo na zádech tak, že by se mohlo zdát, že muž odpočívá v jógové poloze šavásana - v poloze mrtvolky. Jenže tenhle neodpočíval. Nad jeho rozpáraným břichem se o kusy vnitřností tahali dva psi. Málem jsem spadl na koleje. Každý, kdo píše o Indii, zmiňuje se o jejich kontrastech. Mohu je jen potvrdit. Nejsilnější dojmy vznikají právě díky jim. Navždy si budu pamatovat krásnou postavu dívky v modrém sáří a oranžové dhóti tvořící ubrus pro děsivou hostinu toulavých psů. Poutník do svatého města nedorazil. Jeho tělo neshořelo na některém z ohnivých ghátů na břehu Gangy a jeho popel se nespojí s kalnou vodou řeky. Snad je místo, kde zemřel, v šedesátikilometrovém okruhu kolem města a bude se na něj vztahovat privilegium božského očistění a osvobození od převtělování. Snad tedy dorazil na území, nad nímž už vládne patron města - bůh Šiva.

Do Váránasí jsme dojeli už za tmy. Dav rikšů a hotelových náhonců už čekal před nádražní budovou na poslední cestující. Vrhli se na nás s překvapivou iniciativou, jako by celý den nedělali nic jiného, než se chystali na náš příjezd. Neměl jsem ani nejmenší chuť se s nimi pouštět do smlouvání. Ze všeho nejvíce by

se teď hodilo nějaké místo stranou veškerého dění, kde bych mohl uklidnit svou mysl. Ležet pár hodin v tichu, zpracovávat a ukládat zážitky z posledních dnů a hlavně se vzpamatovat z toho posledního. Místo toho nás teď obklopoval dav křičících obchodníků a nám nezbyvalo, než s nimi opět svádět nerovný a předem prohraný zápas.

Ptáme se tedy na Jogi Hotel, který nám doporučili dva rakouští čundráci. Rikšové opřekot kývají hlavou. Nastupujeme, abychom po sto metrech beze slova sedačku opustili. A to ve chvíli, kdy se rikšák začal vyptávat kolemjdoucích, kde Jogi Hotel vlastně je. Ne, dneska nemám chuť se dohadovat. Příkráčel k nám hubený koník táhnoucí tangu. Stařec si byl naprosto jist adresou hotelu, a tak jsme se svěřili jeho zuboženému povozu.

Po několika minutách jsme se ocitli v odlehlých uličkách města. Světlo ubylo, bahnitou cestu co chvíli ozářilo pouze světlo z nějakého obydlí či krámků, lidé sedící na okraji ulice na nás mlčky hleděli a já začal mít takový nepříjemný pocit. Neznámé město s nechvalnou pověstí, noc, hrkotající dřevěná kola tangu a v mysli pořád ještě obraz hodučících psů. Nad námi teď měl největší moc kočf, opomenuli jsme pochopitelně Šivu, jenže kdo ví, zda jemu nejsme lhostejní. Seděli jsme vedle sebe s nohama na rancích a vedli trochu ustrašený rozhovor. Štouchnul jsem do ěvy: „Zeptej se ho, zda fakt ví, kde ten hotel je.“

„Yes, madam. Já znám Jogi Hotel, všechno oukej!“

„A kdy tam už budeme?“

„Za okamžik, madam.“

Podívali jsme se po sobě a mohli tak jenom pokrčit rameny. Co naděláme. Ulička vypadala stále opuštěněji a mně se zdálo, že se co chvíli musíme ocitnout za městem. Konečně kočf zastavil před domem, který osvětlovala slabá žárovka. Kočf seskočil a rychle zmizel ve dveřích. Za okamžik z nich vyšel muž s úlisnou tvářf a začal blekotat něco o tom, že jeho hotel bude pro nás šťastným domovem a že se nám jistě bude líbit.

„To je Jogi Hotel?“ zeptala se Eva.

„Ne, sir. Toto je Šiva Hotel, velmi dobrý hotel! Jogi Hotel není dobrý hotel! Tento je dobrý, sir, pojdte, ukáží vám váš pokoj!“ Takže zase podvůdek. I když nevíme, jak vypadá Jogi Hotel, ne-

chceme znát kvality Šiva Hotelu. Nechceme, aby o našich krocích rozhodovali obchodníci a rikšové. Dost na tom, že o každém kroku rozhoduje některý z hinduistických bohů.

„Odvez nás do Jogi Hotelu!“ Zkouším přísný hlas.

„Ano, pane!“ Neochotně souhlasí kočf, který tak přichází o provizi za dodání zákazníka.

Jogi Hotel je uprostřed dokonalého bludiště. Poslední úsek cesty jsme museli vykonat pěšky, protože uličky jsou tak úzké, že tanga by se do nich nevešla. Za prosklenými dveřmi se míhají postavy. Jaké překvapení! Sotva jsme vstoupili, ocitli jsme se v místnosti plné mladých lidí z Evropy a Ameriky. S trošku rozpačitým pozdravem jsme prošli lokálem do jakési recepce, ze které na nás zamítavě mával kluk s knírem: „No room!“ Vycouvali jsme zpět na ulici. Začal jsem si nadávat, že jsem tak přísně odmítl Šivův hotel. Kočf si mohl vydělat a my bychom byli ušetřeni zklamání. Už se ale stalo.

Ubytování jsme nakonec našli. Hotel se jménem Trimúrti Guest House, tedy s názvem velmi vznešeným. Trimúrti značí pojetí nejvyšších božstev Brahmy, Višnu a Šivy v jediné podobě. V podobě boha tvořitele, udržovatele a ničitele. Hotel sám působil čistým dojmem - na Indii, a cenou nepřevyšoval naše možnosti. Byla sice volná jen jediná postel, ale byla dostatečně široká pro nás oba. Majitel seriózně snížil cenu také o polovic.

Pokoj měl pět postelí a než jsme se vybalili, přišli naši spolunocležníci: jedno zamračené děvče z Francie, dva krásní Indové z Kéraly a dvoumetrový Kanaďan Tood. Začalo vyptávání a seznamování. Když vyšlo najevo, z jaké země přicházíme, stali jsme se rázem středem pozornosti. Tood byl náš přítomností tak nadšen, že to musel jít sdělit do vedlejšího pokoje a přizvat tamní nocležníky, aby si nás přišli také prohlédnout.

„Vy jste fakt z Československa?“

„No jo.“

„My jsme ještě nikdy v Indii nepotkali nikoho z komunistické země. To je u vás cestování tak drahý?“

„No, nejlevnější to zrovna není.“

„A jak dlouho děláš na dolar?“

To mě zaskočil. Začal jsem dělit svůj plat kursem dolaru a od-

pracovanými hodinami, abych mu pak oznámil jakési pofidérní číslo:

„Asi tak dvě až tři hodiny.“

Tood se vztyčil a zaúpěl. Nechtělo se nám zapřádat hovor na tohle téma, ze kterého bychom vyšli jako chudáčkové, a tak Eva stočila řeč na věci, kterými bylo možné naše spolubydlící ohromit. Nikdo z nich ještě v Československu nebyl a Eva, vyhýbaje se politické ubohosti, jim líčila naši rodnou hroudu tak, že jsem se i já na chvíli zasníl. Společnost pozorně poslouchala a my jsme opět nabyli prestiže, ztracené při převodu bankovních kursů.

Váránasí není jenom město. Je to duše hinduismu a centrum náboženské posvátnosti. Střed, do kterého člověk musí na spirále života dojít. Město, do kterého se nepřichází žít, ale umírat.

Nic už nemělo v budoucnu překonat zážitek z Váránasí. Navštívili jsme ještě řadu zajímavých míst a posbírali spousty zážitků, ale nic už v nás nepřekrylo dojem, kterým se do nás zapsalo Váránasí.

Město za svou proslulost nevděčí památkám, i když těch je tu také dost, ale pouze a jenom řece Ganze a bohu Šivovi.

Miliónové město se tísí na levém břehu Gangy a ta zde vytváří velký oblouk. Má to své opodstatnění. Jen koupel provedená na tomto břehu má posvátné účinky. Jen zde se lze zbavit tíživých hříchů a jen zde je dobré dokončit svou životní pouť. Právě v tomto místě je možné zastavit své věčné převtělování. A tak je levý břeh přeplněn. Pravý naproti tomu zeje prázdnotou. Pověst totiž vypráví, že mudrc Vjása chtěl na počest boha Šivy vybudovat ještě jedno město a to právě na pravém břehu Gangy. O radu se rozhodl požádat bohyni Annapúrnu. Chtěl vědět, zda i na tomto břehu bude mít smrt pro hinduistu takové blahodárné účinky jako na břehu, kde již město stálo. Bohyně však mlčela. Mlčela dlouho a Vjása nervózněl. A když už toho bylo moc i na asketu, proklel celý pravý břeh s tím, že kdo na něm zemře, promění se v osla. Vyřešeno. Hotovo! Na další tisíciletí byl břeh nepoužitelný pro život. Zeje tedy prázdnotou dodnes, zatímco levý břeh je doslova přecpán lidmi.

Venku byla ještě tma, ale na chodbách už hoteloví sluhové pracovali. Hygiena a úklid se v Indii uskutečňuje ráno a to s prapodivnou důkladností. Čištění zubů, čištění jazyka a někdy i žaludku zvracením, pak mohutné chrchlání a smrkání. Rána v Indii jsou plná těchto zvuků. Obydlí se metou, vytírají, vyvázejí se odpadky a celkově se gruntuje. Těžko můžete spát, když se chodbou rozléhají zvuky generální očisty. Vyšli jsme tedy na ulici. Nebo spíš uličku, protože Váránasí má většinu ulic nesmírně úzkých. Už na nás čekal bosý chlapec choulící se do špinavé deky.

„Good morning, pane! Mám svou loď u ghátů, dovedu vás k ní, pojďte!“

Nečekal, že bychom v té rozespalosti odmítli a vyrazil kupředu. Prostě si nás najal, místo abychom si my najali jeho. Šel rychle úzkými uličkami po vyšlapaném dláždění. Město ještě spalo. Odpočívající krávy svými těly vytvářely překážky pro rychlejší chůzi a my co chvíli museli nějakou přelézt. Kluk se ale vyznal. Hopsal mezi nimi a stále zachovával tempo, které nasadil a kterému bylo obtížné stačit. Ušmudlaní metaři odstraňovali včerejší špínu města. Vybírali odpadky z páchnoucích stok a nakládali tu smradlavou břečku na dvojkoláky. Město má, jako ostatně většina měst v Indii, pouze povrchovou kanalizaci a je prací párjů starat se o její čistotu.

I když byl výnosem vlády v roce 1955 zrušen kastovní řád, zatím se nepodařilo odstranit z myšlení lidí hranice staré několik tisíc let. Nejhlubší propast je stále patrná mezi nedotknutelnými lidmi, kteří nepatří do žádné kasty a ostatní společností. Dnes už sice nehrozí nedotknutelnému, že by jej na setkání mohl zabít bráhman jen proto, že se jej dotkl a že jej tím znečistil, ale běda nedotknutelnému vstoupí-li tam, kam nesmí. Byl jsem svědkem, jak starý muž nastoupil do vagónu, ve kterém jsme cestovali. Ani nešel dál. Zůstal sedět v chodbičce. Za okamžik si jej všimli dva Indové oděni do evropských šatů. Vyskočili a za jízdy jej vyhodili z vlaku. Já na svém lůžku u stropu už neusnul... Nedotknutelní dodnes vykonávají nečisté práce. A mezi ty patří kromě spalování mrtvol a čištění latrin i odstraňování špíny města.

Prošli jsme několika průchody, ve kterých spaly na dláždění celé rodiny. Náš průvodce nás vedl nějakými zkratkami a stále nás pobízel ke spěchu. Musel během rána zajistit víc turistů, a tak to bral hopem. Málem jsem sebou praštil na kluzkém bahně, kterým bylo pokryto schodiště ghátu. Ulička k němu ústila. Kluk nás předal staříkovi, jenž už čekal v rozvzané loďce a mazel zpátky shánět další oběť. Rychle jsme upravili první finanční a tedy nesmyslný požadavek na rozumnou míru a nasedli.

Ganga má i teď v době sucha zde u Váránasí šíř jednoho kilometru. Druhý, "oslí" břeh zatím nebylo vidět. Tonul v ranním šeru, ale už začínalo pomalu oranžovět. Požádali jsme staříka, aby ustal v pádlování. Loďka přestala čeřit vodní hladinu a my si mohli v klidu prohlížet nábřeží nejstaršího poutního místa na světě. Město starší než Řím i než Jeruzalém teď vystupovalo z temnoty jako fantastický přízrak. Přes dva tisíce chrámů, stovky paláců a desítky ghátů. Měli jsme vše jako na dlani. Pět ghátů je nejdůležitějších a prvenství mezi nimi bezesporu má Dašášvamédh ghát - Obětiště deseti koní. To je místo, které podle pověstí dalo městu posvátnost. Zde prý bůh Brahma obětoval deset koní, což je v hinduistické liturgii obětí největší. Napravo byl vidět Manikarnika ghát - ghát perlové náušnice. Ten má mezi gháty zvláštní postavení. Je to jeden ze dvou spalovacích ghátů. Na jeho stupních nepřetržitě plápolají pohřební ohně. Hladina Gangy v době monzunů několikrát sobně stoupne. Když pak její vody opadnou, jsou gháty zanesené bahnem. Dříve patřilo k povinnostem indických panovníků, starat se o váránasíské gháty. Dnes jejich paláce zejí prázdnotou. Po jejich odchodu z indických dějin zůstaly paláce opuštěné. Kdysi honosné stavby působí žalostným dojmem. A gháty pokrývají metrové vrstvy bahna. Většina ghátů už vlastně existuje pouze na plánu města. Z paláců na nábřeží jsou dnes většinou trosky bez oken a dveří, bez ozdob, a dřívější nádheru můžete dnes už pouze tušit. Přízemní místnosti jsou zaplněny bahnem, na kterém se zabýdly krávy. Zdi z červeného pískovce zdobí čmáranice volebních nápisů a potrhané reklamy na cigarety. Jak krávy, tak i lidé znečišťují okolí svými výkaly. Území, ač je velmi posvátné, když nepatří konkrétnímu majiteli, je odsouzeno k hostejnému

nezájmu. Takle zvláštní rozporuplnost v indické hygieně mě poněkud mátlá. Ind se věnuje své osobní čistotě dosti důkladně, ale když opustí místo, kde ji prováděl, zůstane po něm neuvěřitelný nepořádek a to bez ohledu jestli jde o ulici, veřejné prostranství, vlak nebo autobus. Posvátné gháty vypadají stejně. To všechno však kupodivu neubírá celému prostředí nic na tajemné impozantnosti.

Zatímco jsme si prohlíželi břeh z dřevěné sedačky loďky, zaplnily se gháty lidmi. Začalo svítat. Na pravém břehu vycházelo rudé slunce. Břeh byl ale daleko a byl tak nepatrně viditelný, že se zdálo, že slunce vychází přímo z posvátných vod Gangy. Pískovec pobřežních staveb začal růžovět. Spleť domů, potrhané slunečníky, světlé linie schodišť a fialově temná hladina řeky. Do toho vstupovala barevná mozaika postav na břehu. Kanárková žlutá sáří, v nichž se občas zatřpytila zlatá nebo stříbrná ozdoba. Sáří v jasných i tmavých odstínech a sněhově bílá dhóť mužů. Ten zářak východu slunce trval jen několik minut. Pak do města vstoupil den.

Vylezli jsme z loďky na břeh. V chladné vodě stáli ponořeni po pás věřící a prováděli ranní očištnou koupel, odřikávající slova modlitby. Nabírali vodu do konvíček, lili ji z výšky zpět do řeky, nechávali vodu protékat dlaněmi a pili předepsané množství doušků. Někteří stáli ve vodě s očima upřenými do vycházejícího slunce. Začínali jsme mít pocit vetřelců. Pociť jaký má člověk, když se nečekaně ocitne v cizím soukromí. To, co bylo pro nás pouze zajímavá podívaná, to je pro Inda důležitou součástí života. Usedli jsme tedy trochu stranou, ale nedokázali jsme se odpoutat od divadla, které se nám nabízel.

Ti, kteří měli už koupel za sebou, vyměnili mokré oděvy za suché a to tak mazaně, že nedošlo ani na okamžik k odkrytí nějaké nevhodné části těla. Pak si mlácením o stupně ghátů vyprali své svršky a usedli na paty proti čekajícím lazebníkům. Vlasy bráhrmanů rychle mizely z hlavy. Hlavu je nutné vyholit tak, aby zůstal na temeni pouze malý střípeček vlasů, znak příslušnosti k nejvyšší kastě. Na čelo si pak každý namaloval znak, symbolizující jím vyznávané božstvo.

Rituál ranní koupele se v těchto místech provádí několik tisí-

ciletí, ale řeka Ganga není posvátná jen zde, ale po celém svém dva tisíce sedm set kilometrů dlouhém toku. Legend a pověstí, proč je tomu tak, je celá řada, ale opravdovým důvodem nejspíš bude její životodárnost, která mění v úrodná pole vyprahlé roviny Uttarpradéše, Biháru a Bengálska. Množství vody, které korytem řeky protéká, se během roku mění. V době sucha protéká za vteřinu tisíc sto krychlových metrů, zatímco v období dešťů se toto množství násobí až šedesátkrát.

Pozorovali jsme obřad asi dvacetiletého mladíka. Byl oblečen do sněhobílého dhótí, kterým před chvílí vyměnil civilní kalhoty. Černé vlasy ostříhané podle módy a pod nosem úzký knírek. Stál na horním stupni ghátu a voda mu sahala sotva po kotníky. Sepjatýma rukama se dotýkal čela, obrácen k vycházejícímu slunci, nehybně, pohroužen do modlitby. Pak uchopil mosaznou konvičku lótu, nabral kalnou vodu a z výšky ji vyliil zpět do řeky. Jeho vysvětlečené tělo bylo zbarvené sluncem a nad hlavou se mu v dlaních zlatě třpytila nádobka. Sestupoval pomalu do řeky. Tmavá hladina se dotkla jeho bílého dhótí a já si uvědomil, jak je řeka špinavá. V kontrastu s bílou látkou působila voda spíš jako špína odpadní stoky. Hnědočerná voda, ve které plavaly kusy spálených dřev z nedalekého ghátu, odpadky, a o kus dál mrtvé nafouklé tělo krávy. Mladík se zastavil až když měl vodu po pás, nabral ji do konvičky a polkl několik doušků.

Voda Gangy má nějakou zvláštní vlastnost. Nepřechovává prý totiž v sobě bakterie epidemií a nálezů. Má samočistící schopnost. Snad jsou v ní jen takové bakterie, které požírají škodlivé mikroby, nebo za to může čistý himálájský ledovec, z něhož v nadmořské výšce čtyři tisíce pět set metrů řeka vytéká. Dohady, úvahy a vědecká pojednání. A přitom je to tak jednoduché. Stačí se zeptat kteréhokoliv hinduisty. Ganga je přece posvátná, odpoví vám.

Řeka vzniká v ledové jeskyni Gómukh (Kravská tlama) a na první části své pouti nese název Bhágirathí. Jméno Ganga dostává řeka až po spojení s Dhaulagangou. Když opustí horské kaňony, vystoupí u Hardváru (Brány boží) na indoganžskou nížinu. Její vody se násobí mnohými přítoky. Místo, kde se Ganga spojuje s Jamunou, se nazývá Trivénisangam (Soutok tří řek).

Tou třetí řekou je myšlena mystická řeka Sarasvatí. Trivénisangam je nedaleko Iláhábádu, a to je místo, kde je řeka nejposvátnější. Na trojúhelníkovém prostranství, které vzniká spojením vodních toků, se koná jednou za dvanáct let pouť Kumbhméla. Miliónové zástupy poutníků z celé Indie směřují v ten čas k Iláhábádu, kde je koupel zbaví hříchů a kde dobrovolná smrt v posvátných vodách zajistí věřícímu věčnost. Od Trivénisangamu je to do Váránasí necelých dvě stě kilometrů.

Je opět paradoxem, že ve Váránasí, které leží v nejzaostalejší části Indie, se nachází středisko hinduistického vzdělání. Váránasiská univerzita - Káší hindů vševvidjálaj, založená panditem Ulalvijou, zabírá dnes pět čtverečních kilometrů a je centrem sanskrtu a hinduistického vzdělání.

Při návratu do města jsme museli vystoupat po širokém schodišti, které spojuje gháty s uličkami města. Co schod, to žebřík. Leželi stupňovitě pod sebou opření o kusy zábradlí a zdi nějakého paláce. Nasvíceni sluncem, vytvářeli smutnou výkladní skříň života. Většinou se o kolemjdoucí nezajímal. Leželi mlčky nebo klábosili. Žebráckou práci za ně obstarávaly žebrací misky, které ležely před nimi na schodišti. Jen několik hubených stařenek strkalo své misky kolemjdoucím do cesty a křikem se dožadovaly almužny. Stoupali jsme kolem té galerie bídy až nahoru. Na posledním schodě ležel malomocný. Jeho znetvořené tělo bylo jediné, čím mohl obchodovat. Nabízel je obnažené k pohledu kolemjdoucím. Zůstali jsme stát a já nemohl odtrhnout oči od jeho kůže. Muž se díval kamsi mimo, naprostý nezájem o okolní svět. I před ním ležela hliníková lóta. Hodil jsem do ní kovovou rupii. Zachrastila, jak dopadla, ale ani tenhle zvuk s žebříkem nepohnul. Proč by se měl také na dárce dívat? Co já mohu vědět o jeho utrpení, o jeho myšlenkách, o životě nebo o jeho světě. Natáhl pomalu ruku, která vypadala jako mapa, chvějícími se prsty vyjmul z nádobky minci a zasunul ji pod špinavý hadr, na kterém ležel. Šli jsme dál a mně letěly hlavou myšlenky o lidské rodině, k níž patříme stejně jako on. Vzpomněl jsem si, nevím proč, na Sira Edmunda Hillaryho, jak před několika lety zorganizoval prapodivnou výpravu. Se skupinou na-

dšenců vyplul po Ganze od Bengálského zálivu proti proudu řeky k jejím pramenům. Tři čluny poháněné tryskovými motory je vezly proti toku Gangy. Když jsem četl články o této akci, nerozuměl jsem ničemu. Když jsem pak četl knihu, která jeho cestu popisuje, začínal jsem získávat pocit, že ta výprava, jež ostatně skončila neúspěchem, byla proti proudu a to ne jen vodnímu. Když jsem uviděl ten ranní očištec na ghátech, pokusil jsem si představit, jak po hladině za rachotu tryskových motorů jedou čluny bezstarostných bohatých lidí, kteří si vymysleli tuhle cestu z čisté romantiky a touhy po originálním prvenství. Před žebračí miskou malomocného dostávaly mé myšlenky nesmlouvavou podobu.

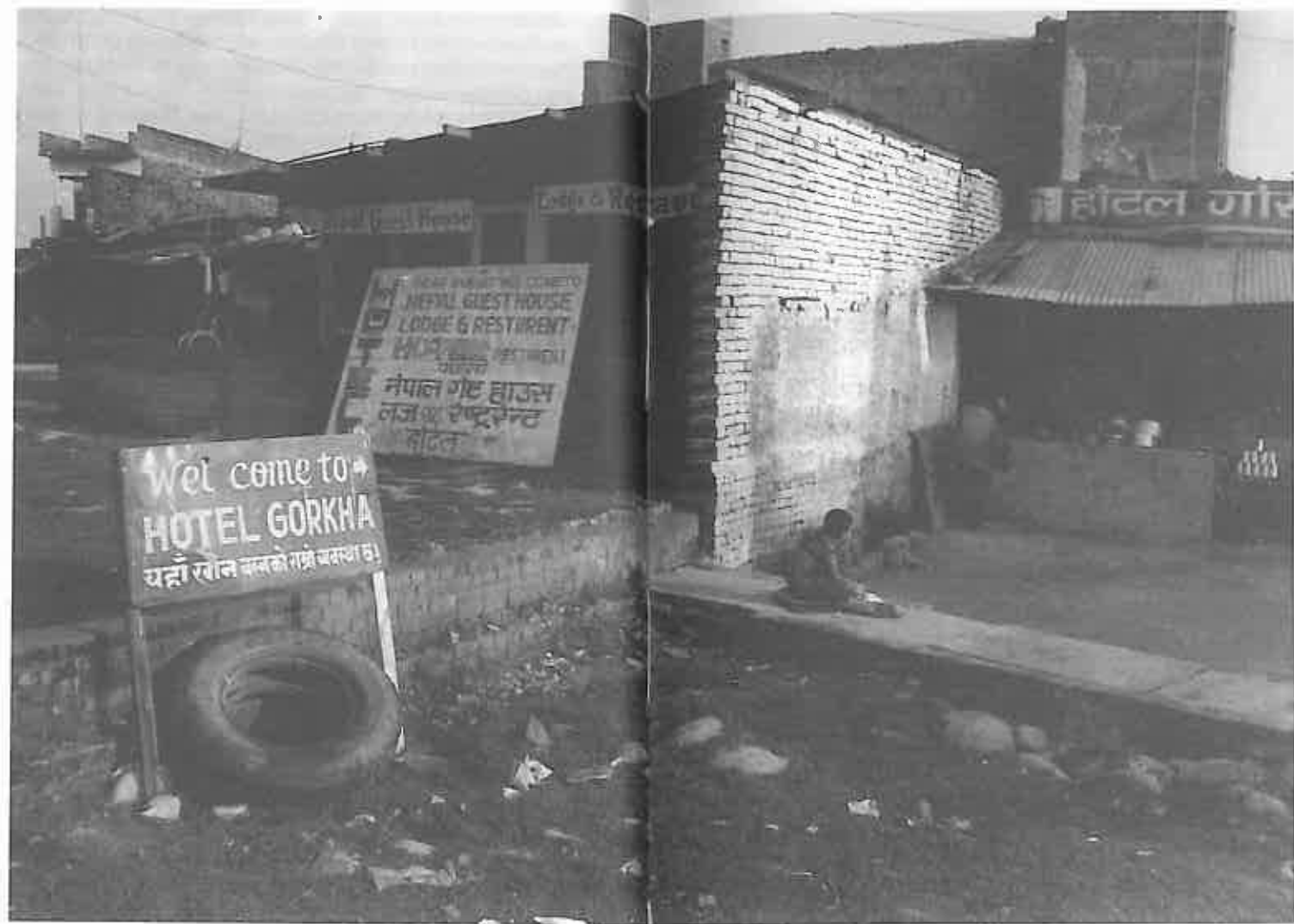
Trochu jsme bloudili labyrintem uliček, podchodů, dvorů, a schodišť. Chyběl nám ranní průvodce. Náš hotýlek je v těsné blízkosti největšího a nejposvátnějšího váránasíského chrámu, zasvěceného Višvéšvarovi (Šivovi jako vládci vesmíru) známému spíš pod názvem Golden temple (Zlatý chrám). Nebýt lidí, kterých jsme se vyptávali na cestu do hotelu, asi bychom jej přehlédli. Ani včera při hledání ubytování jsme nevěděli, že procházíme kolem tak důležitého místa a už vůbec jsme netušili, že bydlíme jen několik metrů od svatyně. Chrám totiž není vidět. Ulička, kolem jeho zdi, je místy široká sotva metr. Tak jsou totiž obydli nalepená v blízkosti chrámu. Protože čím žijete ve větší blízkosti chrámu, tím větší božská síla na vás působí. Takže člověk vlastně jde koridorem, z něhož není rozhled a který je navíc přeplněn lidmi a zvířaty. Přitom musí chodec stále dávat pozor, aby nešlápl na nějakou staletou stařenku, schoulenou s žebračkou miskou na zemi. Některé jsou tak neuvěřitelně vyhublé a vysušené, že připomínají jen malý raneček sepraných hadrů, z něhož vykukuje vrásčitá hlava s jiskrnýma očima.

V jednom místě byla koncentrace lidí nejhustější. Ve stěně chrámu byly velké dveře, jimiž se dovnitř hrnuli lidé. Už se zdálo, že díky davu se dostaneme dovnitř i my, ale nějaký panda si nás všiml a začal zběsile šermovat rukama: "Pro nehinduistu vstup zakázán!" Za ruku mě zatahal nějaký chlapec. Táhl mě kousek stranou do postranní uličky. Pak mě nasměroval a ukázal nahoru. Musel jsem si stoupnout na špičky, abych sple-

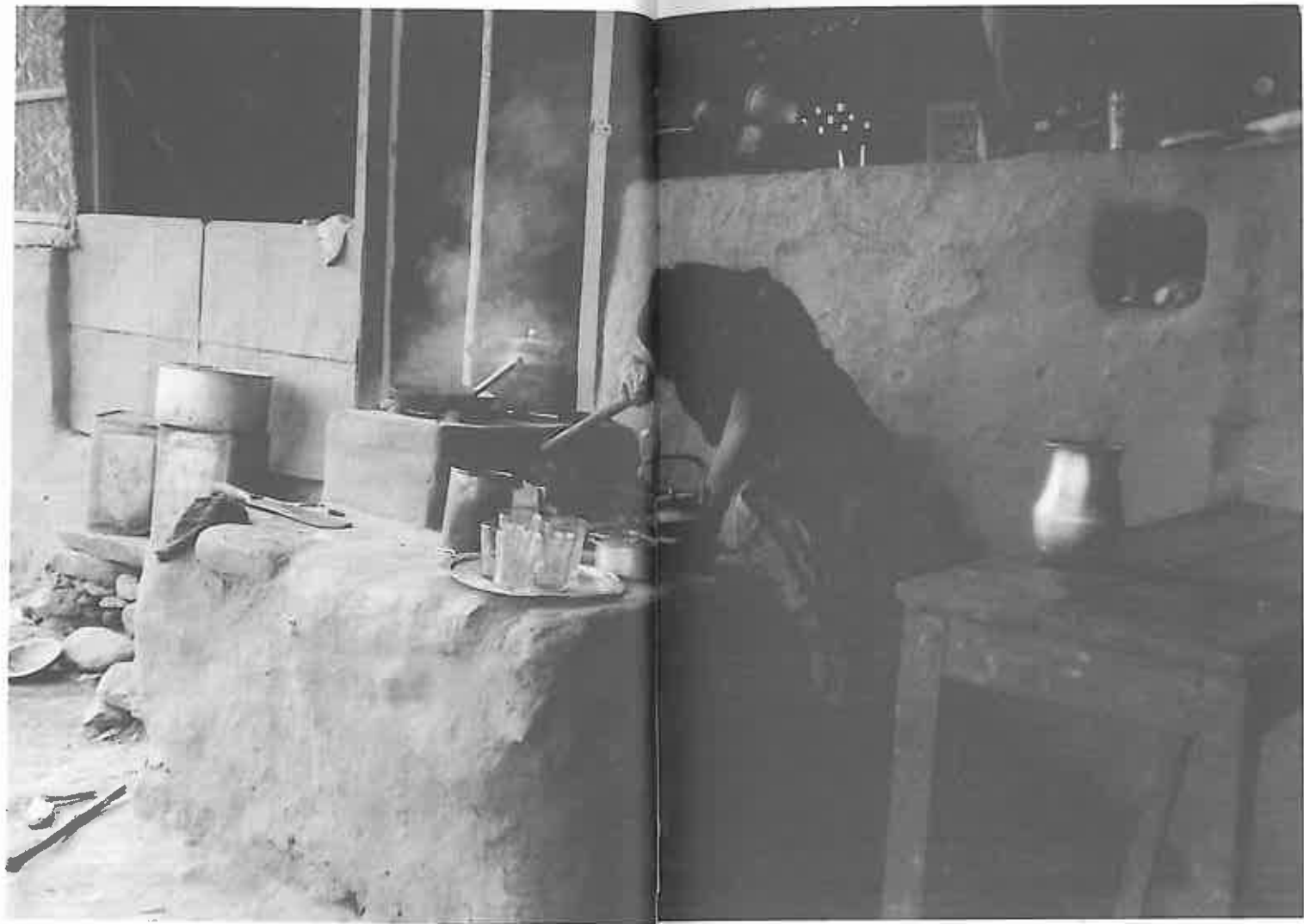
ti lidských obydlí spatřil, co chlapec ukazuje. Proti trojúhelníkové výseči oblohy se zvedala zlatá věž chrámu. Na ní byl Šivův trojzubec. Chlapec nám chtěl alespoň trochu nahradit zamítnutou návštěvu svatyně.

Tento chrám je vlastně replika původního, který stál na druhé straně hubené uličky. Jenže když se vlády nad Indií zmocnil poslední z Velkých Mughalů, fanatický Aurangzéb, nastala pro Váránasí smutná doba. Právě zde nechal zbourat všechny nemuslimské památky a na jejich místě vystavět mešity. Doufal, že z hinduistického poutního města udělá muslimské. Doufal marně. Po pádu mughalské říše se začaly chrámy opět vypínat nad svatým městem.

Vešli jsme do hotýlku a svalili se na tu jedinou pronajatou postel. Jsme ve Váránasí teprve několik hodin, ale oba už cítíme nutnost chvíli ležet, mlčet a přemýšlet. Jen chvíli, protože Váránasí, to nejšílenější město v Indii, nabízí takovou podívanou, že by byla škoda promarnit těch několik dnů, které tu strávíme, než se vypravíme do Nepálu.

N e p á l s k ý d e n í k

Do Nepálu se dá cestovat pouze dvojm způsobem. Buďto letadlem nebo po silnici. Počítat mezi dopravní komunikace ještě železnici by bylo poněkud nadnesené. Nepál totiž má jen sto kilometrů úzkokolejných dráh a jsou to takové dvě mrňavé čárky na mapě země. Obě se dotýkají indické hranice. Jedna spojuje Amlékhgaňdž s indickým Raksaulem a druhá Džanakpur s Džajnagarem. A tím jsou možnosti železnice vyčerpány. Pokud člověk nepoužije služeb Royal Nepal Airlines Corporation, což nebyl náš případ, nezbyvá mu, než se vydat do Mekky horolezců autobusem. Cestování je to víc než nepohodlné, ale jako protiváhu k útrapám, nabízí cesta fantastickou podívanou.

Ve Váránasí jsme podlehlí nátlaku agenta jakési pochybné společnosti pro přepravu zbědovaných poutníků do Nepálu a zakoupili dvě jízdenky. K jízdenkám jsme ještě vyfasovali uplatňovaný letáček, který oznamoval, že v ceně jízdného je započteno ubytování na nepálsko-indické hranici a dvě snídaně. Zdálo se nám, že jsme si právě ušetřili spoustu starostí. Jednoduše nasedneme ve Váránasí do autobusu a o všechno ostatní se postará dopravní společnost. Jenže...

Odjezd je určen na šestou hodinu ranní. Ještě za tmy opouštíme hotel. Krátká domluva s říkšou, krátké handrkování o peníze a jedeme. Sleduji nervózně hodinky. Na místo srazu cestujících to rozhodně nemůžeme stihnout včas. Ten chlapec na velocipédu sice dělá co může, ale díky svému tělesnému vybavení toho moc není. Se snídaní, na kterou máme nárok, jsme se už v duchu rozloučili, ale horší to bude jestli nám ujede autobus. Šest set rupií v tahu. Zatímco chmurně medituji nad dnešními vyhlídkami, dokodrcali jsme se na místo srazu. Šestá hodina už dávno minula a po autobuse ani stopa. Nebýt několika turistů posedávajících na báglech, uvěřil bych neveselé realitě, že naše putování do Nepálu se odkládá na příště. V prkenné chatrči opodál se ale podává snídaně. Poněkud rozespale tu obsluhuje bosý mladík v neuvěřitelně špinavé košili. Cítím, jak mně jde na nervy s tím svým stálým: „Jééésir“, kterým odpovídá na mé hladové urgency. Venku se zatím něco děje. S hodinovým zpožděním dorazil autobus. Tím vlastně dorazila celá dopravní firma: řidič, pomocný řidič, majitel, průvodčí, a pak několik mechaniků, roztačovačů, náhončích a povalečů. První dojem z dopravního prostředku, ve kterém máme strávit dva dny, není tak zlý. Uvnitř hraje indická pop-music, volant zdobí girlandy květů a na podlaze je čisto. Nasedáme. Ale okamžitě se objevují nějaké nesrovnalosti. Podobně jako tomu je ve vlacích: ten má lístek sem, ten zase chce sedět tamhle a tomu se nelíbí, že nesedí tam, co sedí někdo jiný. Je z toho dohadování, křik a hádka. Další hodina v trapu.

Pod oknem autobusu se objevila rozčuchaná hlava: „Haló, pane, promiňte, ale nemáte nějaké drobné?“

Po ránu bývám velmi nepřijemný normálně, natož když po mě někdo chce peníze. Ale hlava upřesňuje: „Pouze malé peníze - z vašeho státu.“

Jo tak! Asi nějaký sběratel, dochází mi, a tak lovím po kapsách nějaké zatoulané desetníky. Nadšený sběratel se k nám už dře přeplněným autobusem, třímaje v ruce sešit. Listuji stránkami na kterých jsou školní technikou okopírované mince, kte-

ré už zdobí jeho sbírku. Nechce se mně věřit svým očím. Pod písmenem C nacházím stránku s nápisem Českoslovakia a na prázdném listě je okopírovaná koruna. Nějaký krajan se tu už mihl. Nějaký krajan už použil služeb táhle společnosti - to je dobré znamení.

Konečně se všichni nějak usadili. Utichly hádky a v autobuse zavoněly cigarety. Autobus se maličko pohnul. Kouknu zadním oknem ven. Veškerý personál dopravní společnosti se odvážně opírá do blatníků. Hned napočtvrté motor naskočil. Roztačovači za jízdy nalézají dovnitř a na střeche a - hurá - jedem. Jen k první křižovatce. Tam motor chcipl a celý rozjížděcí manévr se musí zopakovat. A tak ještě mnohokrát...

To není řidič. To je šilenec. Koukám, jak to mastí po rozmlácené silnici a zrovna ve chvíli, kdy chci Evě sdělit své pochybnosti o jeho řidičském umění a zdravém rozumu, ozve se mohutné rupnutí a stojíme. Prý to nic není, začali nás uklidňovat mechanici. Jen praskla nějaká pera a autobus dosedl až na pneumatiky. Ale takové drobnosti se opravují přímo na cestě - v Indii. Zatímco se poflakujeme okolo autobusu na okraji nějaké zapomenuté vesnice opravují mechanici závadu. Leží pod autobusem, celí obalení prachem a olejem, odněkud přitáhli nějaké bambusové klacky a opravují. Jsou to ale mistři svého oboru. Bez dílny, bez pořádného vybavení a pravděpodobně také bez znalostí - leč za dvě hodinky jedeme. Nepoučitelný řidič jede nezměněnou rychlostí, neboli, jak se říká, nepřizpůsobuje jízdu stavu vozovky.

Je večer a jsme v Górákhpuru, v městě, kde skončil Buddha svou životní pouť. Nebylo by špatné mrknout se do nedalekého Kušinagaru, kde buddhisté uctívají místo Buddhovy pohřební hranice. Ale řidič už zase začal pokřikovat na roztačovače a tak ukládáme svá rozlámaná těla na plechové sedačky k další jízdě.

Nevěřím, že ještě dnes dorazíme na indicko-nepálskou hranici, jak je v plánu. Silnice, která byla doposud mizerná se stále zhoršuje. Vlastně je to ledabylye vyasfaltovaná polní cesta, rozbitá koly aut a vymletá deštěm, která šíří sotva stačí na rozpětí kol autobusu. Ten se v jejich výmolech houpe jako ve vlnách.

Co chvíli na nás padají shora zavazadla a různé haraburdí, které jede s námi. Světla ozařují opuštěnou krajinu. V autobuse zavládlo ticho. Na všechny padla nějaká únava. Spát se samozřejmě nedá, a tak většina pasažerů sleduje se zdviženou hlavou vinobití silnice. Přestala hrát i hudba z kazetáku a je slyšet jen hukot motoru a skřípění té plechové archy, která se s námi dostala do loduprázdných končin na severu země.

Je už skoro půlnoc, když se ve světle reflektorů objeví několik chýší. A pak další. Autobus zastavuje uprostřed rozbahněné cesty. Bhairahava - hraniční přechod. Venku je chladno. Dřevěné domky, nuzné obchůdky, osvětlené bledými žárovkami, rikšové, halčí se do roztrhaných dek, a samozřejmě všude pobíhající děti. Sundávám ze střechy krosny. Ještě že jsem nepodcenil jejich důkladné přivázání. Většina zavazadel je polámaná a potrhaná.

Dva celní úředníci kontrolují před jedním domkem doklady. S našimi pasy mají problémy. Proč jsou údaje vypsány pouze česky, rusky a francouzsky, nedokážu vysvětlit ani pochopit. Následkem toho jsou pak potíže, které nám znesnadňují život.

Jdeme přes území nikoho do Nepálu. V bahně leží rezivá plac-ka. Shýbám se pro ni. Je celá pokroucená jak po ní přešly tisíce poutníků, ale nápis je stále čitelný. I AM A FRIEND OF THE EARTH. Dochází mně, že těmito místy procházely na přelomu šedesátých a sedmdesátých let stovky hippies. Opuštěli pře-technizovaný západní svět a mířili do země plné šivaistického hinduismu a mahájánského buddhismu. Přicházeli ověšení korálky, bohatí i zchudlí a nacházeli v přátelském Nepálu ráj pro své úlety. Jejich cílem se stalo Káthmándú nebo přesněji jedna ulice, která dodnes po nich nese název Freak Street. Ještě dneska se v ní dá koupit pod rukou pašované zboží a nejrůznější drogy nebo směnít v tajných směnárnách dolary. Invaze hippies byla tak velká, že se začali stávat pro Nepál neúnosnou zátěží. Často zůstávali bez prostředků a přizívovali se na už tak dost zchudlém obyvatelstvu. Pak zmizeli. Prý jejich odchod zavinila korunovace krále Bíréndry v roce 1975 a s ním nastolený zákaz prodeje hašiše a ostatních drog. Nepál přestal vydávat víza a těm, co v údolí žili, byla zrušena. Říká se, že neodešli, ale že se

rozplynuli v namodralém dýmu hašiše.

Nepálští celníci bouchlí do našich pasů trojúhelníková královská razítka a jsme v Nepálu. Ne že by to vypadalo nějak odlišně než vedle v Indii, ale pocit to je báječný. Hotel je prý nedaleko. Když se tak rozhlížím kolem sebe, nedělám si o jeho kvalitu žádné iluze. Ale i tak jsem poněkud zaskočen. Je to nízká přízemní budova z cihel a kamenů, která uvnitř chová několik místností bez oken, vymalovaných temně zeleným emailem a osvětlených zářivkou, olepenou komáry. Tři palandy zatím představují to nejspínavější, čeho se nám dosud dostalo. Nemá ale cenu se tím příliš zabírat. Jsme z cesty celí zmlácení, a tak nemytí a zpocení lezeme do spacáků. Přichází ještě majitel tohoto Nepal Guest Housu s nabídkou, že když si připlatíme, můžeme mít pokoj s koupelnou. Raději si tu koupelnu ani nepředstavuji.

Řada věcí, která by se nám v běžném životě jevila jako neúnosná, ztrácí na významu ve chvílích, je-li prostředkem k něčemu podstatnějšímu. Je pro nás obrovským zážitkem, že jsme v Nepálu. Že zítra dorazíme do míst, která známe jenom teoreticky a jejichž dosažení se nám vždy jevílo jako nereálné. Teď ležíme v zelené kobce za hraniční závorou a je to jedno.

Venku je stále slyšet křik prodavačů. Ti lidé snad nikdy nespí...

Nepálská historie se vlastně odehrává povětšinou na nevelkém území Káthmánského údolí. Je to plácek velikosti čtyřicet krát dvacet kilometrů a je to také jediná větší rovina v zemi s průměrnou nadmořskou výškou šest tisíc.

Prvními obyvateli se stali v 7. - 8. století př. n. l. Kirátové. Jejich divoké kmeny sem dorazily z východu a po svém příchodu založily v Káthmánské kotlině první království. Král této dynastie se jmenoval Jalmbar a měl pochynou pověst vychytralého panovníka, jak ho líčí Mahábhárata. Po něm následovala vláda dalších dvaceti sedmi králů dynastie. Za panování sedmého se stala jedna z nejdůležitějších událostí, která ovlivnila pozdější vývoj

Nepálu. Do údolí zavítal Buddha. Jeho rodiště ostatně nebylo daleko. Městečko Lumbiní poblíž indické hranice je dodnes vyhlášené poutní místo buddhistů.

Kultura Kirátů měla už ve 4. století př. n. l. vysokou úroveň. Z Nepálu se vyvážely zpracované kůže a kožesiny, pokrývky a koberce dvaceti barev, jak se o tom zmiňuje Kautilja, rádce indického krále Čandragupty Maurjovce. O dvě století později navštívil Nepál buddhistický král Ašóka. V Lumbiní vztyčil sloup na paměť narození Buddha a údajně dorazil až do Káthmánského údolí, kde nechal zbudovat na čtyřech světových stranách města Pátánu stúpy. Ašókova dcera Čárumatí se provdala za kirátského prince Dévapálu.

S koncem dynastie Kirátů skončila i jejich architektura a umění. Zmizeli z údolí a stopy po nich zůstaly snad jen ve východní oblasti, kde jsou považováni za předchůdce Rájů a Limbuů. Poslední z nich, král Gasti, podlehl ve 3. století nájezdu indických Ličhaviů. Ti sebou přinesli do Nepálu, kromě dělení společnosti podle hinduistického kastovního systému, zlatý věk nepálské historie. Velkým talentem byl v 5. století král Manadéva I. Zatímco jeho sochaři tvořili mistrovské kamenné sochy, král svou politikou a především armádou upevňoval moc dynastie. Na uvolněný trůn posledního ličhavského krále Vasudévy dosedl jeho zeť Amšuarman, který byl prý Guptovec ze severní Indie. Amšuarman provdal svou sestru do Indie a dceru Bhrikuti tibetskému králi. Říká se, že část jejího věna tvořila, kromě buddhistických předmětů, také Buddhova žebrací miska. Bhrikuti se stala časem legendou a považuje se za inkarnaci Zelené Táry, známé z tibetského náboženství. Čínští cestovatelé, kteří za vlády Amšuarmana navštívili Nepál a především pak slavný cestovatel mnich Šüan Cang, nešetřili obdivem a chválou. Šüan Cang vypráví, že královský palác měl prý sedm pater a byl zdoben drahokamy a perlami. Zlaté fontány v podobě draků chrlily vodu do kamenných kašen. Král seděl při audienci na zlatém trůnu ve tvaru

lva zdobeného množstvím nefritů, perel, korálů a jantárů. Lidé v údolí se několikrát denně koupali, oblékali si jednoduché šaty, propichovali a zvětšovali si ušní lalůčky jako symbol krásy. Milovali prý divadelní hry a hudbu trumpet a bubínků. Měli krásné sochy a domy, zdobené krásnými dřevěnými sochami.

Následovaly pak další panovnické dynastie, jejichž vláda je označována jako temný nepálský středověk. Pouze dva králové tohoto neveselého období stojí za zmínku. Gunakamedéva, vládce z desátého století, jemuž je připisováno založení Kántipuru, dnešního Káthmándú. Tento král prý také založil tři velké festivaly: Indradžátra, Krišnadžajantí a Mačhéndranáthdžátra.

Druhý král Ari-Déva přijal jméno Malla a založil tak v roce 1200 silnou dynastii, která vládla pět set šedesát čtyři let. Počáteční období vlády Mallů bylo obdobím rozkvětu a míru. Umění vzkvétalo a obchod přinášel do Káthmánského údolí bohatství. Vládcové se považovali za vtělení boha Višnu, stejně jako dnešní králové dynastie Šáhů. Byli však tolerantní k buddhismu, který byl rozšířen mezi lidmi hlavně ve své tántrické podobě v kultu vadžrájanském. Období rozkvětu bylo vystřídáno obdobím velkého úpadku. V rodinných válkách proti sobě stáli otcové a synové, feudálové a aristokraté proti svému panovníkovi. Do toho vstoupily muslimské hordy Šamsuddína Ilijás Šáha, které roku 1346 zpusťily Káthmánské údolí. Dalším muslimským invazím se již nepálské království ubránilo.

Koncem 14. století nastalo opět období rozkvětu. Na trůn nastoupil Džajasthiti Malla. Upevnil kastovní systém, sjednotil celé údolí, a ke slovu se dostalo umění Névárčů. Jeho vnuk slavný král Jakša Malla pokračoval v jeho stopách. Nešťastná byla až jeho závěť, v níž rozdělil vládu mezi své tři syny. V Káthmánském údolí tak najednou byli tři panovníci ve třech městech. V Kántipuru - městě krásy, v Bhaktapuru - městě pobožných a v Lalitpuru - městě umění. Panovníci mezi sebou žili v neu-

stálých konfliktech. Nejednota je oslabovala a přivodila i jejich pád, když do údolí vniklo vojsko Gurkhů. Tito potomci indických Rádžpútů, kteří utekli před muslimy z Indie, se od 12. století usazovali západně od Káthmándú, kde se časem smísili s původními obyvateli a vytvořili vlastní knížectví.

Prithví Nárájan Šáh byl devátým králem šáhovské dynastie Gurkhů a během necelých dvaceti let se zmocnil panství Mallú, sjednotil opět údolí a položil základy královské dynastie, která vládne v Nepálu dodnes.

Koncem 18. století zahrnovalo Nepálské království oblast mezi Kašmírem a Bhútánem a gurkhská vojska pronikla až na území Tibetu, což vedlo ke konfliktu s Čínou. Čínská armáda Nepálce odrazila a ti se museli z obsazených území stáhnout. Vládci byli nuceni uznat svoji závislost na Číně a smlouvou donuceni posílat každoročně čínskému císaři posla s dary. To se praktikovalo až do začátku našeho století.

Angličané, kteří upevnili svoji moc v Indii, začali pronikat i do Nepálu. Ještě za vlády Prithví Nárájana Šáha podnikli Britové první výpady do Nepálského království, ale bezúspěšně. Vojska Východoindické společnosti se vrátila s nepořízenou. Po smrti tohoto schopného panovníka začalo v Nepálu období regentských vlád. Nedospělé krále zastupovali ministerští předsedové. Za člověka širokého rozhledu je považován Bhímsén Thápa. Ten zdomoknil nepálskou armádu, neboť se obával dalších útoků ze strany kolonizátorů Indie. Jeho obavy se brzy ukázaly být správnými. V roce 1815 vypověděla Anglie Nepálu válku. První boje přinesly Britům zklamání. Vysokohorský terén s obtížným přístupem, nezvyklé životní podmínky a houževnatý odpor Nepálců je v prvních bitvách zastavil. Až o rok později se Britům podařilo zvítězit. Zabrali Sikkim a velká území na západě a Bhímsén Thápa byl nucen přijmout v Káthmándú anglického rezidenta. I přes toto vítězství se Angličanům nikdy nepodařilo vytvořit z Nepálu kolonii jako z Indie. Byli si vě-

domi, že tuto zemi mohou jen těžko ovládat, a tak jejich nadvláda nezasáhla hluboko do struktury země. Přítomnost rezidenta sice znamenala jakousi kontrolu, ale Bhímsén Thápa nedovolil, aby došlo k většímu zasahování do státních záležitostí. Budova dál armádu a připravoval se na další spor s Anglií. Jenže mezitím zapracovaly intriky na královském dvoře a Bhímsén Thápa byl roku 1837 zbaven vlády. Král Rádžéndra, jenž v následujícím období vládl, vnesl do země opět zmatek. Toho využil, k neblahu celé země, Džang Bahádur Kunvár. Nechal zavraždit vládnoucího ministerského předsedu a v královském paláci provedl "očišťovací" masakr. Povařil všechny své odpůrce a na jejich místa dosadil své příbuzné. Nakonec vykázal ze země i královnu, a když s ní odešel ze strachu o svůj život i král Rádžéndra, sesadil jej za jeho nepřítomnosti z trůnu. Nový král byl nezletilý a Džang Bahádur Kunvár se stal jeho regentem. Z takto vzniklé pozice už nebylo obtížné udělat další kroky, směřující k soustředění moci. Prohlásil úřad ministerského předsedy dědičným v rodině Kunvárů, získal hodnost maharádži a od panovníka převzal nejvyšší zákonodárnou moc. Když byl takto zajištěn, převzal i titul Rána, kterým si přivlastnil přímý původ od dynastie Ránů. Králové od té doby byli absolutně zbaveni moci. Měli sice nadále božský původ, ale to bylo také jediné, co jim Ránové nechali. Moc i majetek v celé zemi přešel na vládnoucí Rány. Pro jejich despoticou vládu bylo jen výhodné udržovat zemi v zoufalé zaostalosti. Jejich vztah k Angličanům byl velice loajální. Džang Bahádur jim nakonec nabídl pomoc prostřednictvím své armády i při potlačování sikhů v roce 1848. Podpora Britům trvala po celou staletou vládu Ránů. Jen za první světové války bojovalo na straně Anglie dvě stě tisíc vojáků verbovaných v Nepálu, což byla tehdy čtvrtina dospělého nepálského obyvatelstva mužského pohlaví. Současně jak slábla v Indii moc Anglie, slábla i despoticá moc Ránů v Nepálu. Za složitých politických situací se podařilo v roce 1950 králi Tribhuv-

noví, který žil v domácím vězení, uprchnout na Indické velvyslanectví, kde mu byl poskytnut azyl a odkud se dostal do Indie. Tento králův rozhodný čin vyvolal občanskou válku. Vládní vojska s obtížemi bojovala proti osvobozené armádě. Vzniklá situace donutila Rány k jednání, které proběhlo v Dillí. Král se pak opět vrátil do Káthmándú, a tak se opět dynastie Šáhů ujala moci.

I když způsob vlády Šáhů vyvolal u mnohých roztrpčení a zklamání, řada změn k lepšímu rozhodně nastala. Od roku 1950 se stal Nepál zemí otevřenou pro cizince. Do té doby měli právo na himálajské velehory pouze Angličané, kteří byli tak zadobře s Rány. Královský trůn přechází dodnes dědičným právem na potomky a od roku 1972 sedí v čele monarchie král Birendra Bír Bikram Šáh Déva. Jeho mladý obličej s knírem a brýlemi na nás hledí z každé bankovky a jeho portrét zdobí kdejaké obydlí, od paláců ve městě až po chatrče vysoko v horách.

12. listopad

Venku je ještě šero, ale většina cestujících má už sbaleno. Indové a Nepálci, cestují s námi, jsou i vychrchlí. Mně kazí náladu nějaké zažívací potíže, které nejspíš způsobilo to včerejší natřásání po severoindických silnicích. Hotelu, kromě jiných věcí, chybí také toalety, a tak jsem nucen co chvíli vybíhat za humna na malá políčka. Zatímco si takhle vesele počínám zjistila Eva zajímavou věc ohledně snídaně. Je totiž třeba za ni zaplatit. A to nepálskými rupiemi. Ty samozřejmě nemáme. Marně se oháníme letáčkem cestovní společnosti, v němž stojí černé na bílém, že snídaně je v ceně jízdenky. Houby! Indická část cestovní kanceláře nás na hranici předala nepálské a tím pádem platí i jiná pravidla. Marně se turista vzteká, marně se dožaduje umolované placky. Ještě štěstí, že berou na vědomí alespoň platnost jízdenky.

Vyšlo slunce a dva asi sedmnáctiletí mladíci ze Švédska se navzájem fotografují před hotelem. Lidé z jiného světa. Oba mají na sobě elegantní komplet s označením firmy, která někde da-

leko od této pustiny, oblečky navrhuje a vyrábí. K tomu bílé kšiltovky s nápisem BOSS, kletry Karimór, na krku Nikony a všechno to páchne novotou. Dívám se na ně a nechápu, co dělají v tomhle autobuse, a proč nejsou už dávno v odbavovací hale káthmándského letiště.

Přijíždí autobus. No - autobus. Něco, co se za autobus tady vydává. Něco, pro co jsme vymysleli přezdívku „Dva plus tři“, a kteréhožto typu si ještě v budoucnu hojně užijeme. Totiž: tento autobus je obecně o něco menší než autobusy bývají, ale uvnitř je vybaven na přepravu většího počtu cestujících. To umožňuje větší počet namontovaných sedadel, jejich celkové zmenšení a výrazné sblížení. Vznikají dvě řady sedadel. Nalevo dvě, pak ulička a následuje trojsedadlo. Ta sedadla jsou železná, jen lehce polstrovaná drolicím se molitanem či zíněmi a potažená přílehavou koženkou, která při dlouhém kontaktu s pasažérem v tomhle vedru, udělá svoje. Aby se využil prostor autobusu dokonale, jsou sedadla napáchaná k sobě tak blízko, že se koleny musíte tisknout o plech sedadla předchozího. Člověk cestuje v poloze tak dokonale nepohodlné a tak znehynbné, že každá zastávka bývá vysvobozením. Ono se nelze v autobuse ani postavit, protože tomu zase brání nízký upevněný držák na zavazadla. Po stranách jsou pak zamřížovaná okénka - to kvůli přehnané touze nastupovat okny. Navíc autobus jen málokdy jede nepřeplněn. Ten, který byl přistaven pro další část byl navíc v žalostném stavu a jeho pneumatiky byly sjeté na plátno a v místech trhlin byly přiložené gumové záplaty, připevněné velkými šrouby, které trčely ven jako hroty proti skluzu. Sedadla uvnitř byla většinou utržena od podlahy a tak je nějaký opravář trochu sdrátoval a podložil cihlami. Do uličky pak jiný dobrák narval staré dřevěné židle, čímž vytvořil další řadu sedadel. Nacpali jsme se na jedno pohyblivé sedadlo a autobus se zakymácel, jak jej roztlačovači začali rozhoupávat.

Ti dva mladí Švédové vytáhli z kletrů průvodce po Nepálu a mě popadl záchvat smíchu. Měli je ještě zavařené v igelitu tak, jak je zakoupili někde v supermarketu.

Jedeme asi hodinku po rovině, ale pak silnice začne stoupat. Stavitelé se pochopitelně neobtěžovali budování svodidel a i

patníky používali poskrovnu. Cestování tak rázem dostalo napínavou příchut'. Nahoře skála, dole sráz - jako ve filmu. Jen s tím rozdílem, že v tomhle filmu hrajeme dost bezmocnou roli. Řidič má na čele znamení Šivy a před odjezdem zapálil vonné tyčinky. Snad je tedy Šiva s námi a snad bdí i nad technickým stavem toho přeplněného vaku.

Jedeme, hodiny ubíhají. Pomalu přestávám věnovat pozornost svému nepohodlí, či stavu vozidla a začínám být zcela zaujat podívanou za okénkem. Pod námi se třpytí říčka. Zdá se být velmi hluboko, ale její hukot přehluší i kravál motoru. Kopce zvrásněné terasovými políčky, na kterých se lesknou hladiny vody, dovedené sem důmyslnými zavlažovacími kanály. A výš už jen skály, porostlé krásnými květy. Řidič našeho autobusu jeví přece jen chvílemi lehké známky neklidu. Hlavně ve chvílích, kdy se míjíme s nějakým nákladákem, jedoucím v protisměru. Tehdy zajíždí na samý okraj silnice a já sleduji kameny, shozené pneumatikou, jak nabírají rychlost a mizí z dohledu. Fuj. Ti Švédové před námi začínají mít barvu křídý a co chvíli se cpou tabletkami. Tak bych si dal...

To nejužasnější, co je možné na cestě vidět, jsou ale opět lidé. Vesnice, jimiž projíždíme, jsou velmi bídné. Je to bída, umocněná civilizací, kterou sem zanesla silnice s dosti silným provozem, alespoň na místní poměry. Do tradičních nepálských oděvů pronikla podivná móda západu. Ta spojení jsou někdy zběsilá. Hubená žena v sepraném sárí, napůl leží, napůl sedí u doutnajících pícky a když se nazdvihne, zahlédnu tričko s nápisem Mallboro a fotkou kovboje s lasem. Nebo muž, který si nepálskou čapku ovázal šálou s vypleteným nápisem Wild Cat.

Míjíme ukazatel na rozcestí. Městečko Limbiní leží stranou naší cesty. Škoda. Buddhovo rodiště nevidíme. Utěšujeme se tím, že příště. Strašně rychle jsme zapomněli, jak obtížné bylo dostat se z naší rozvinuté socialistické vlasti přes hranici z drátů. Člověk rychle svobodě přivykne, protože je přirozená. O to hůř si budeme zase zvykat na zvrhlost neproniknutelné hranice.

Začalo se stmívat. Těch dvě stě kilometrů jedeme celý den. Pro autobus to totiž, kromě jiného, znamená zdolat přes dva ti-

síce pět set serpentín a nemalé výškové rozdíly. S přicházející tmou se připlížily i starosti. Do Káthmándú přijedeme totiž v noci. A pro našince je to situace velmi nevýhodná. Zorientovat se, sehnat bydlení a neprodělat, a vůbec. Než jsem stačil domyslet, jaký bude asi náš příjezd do Káthmándú, autobus se náhle naklonil, ozvalo se rachocení a řidič celou svou vahou stnul na brzdě. Světla přelétla po skále a už jsme stáli. Jedna záplatovaná pneumatika se rozlétla. Personál, zvyklý na stálé opravy, se pustil do práce. Naštěstí jim to netrvalo dlouho. Poslední zastávka je u jakési závory, o kterou se opírají vojáci v turbanech. Nařizují vystoupit a několik jich prohledává prázdný autobus. Stojím na kraji silnice, je večer a venku se ochladilo. Dívám se do Káthmánduského údolí a jsem tím pohledem zcela uchvácen. Dole je město, nepodobající se ničemu, co jsem doposud viděl. Jakoby někdo ozdobil krajinu milióny světýlek a orámoval je siluetou mohutných hor. Nejsou vidět osvětlené ulice a okna domů, jen ta roztroušená záře, vyvolávající neskutečný dojem.

Už jen klesáme. Ve městě na příjezd autobusu z Indie čekají naši oblíbení náhončí, překupníci a podvodníci. Udávám jednomu rikšákovi adresu nějakého hotelu, jehož jméno nám kdosi doporučil. Za chvíli už Eva smlouvá s majitelem Káthmándú Guest Housu. Všechno je jinak. Noc zde nestojí šest rupií, jak jsme si mysleli, ale šedesát dolarů. Rikšák pochopil a hned se chápe příležitosti: „Zavezu vás do nejlevnějších hotelů ve městě!“ A tak prolézáme ještě několik hotelů, kde se ceny pohybují okolo tří set rupií a situace se nejeví nijak nadějně. Dávám našemu průvodci posledních pár indických rupií a rezignuji na jeho rady. Tím jsme vyřídili záležitost peněz. Nemáme ani rupií, dokonce ani dolar. Vlastníme jen několik travel šeků, ale ty je třeba vyměnit v bance a teď je noc a město kolem vypadá dosti bláznivě. Bloudíme bezradně po ulicích a stále se na nás lepí veksláci s nejrůznějšími nabídkami. Převládají ti, kteří polohlasně nabízejí: „Haš,sir? Velmi dobrá kvalita! Velmi levné ceny!“ Jsme podrážděni a nemáme náladu je ani odhánět. Hledám po kapsách adresu jedné Češky, provdané do Nepálu, na kterou máme spojení. Listuji zápisníkem. Adresa tu je, ale bydliště je v sousedním městě v Lálitpuru, čili Pátánu. A to je podle mapy dost

daleko na noční procházku. Navíc poznámka pod adresou označuje, že se nejedná o adresu bydliště, ale o místo, kam chodí pošta. Dobrý, né? Ani telefon jsem si nepoznamenal. Zůstal asi ležet na stole v Praze. Eva navrhuje řešení. Zajdeme do některého hotelu - pouze do recepce, samozřejmě - a nalistujeme adresu v telefonním seznamu. Jak prostinké! Ale hned na začátku narážíme na malý problém. Jména v seznamu nejsou napsána anglicky ale, pochopitelně, nepálsky. Chytám se za hlavu při pohledu na devanágarské písmo. Eva se nevzdává a statečně luští znaky. Recepční do toho stále něco vysvětluje. Po hodině marného hledání docházíme k trpkému poznání. Jména v nepálském telefonním seznamu nejsou řazena podle příjmení, ale podle křestních jmen a to podle křestních jmen hlavně mužů a my pochopitelně netušíme, jak se manžel naší známé jmenuje. Jdeme zase na ulici. Co teď? Ve chvílích, kdy člověk neví kudy kam, je prý dobré si sednout, najíst se a hlavně uklidnit. Já si ale myslím, že ještě lepší je, dát si panáka. Svalili jsme se na nějakou zídku a já vytáhl z báglu dobře uloženou láhev slivovice. Čekáme, až začne lék působit. Hm, chce to ještě jednu pilulku. Teď je to ono! Celý den jsme nejedli a alkohol působí velmi rychle. Situace najednou nevypadá tak beznadějně. Začínáme se rozhlížet. První dojem je ten, že polovina obyvatel Káthmándú pochází z Evropy, z Ameriky nebo z Japonska. Přijeli jsme v období, kdy pozvolna končí turistická sezóna. Tedy v době, která je klimaticky pro návštěvníky Nepálu nejpříjemnější. Všude kolem svítí obrovské množství světýlek. Malé olejové lampičky, jen takové miniaturní misky z nevypálené hlíny s knotem a trochou oleje, jsou doslova všude. Leží na chodnících, před domy, na prazích, na okenních rámech i na rovných střechách domů a svým čadivými plamínky vytvářejí v ulicích snovou náladu. Mezi domy jsou napjaté provazy s modlitebními praporky a barevnými lampióny. I v tuto noční hodinu je v ulicích rušno. Mezi rozjařenými lidmi se potulují pomalované krávy, ozývá se směsice rituálních bubínků a nepálská pop music. Když tak na to koukám, nezdá se mně důležitost noclehu tak akutní. Procházíme pomalu labyrintem uliček a já čtu na jednom transparentu Happy New Year 1106. Dnes totiž v Nepálu končí rok

1105 a od zítřka se bude na konci psát šestka. Vrátili jsme se o osm set osmdesát let nazpět!

Námi užívaný gregoriánský kalendář používají Nepálci jen při obchodním styku se zahraničím. Sami mají několik svých kalendářů, které se od sebe propastně liší. Musíte se proto vždy Nepálce zeptat, podle jakého kalendáře určuje dny, aby nedocházelo k nedorozumění. Dnes se tedy slaví konec roku 1105, a to podle névárského kalendáře, ale zároveň probíhá rok 2042 podle kalendáře vikramského, kterým jsme zestárlí o padesát sedm let. K oslavám konce roku se tu navíc přidal jeden z hlavních hinduistických svátků Díválí, neboli Tihár, prostě svátek světla. Ten se slaví pět dní. První den mají svátek vrány. Jsou považovány za posly smrti, seslané na zem Jamou, pánem podsvětí. Je třeba s nimi být zadobře, protože o jejich návštěvu nikdo moc nestojí. Druhý den patří psům. Ti provázejí duše zemřelých přes řeku mrtvých. S těmi je také třeba zacházet dobře, a tak jsou zdobeni girlandami květů a tíkou na čele. Třetí den jsou velebeny krávy a čtvrtý den býčkové a volové. Tato zvířata chodí ve dnech Tiháru ulicemi s pomalovanou kůží, ozdobena vším možným. Pátý den konečně patří bratrům. Je to den, kdy sestry obdarovávají své bratry při rodinných slavnostech. V průběhu třetího dne navštěvuje věřící bohyně Lakšmí a vstupuje jen do těch obydlí, která jsou označena světly. A kdo by nechtěl, aby do jeho domu vstoupila hinduistická štěstěna?

V den našeho příjezdu se tedy kryjí tři oslavy. Névárci jásají nad „Silvestrem“, v ulicích se potloukají pomalované krávy a všichni očekávají příchod Lakšmí. Vhodnější chvíli na vstup do Nepálu bychom si asi těžko dovedli představit, i když Nepálci slaví velmi rádi. Mají pravděpodobně největší množství svátků na světě. Sto dvacet za rok a z toho třicet pět oficiálních, tedy takových, při kterých jsou úřady, školy a podniky zavřené. Tihár mezi ně patří a my budeme nuceni čekat na jeho konec, abychom si mohli vyřídit povolení k cestě do hor.

To veselí nás příjemně naladilo. Nervozita zmizela. Zkusili jsme namátkou vstoupit do něčeho, co by mohl být hotýlek, alespoň nápis to hlásal, jinak to moc hotel nepřipomínalo. „No room, sir, všechno plné“, říká majitel. Ale neříká to příliš odmítavě, a tak

čekáme, co z něj vyleze. Za chvíli je tu návrh. Pronajme nám svůj vlastní pokojík a sám si lehne na koberec v chodbě. Má v tom kamrlíku k dispozici sice jen jednu postel, ale zase nám bude počítat pouze 30 rupií za noc. Fajn. Jsme ostatně ochotni přistoupit na cokoliv, jen když nebude chtít platit předem, protože nemáme čím.

Je to lákavé svalit se do vytoužené postele, narovnat z autobusu rozlámané tělo a spát. Ale to jaksi nejde, když se kolem děje tolik zajímavých věcí. Chodíme uličkami Káthmándú a je nám najednou náramně dobře. Pod jednou pagodou se tancuje. Natahují hlavu přes skupinu lidí, abych zahlédl tanečnický. Na zemi leží kazeták a několik dvanácti-třináctiletých kluků tancuje - break - a jde jim to ohromě. Lidé se veselí. Královské město Káthmándú nás přivítalo opravdu královsky.

13. listopad

Ráno je chladno, v údolí leží mlha. Pokoj, ve kterém bydlíme, je nějak vlhký a okno, nebo respektive díra ve zdi, ústí jen do nějakého temného světlíku. Jsme oba trochu nachlazení a pohybujeme se malátně. Jenže je třeba rozhlédnout se po městě a hlavně zkusit někde vyměnit šeky za nepálské rupie. Nemáme ani na snídani.

Ulička v Tamelu, do které jsme v noci náhodou zabloudili, a kde jsme našli střechu nad hlavou, patří mezi ty, v nichž se dá koupit a prodat absolutně všechno, co člověk v Nepálu potřebuje. Jsou tu půjčovny s horolezeckou i turistickou výzbrojí. Lze si tu půjčit vše, od spacáku přes péřovou bundu, boty, mačky, rukavice, až po kyslíkový přístroj a sáně na přepravu zraněných. Prostě se tu může člověk solidně vybavit, aniž musel do Nepálu všechno vláčet na zádech tak jako my. Většina věcí pochází z druhé ruky. Ti, kteří se vracejí, prodávají nepotřebné věci, a tak je možné zahlédnout na některých oděvech ještě nášivku se jménem expedice.

Hned vedle našeho bejváku je několik šílených krámků s masem. To je také první, co jsme spatřili, když jsme vyvrávorali ze dveří. Na ulici leží zabítý jak nebo přesněji už jen maso z něj a

dva řezníci provádějí porcování. Oba jsou bosí, oděni jen do trenýrek a košil. Jeden stojí v masu a nohama od krve si přidržuje kusy, které odřezává obrovským nožem. Celek působí dost surrealisticky. V druhém krámku už mají zabito. Na dřevěném vyřezávaném portále visí kozí těla bez hlav. Hlavy, potažené žlutou kůží, leží na prahu domu. Mezi nimi sedí na patách majitel, pokuřuje vodní dýmku a louská noviny.

Pár krámků se zlatníky otevřelo o něco později. Bavilo mě je pozorovat. Sedí v temných krámcích na udupané zemi, před sebou malou kovadlinu, do níž neuvěřitelně rychle fukají miniaturními kladívky. Nedá se přesně určit, co vlastně dělají, protože tempo jejich pohybů je dosti velké, ale výsledek je pokaždé stejný - krásný náramek, prsten, náhrdelník nebo náušnice. Většinou vše ze stříbra. Ale s oblibou se tu užívá k ozdobě tyrkys, světle modrý až nazelenalý kamen z tibetských nalezišť. A pak růžový korál. Kámen, věčně poukazující na skutečnost, že dříve než vznikly hory, bylo zde moře. Tyto dvě základní barvy dodávají nepálským šperkům typický charakter. Většina návštěvníků velmi rychle podlehne nabídce. Evropské dívky se zdobí jako Nepálky a muži si nechávají v Káthmándú proděravět uši, aby i oni mohli využít nabídky šperkařů.

Vynalézavost, s kterou se nepálské a indické ženy zdobí, daleko přesahuje evropskou invenci. Začíná to nosem. Levá dírka je propíchnuta, aby do ní bylo možné vsadit ozdoby. Druhý šperk je upevněn v nosní přepážce. V uších mají ženy náušnice nejrůznodivnějších tvarů. Od malých jednoduchých kroužků, až po kruhy s desetimetrovými průměry. Nebo jakési zlaté napínáčky, upevněné na uších po celém obvodu. Tento šperk mně připadal zvláště zábavný. Tíha šperků na okrajích ucha při chůzi vzbuzovala dojem, že žena s ušima pohybuje. Nejbizarnější šperk, který jsem spatřil, byly kusy zlata v podobě závaží, zavěšené na lalůčcích ucha. Tíha závaží zvětšovala otvor v uchu na obrovskou díru a ucho se tvarovalo do té podoby, jakou má na sochách podobizna Buddhy. Viděl jsem stařeny s otvory v uších neuvěřitelných rozměrů. Ozdoba ženy ale u uší zdaleka nekončí. K ozdobě slouží ještě krk, zápěstí, prsty na ruce i na nohou, kotníky a pás. Když se k tomu připočte skutečnost, že jsou ženy jiho-

východní Asie velice krásné, je to podívaná, kterou jsem si dopřával v každé chvíli. A nezáleží na tom, zda se jedná o mladé děvče, zralou ženu či stařenu.

Vždy, když jsem se přistihl, že při procházce uličkami mluvím do prázdna, znamenalo to, že se Eva zapomněla před nějakým krámkem zlatníků. Její oči pak mívaly barvu tyrkysového kamene.

Smutně na mě působili prodavači starožitností. Na svých deskách měli rozložené zboží, které patří k nepálské historii a zdejšímu náboženství. Je to nepřeberná sbírka buddhistických modlitebních mlýnků, vytepaných z mědi a stříbra, do nichž jsou vloženy texty posvátných manter. Pozoroval jsem udiveně jednoho prodavače, jak rozřezával staré texty, aby jimi mohl naplnit mlýnky. Zachytil můj pohled: „Šestnácté století, pane. Čtyři sta rupií!“ Na dece leželo velké množství kultovních předmětů, nádob, šperků, vodních dýmek, nožů khukrí, dřevěných razidel, zvonků, sošek apod. To vše promíšeno s falzifikáty horší nebo lepší kvality. Máte-li štěstí, můžete si ve svém paneláku v Evropě vystavit ve vitrínce několik staletí starý náboženský předmět. Mezi hrnky ze Západočeských lázní se bude vyjímat.

Takovým obchůdkem, který mě vždycky pokazil náladu, ulička končila.

Mlha zmizela. Vydali jsme se do Pátánu. Snad se nám podaří najít tu Češku zatoulanou do Nepálu, a získat tak potřebné informace k pobytu. Do Pátánu jezdí autobus. Čtyřicet piasů je sice dobrá cena, ale je to o nervy. Řidič s tím přecpaným krámkem jede krokem a pořád zastavuje. Pomocníci mají takový speciální dorozumivací systém s řidičem, spočívající v tom, že kopáním a bušením do plechu autobusu, posílají dopředu domluvené signály. A tak za stálého randálu pomalu vplouváme do Pátánu - města umění. Desítky pagod, dřevěné domy, chrámy, sochy a mezi tím vším lidské pestrobarevné hemžení. Slavnostní výzdoba dělá z města cosi neskutečného.

Doptat se v Pátánu na nějakou adresu je jen pro lidi s pevnými nervy. Pokaždé se seběhne několik domorodců a všichni se překotně snaží nám cestu vysvětlit. Ovšem skoro pokaždé se

všichni rozcházejí v určeném směru. Bloudíme uličkami, až se nás ujímá malý chlapec a za stálého brebentění, kterému samozřejmě nerozumíme ani slovo, nás vede před dům, který pamatuje slavnější časy. Uvnitř pak knihovna s českými klasiky, obrázek s Ladovo krajinkou a hlavně dialog vedený v mateřštině a tudíž bez zábran a obtíží. Každá informace od Mirky a jejího muže Rádžendry znamená pro nás spoustu ušetřeného času.

Před několika dny z Nepálu odjela zpět domů speleologická expedice a v těchto dnech se vrací naši horolezci z Dhaulágíří. Ještě než jsme dopili konvici čaje, už si s některými z nich podáváme ruku. Mám pocit, že Češi podnikli invazi do Nepálu. Ve spěchu si sdělujeme nejdůležitější informace. Zatímco oni budou zítra v letadle do Československa, my půjdeme cestou, odkud oni přišli. Narozdíl od nich se ale my spokojíme s pohledem na horu zdola.

14. listopad

Sedíme na obrubníku před restaurací Mona Lisa. Vedle postává muž s housličkami sárangí a omílá stále jednu melodii. Doufá, že nějakému turistovi ty housličky stěfílí. Na dřevěném vozíku k nám dorazil žebrák. Tělo bez nohou. Odstrkuje svůj smutný dopravní prostředek od země rukama. Čekáme na Rádžendru. Je ale ještě čas. Nějak jsme si přivstali. Co zkusit trochu čaje v proslavené Mona Lise? Uvnitř pochopitelně ani jediný Nepálec, nepočítám-li obsluhu. Na druhém konci místnosti jsou dvě volná místa.

„Is it free?“ Ukazují na volné židle.

„Yes“, kývá pán na druhé straně stolu s pohledem upřeným do jídelního lístku. „Jen si sedni...“ Dodává si tak nějak polohlasně pro sebe.

Chvilku mlčky sedíme a koukáme po sobě. Zkousím to mateřštinou. Je to jasná věc. Invaze Čechů, jak jsem předpovídal. A i když tihle manželé žijí v Kanadě, lze je zahrnout mezi naše krajany. Rádžendra si s námi pěkně zkomplikoval život, když se nám nabídl, že nám usnadní cestu nepálskou byrokracií. Je pořád ještě svátek a všechny úřady jsou zavřené, včetně Imigra-

tion office, odkud potřebujeme získat povolení k cestě do hor-trekking permit. Celý den tedy můžeme věnovat toulání po Káthmándú.

Začali jsme slavným Svajambhúnáthem. Tento buddhistický stúp na malém kopci na okraji města pamatuje vznik našeho letopočtu. Před ním tu prý stál jiný památník, z jehož rozvalin byl dnešní stúp postaven. Od 13. staletí je tohle místo důležitým centrem buddhistického učení.

Bílá kopule ukrývá v sobě čtyři živly - zemi, oheň, vzduch a vodu. Na této kopuli stojí třináct pozlacených prstenců, symbolizujících žebřík, vedoucí k nirváně, kterou znázorňuje vrcholové zakončení stúpu. Stavba působí skoro magicky. Pravděpodobně to způsobují Buddhovy oči namalované na čtyřech stranách věže a přimalovaným třetím okem probuzení. Nos je znázorněn linkou podobnou otazníku, ale jedná se o nepálskou číslovku jedna, značící soulad, svornost a jednotu. Ty oči se nedívají do čtyř světových stran nijak přísně a káravě, jak jsme zvyklí z křesťanských chrámů, ale naopak vyrovnaně, klidně a smířlivě. Stavby stúpů se řídí přesnými a složitými pravidly. Nic není ponecháno náhodě. Všechno má v sobě obsaženo buddhistickou symboliku. Kolem stúpu je ještě celá řada dalších svatyň. Buddhistickou snášenlivost a toleranci zde dokumentuje svatyně, ve které je pamatováno na velké mučedníky našeho století: Mahátmu Gándhího, Martina Luthera Kinga, Johna Kennedyho a další. Není ale zapomenuto ani na vyznavače jiných náboženství. Je tu Šiva, je tu ale i Kristus.

Legenda vypráví, že Káthmándscké údolí kdysi bývalo jezerem plným hadů. Had patří mezi zvířata posvátná, a tak bylo jezero cílem poutníků z celé země. Přicházeli, aby se na břehu jezera pohroužili do meditace. Jednou prý v jezeře vykvetl velký zářivý lotos, a to ze semene, které do vody hodil jeden z asketů. Když později k jezeru dorazil Bódhisattva Maňđuśrī, rozsekal svým moudrostí břehy jezera a voda odtekla. V místech, kde kvetl onen zázračný lotos, vznikl stúp Svajambhúnáth. Maňđuśrī si nechal ve Svajambhúnátu ostříhat vlasy a každý vlas se pak proměnil ve strom a z každé vší se stala opice. Kopec je dnes skutečně porostlý stromy a máme-li vzít legendu

doslova, tak množství opic, které pobíhají okolo chrámů a loudí na návštěvníkovi pamlsky, nedělá zrovna reklamu Maňđuśrīho čistotě.

Stojíme s Evou na vrcholu kopce, obklopeni opicemi a koukáme do širokého údolí. Uběhlo teprve čtrnáct dní, kdy jsme v oranžovém svítání přistáli v Dillí. Dotýkám se prsty bronzového hromoklínu dordže, symbolu lámaistické moci, abych se ubezpečil, že to je skutečnost.

Dnes končí Tihár a svátek mají bratři. Jsme pozvaní Rádžendrou na rodinnou oslavu do starého domu. Dnes už cestu k vyřezávanému stavení nemusíme hledat, ale přesto přicházíme se zpožděním. Oslava už začala. Probíhá v dlouhé místnosti, v níž je pouze dlouhá rohož natažená na podlaže. Na tom je něco sympatického. To oproštění od spousty věcí, které nás v Evropě obklopují a zatěžují, kterými jsou naše domovy přecpány, a které jsou z větší části nepotřebné, ale bez nichž si nedokážeme už svůj život představit. Dům je plný příbuzenstva nejrůznějšího věku. Zatímco probíhá obřad, skamarádil jsem se s veselou stařenkou, které je podle mého odhadu tak dvě stě let, ale která má ve své zvrásněné tváři uličnický výraz. Neumí ani slovo anglicky a já ani slovo nepálsky. Ale dorozumíváme se pitvořením. Nějak si mě oblíbila, či co, a za chvíli se tato protekce ukázala býti výhodnou. To když začala roznášet pálenku rakší. Po každé se vesele zašklebila a nalila mou misku až po okraj.

Všichni muži rodu sedí vedle sebe podél zdi, od nejstaršího po batole, a ženy jim podle protokolu přinášejí dary: ovoce, ořechy, květy, rýži a podobně. Zkousím vyzvědět něco od Rádžendry. Co symbolizují ty znaky malované popelem na zem, vonné knoty mezi ovocem a květina položená na hlavu každého muže. Ale Rádžendra se různě vytáčí a když stále dotírám a nechci se nechat odbýt jeho poznámkou, že to je takový starý zvyk, vyrukuje na mě odzbrojující protiotázkou: „Ty snad víš, proč se u vás na velikonoce malují ta vajíčka?“ To mě tedy dostal. Už se raději na nic neptám a jen pozoruji průběh obřadu. Sleduji, jak ženy vkládají každému do dlaně kousek pečeného jačích masa a opečená vejce, jak se dotýkají čel mužů a zanechávají jim tam oran-

žovou tiku a jak sypou kolem posvátný popel.

Sedíme trochu stranou v předepsané lotosové poloze, ve které mně už dávno zdřevněly nohy, a podle instrukcí pojídáme přinesené pochoutky. Stařenka mně zase dolila rakší a gestikulací mně sděluje, že když budu pěkně pít, že budu veselý. A hned ukazuje, jak si tu veselost představuje, až se jí velký kruh pod nosem rozhoupal.

O půlnoci je konec. Všichni se rozcházejí. Loučení a tak, to se tu nenosí. K bontónu patří obdarovat hostitele několika málo rupiemi a vypadnout. Vrávorám na ztuhlých nohách po úzkém dřevěném schodišti a šmátrám dole po svých botách. Shora slyším hurónský smích. Kouknu tam a ta krásná baba se dívá, jak mě její rakší zmohla. Směje se na celé kolo, kývaje hlavou ze strany na stranu. Zvedá ruce k pozdravu „namasté“ a její veselost se za námi táhne ještě cestou do Káthmándú.

15. listopad

Svátek skončil, úřady začínají pomalu pracovat. Jdeme hned ráno na Immigration Office. Je to takový cihlový špinavý domek na kraji města. Už teď časné ráno tu stojí dlouhá fronta čekajících. S některými se zdravíme. Za těch pár dnů jsme se už s několika lidmi seznámili. Jde to pomalu. Orientální pomalost! Už mě to ale kupodivu přestává vytáčet. Poslušně stojím a okusuji si nehty. Ono se totiž nic jiného dělat nedá.

Nepálská turistika - trekking, neboli trek, je něco mezi pohodlným výletem a sebevražedným horolezeckým výstupem, podle toho, jak si jej naplánujete. Tento název začali používat hollandští pionýři v Jižní Africe k označení dlouhé cesty s vozy taženými voly, při hledání nových domovů. Zde název změnil svůj význam. Trekkink v Nepálu, jak se provozuje dnes, byl zaveden Angličanem Jimmy Robertsem, jedním z veteránů himálajských výstupů. Z trekkingu jen v Káthmándú žije celá řada cestovních kancelář. Roberts byl zakladatelem první z nich. Vznikla v roce 1965 a jmenuje se Mountain Travel.

Trek k Everestu samozřejmě láká nejvíc příchozích, ale pro nás je nedostupný. Přístup k výchozímu místu je možný buď leta-

dlem nebo pěšky. Na pěší pochod se nám nedostává času, na letadlo do Lukly zase peněz. Plán treku z Pókhary údolím řeky Kálí Gandakí pod Dhoulágíř a Annapúrnu není zas tak velkým ústupkem, protože jak všichni tvrdí, tato cesta, nejhlubším údolím světa, je považovaná za nejkrásnější nepálský trek. Nevím. A asi nebudu mít možnost srovnání. Do Pókhary to je navíc sotva dvě stě kilometrů a lze se tam dokodrcat autobusem za sedmdesát rupií.

Konečně stojíme s vyplněným formulářem u okýnka, kde vládne charakteristický zmatek. Policista sbalil naše pasy i poplatek a suše oznámil, že žádost bude vyřízena zítra odpoledne. Ale my už chceme být zítra odpoledne někde před Pókharou! Chvilu pro Evičku. Okamžitě pochopila, že tady moje zarostlá vizáž nic nezmůže a jala se jednat. Prostě vlezla policistovi přímo do kanceláře a upřela na něj oči s výrazem, jemuž lze těžko něco odmítat. Sledoval jsem ten výkon mrňavým okénkem a tiše žasl. Přísný policista tál jak sníh na slunci. Za chvíli si srovnal uniformu, přešel knír a oznámil: „V šest tady končím. Přijďte potom, zadním vchodem. Zkusím náčelníka přesvědčit.“ Čekal jsem, že na závěr zasalutuje a pronese zdravici jménem nepálského krále, ale to už mě dav odsouval od okénka.

Pro celý den jsem byl Evou poněkud přezírán a musel jsem svou neschopnost vykupovat ponižujícími službami ryze ženského charakteru.

Našli jsme zastrčenou uličku a v ní ještě zastrčenější restaurant. Místnost přeplněná Nepálci. Mám rád na cestách hospody stranou cestovního dění. V každé zemi je spousta těch univerzálních restaurací, které se snaží zalíbit se turistovi tím, že pro něj připravují takové jídlo, na jaké je zvyklý doma. Uniká mně, proč ten turista doma nezůstane. Prim jednoznačně hrají podniky McDonalds, které se dokonce pyšní tím, že jejich potrava je ve všech zemích stejná. Tedy stejně hloupá. Bůh chraň!

Tahle hospůdka nám rozhodně nehrozila finančním zruinováním. Byla to vlastně jen taková úzká chodba, na jedné straně ústící do uličky a na druhé na zaplivaný dvorek, který sloužil jako kuchyně. Přímou na prahu stál velký benzinový vaříč s pářícím hliníkovým hrncem. Malý chlapec se prodíral mezi lidmi a ze

dvora přinášel plata těstových taštiček.

Když jsem tuhle pochoutku spatřil, dostlal jsem neodolatel-nou chuť. Vzpomněl jsem si, jak jsme těmhle chinkalám holdo-vali v Gruzii a Arménii a zapíjeli je tamním kalným pivem.

Naštěstí se zrovna, když jsem nechával v hlavě pracovat vzpo-mínky, uprázdnil jeden malý stolek. Chlapec utřel pobryndaný stůl a postavil před nás sklenice s vodou, které bych se nena-pil ani pod pohrůžkou smrti.

„Dui moma?“ ptá se utahaný kluk.

„Dui moma“, přikyvuji a jsme chytřejší o název jídla. Je bá-ječné, i když patří mezi jídla, kterým důvěrně říkáme „bič“ a nad kterými by se otřásl i rodilý Maďar. Zapíjeme moma čajem s mlé-kem a sledujeme majitele, jak kmitá kolem hrnce. Je to nejspíš vdovec, usuzuji, podle jeho bílého oděvu. Nebo že by byl tak vzorně čistotný? Prostě od teďka to je pro větší přehlednost hospoda U vdovce a budeme se sem vracet při každé příleži-tosti. Nastane-li ještě nějaká.

Do večera je spousta času. Touláme se po Káthmándú, na-kukujeme do krámků, posedáváme na stupních pagod, prostě chováme se jako řádní turisté. Občas se nějaký Nepálec podívá pohoršeně, když například vezmu Evu za ruku. Podivná věc tih-le puritáni v Jižní Asii. Přímo nad našimi hlavami jsou na střeš-ních podpěrách pagod opěvovaná božstva, zapletená do nejbí-zarnějších erotických propletenců, proti nimž jsou porno časo-písy západu slaboučkým čajíčkem. Boží mohou vše a na všech-ny způsoby, ale život smrtelníků je jiný.

Za šera se plahočíme k úřadu. Hlídkující voják se tváří ne-smlouvavě. Ale zadní vchod budovy je otevřený. Na plechovém stolku, u kterého klímbá Evou zblblý úředník, leží naše pasy i s razítky. Zítra tedy můžeme vyrazit. Rádžendra vzkázal, že do-hodl pro nás dopravu do Pókhary v nějakém luxusním autobu-su, objednaným německými důchodci. Pojede poloprázdný, a tak ušetříme jak čas, tak peníze.

16. listopad

Ráno nám není po těle zrovna nejlépe. Tenhle vlhký nevětra-telný pokoj našemu zdraví nějak neprospívá. Platím malému chlapci za ubytování. Je tu, ve svých snad deseti letech, nejza-městnanějším člověkem. Něco nakoupit, usmlouvat, a pak na-jít místo, odkud autobus pojede. Jsme tu přehnaně brzy. Sedí-me na kamenném mostě přes řeku Višnumatí a čekáme na ně-mecký autobus, ve kterém by měl přijet také Rádžendra s ro-dinou. I oni se vydali na výlet do Pókhary. Pro Rádžendru, který se tu narodil, to bude výlet první.

Řeka je teď mělká, sotva padesát čísel vody, rozlité do širo-kého koryta. Na břehu stojí chrám a hned vedle něj do řeky se-stupuje schodiště ghátu. Proti Váranasí, kde gháty lemují celý břeh Gangy, jsou toto jen děťátka. Je ospale. Koušu nakyslý gra-pefruit a koukám na línou říčku. Odněkud sem pomalu přišel pohřební průvod. Dvacet, pětadvacet lidí a mezi sebou nesou na bambusových nosítkách svého zemřelého. Někteří dovlekli špalky dřeva a začali stavět hranici. Všichni pracují velmi po-malu. Za stálého dohadování skládají na sebe kusy dřeva a na vytvořenou hromadu pokládají zabalené tělo. Pozůstali zatím usedli do stínu chrámu a zapálili si bídí. Jakoby ani nešlo o po-hřeb jejich bližního, ale o siestu v příliš horkém dni. Jsou to samí muži, ženy se obřadu neúčastní. Pár metrů od pohřební hrani-ce začíná smetiště, na kterém několik psů přehrabuje odpadky. Tělo zemřelého leží na hromadě dřeva vlastně pouze trupem. Nohy a hlava trčí do vzduchu. Synové polévají hranici i mrtvého máslem ghí, a pak zapalují oheň. Trvá dlouho než se oheň roz-hoří, než se dotkne bílé látky, než začne spalovat kůži a vlasy. Nikdo tu nepláče ani nenaříká. Vždyť také odchází pouze těles-ná schránka. Život nekončí, dostane jenom novou podobu v příš-tím životě.

Štiplavý dým nás vyhnal z mostu. Právě včas, protože zrovna dorazil autobus. Řidič nakládá naše bágly a ukazuje na spoustu volných sedadel. Jenže něco není v pořádku. Německý prů-voisce gestikuluje a cosi vysvětluje řidiči. Ten nám za chvíli za-raženě sděluje, že výprava si nepřeje, aby s ní někdo jel. Chtě-

jí mít pohodlí. Dvě sedadla pro každého cestujícího. V zemi, kde je přelidněno! Pro řidiče to je ještě nepochopitelnější, než pro nás. Nu co. Bereme krosny, Eva vyplazuje jazyk na důchodce s videokamerami za sklem autobusu, a pádíme na autobusové nádraží. Dnes už je pozdě, nic nejspíš nepojede a nás čekají další komplikace.

První co slyším na nádraží, je ječivý hlas náhončího: „Pókhá-ááááááá..!“ Je to poslední autobus a navíc se do něj ještě lze nacpat. Spadla z nás naštvanost a naopak si libujeme, že jsme mezi domorodci. Řidič je dvoumetrový sikh a ti jsou jednoznačně považováni za nejlepší řidiče v kraji. Cesta sice trvá přes osm hodin, ale ta podívaná okolo za to stojí.

Hodinu před půlnocí jsme na místě. Městečko s malým letišťem a s rozhlasovou stanicí leží skoro na úpatí hor. Ještě před dvaceti lety byla Pókhara nevelkým městem obývaným Gurungy a Névárci. Město ožívalo jen ve chvílích, kdy z Mustángu dorazily s nákladem karavany a z Bútválu přišli obtěžkaní nosiči, aby zde vyměnili zboží. Až teprve v roce 1968 získalo městečko malou vodní elektrárnu a v domech se začalo svítit. Dříve, než sem v sedmdesátých letech dorazila silnice, byla Pókhara přístupná jen pěšky nebo letadlem. Dočítám se, že první letadlo v údolí přistálo v roce 1952 a o šest let později zde poprvé obyvatelé spatřili motorové vozidlo. Džíp, který sem byl letecky dopraven, pro Pókharu na dlouhá léta znamenal vrchol techniky.

Na příjezd autobusu už čekají rikšové a obchodníci. Ale z nás moc nezbohatnou. Ten dobrák Rádžendra se nenechal odradit neúspěchem s autobusem a vymyslel další plán. Protože zdejší rozhlasová stanice nějak spadá do jeho profese, zajistil v ní pro nás ubytování. Jen tu rozhlasovou stanicí najít. Ujímá se nás malý chlapec, který ví. Prý jeho vědění stojí pět rupií. A tak se vlečeme městečkem a bloudíme. Napadá mě, že stanice nejspíš bude totožná se svítící anténou na okraji Pókhary, ale důvěřivě s sebou nechávám vláčet opačným směrem. Jasně, že kluk nemá ponětí a sotva se to provalilo, bere roha i s rupiemi.

Vojenská rozhlasová stanice je opravdu pod tím červeným světlem, jak jsem předpokládal. Rádžendra neztrácí dobrou ná-

ladu a vláčí nás do jakési restaurace na pozdní večeři. Prý musíme nějak oslavit úspěšný transport z Káthmándú do Pókhary. Restaurant se jmenuje Annapúrna a normálně bych tam nepáchl. Už olivrejovaní salutující strážci by mě odradili. Jídelní a nápojový lístek by také normálně nevzbudil můj zájem, ale jsme hosté a tak si slabikují: Khukuri rum, Jablečná brandy, Nepálské pivo (óóó...) Královnin park, čaj z džungle, Annapúrna speciál, Patala drink a tak podobně.

Zítřka vyrážíme k úpatí hor a máme před sebou cestu dlouhou minimálně tři sta kilometrů, tak všeho s mírou. Naši přátelé za pár dní odletí do Džomsonu, odkud půjdou zpět do Pókhary. Jestli vše dobře dopadne, měli bychom se někde na půli cesty potkat.

17. listopad

Probudili jsme se skoro navzájem. Je půl šesté. Oběma nám ležela v hlavě slova Šarpy Passanga, který s námi včera seděl u pozdní večeře: „Vstaňte před svítáním, ať vidíte, jak vychází slunce. Přímou nad městem se zvedá Mačhapučháre a ta je často považovaná za nejkrásnější nepálskou horu. Je to podívaná! Uvidíte!“ Nelze takovéhle lákadlo zaspát. Včera jsme přijeli v noci a hory vidět nebyly, a tak se teď v nezašněrovaných botách rozespale šouráme před domek. Začíná svítat. Stojíme na mokré trávě a rychle nás opouští ospalost. Šarpa nelhal. Přímou proti nám se tyčí neskutečná hora. Mačhapučháre znamená rybí ocas, podle dvou ostrých vrcholků, které však z našeho pohledu splývají v jeden obrovský Matterhorn. Do sedmitisícové výšky jí chybí jen tři metry. Slunce nejprve barví horu do odstínů rudé tak, jak je to na pohlednicích, které jsem doposud považoval za přibarvený kýč. Pak se zatřpytí zlatě nejvyšší štít a zlato rychle steče po východní straně do údolí. Všechno probíhá rychle. Nestačil jsem ani zajít pro foťák. Jen stojíme a se zvednutými hlavami civíme na to představení. Za chvíli už naše těla začala vrhat stín. Tady v údolí začíná den jen s nevelkým zpožděním za horou.

V denním životě jsem nechvalně proslulý svým spánkem. Sko-

ro nic mě nedonutí vstávat dříve, než je nezbytně nutné, ale teď už vím, že jedna věc bude mít nade mnou tu magickou sílu každý den - svítání v Himálaji.

Už teď po ránu je teplo a k úpatí hor to je kus cesty. Musí se dojet až na samý konec Pókharské kotliny a my se nějak nemůžeme rozejít. Vlečeme se líně a to nás čeká minimálně třista kilometrů chůze ve vysokohorském terénu. No nevím... Někdo nám ale říkal, že do vesničky Fedí, ležící v údolí řeky Jamdi Khóla, jezdí občas džíp. Nebylo by špatné překonat ten kus roviny autem. Ale moc v to nedoufáme.

Po dvou hodinách plahočení slyšíme hukot. V zatáčce se objevil vysněný dopravní prostředek. Motor řve ve vysokých obrátkách a džíp se kymácí po kamenité cestě. Usměvavý Nepálec za volantem nás už spatřil a zastavuje. Pár posuňků a můžeme usednout. Jenže kam? Vozidlo už teď připomíná hrozen lidí na kolečkách. Džíp nemá plachtu a na kovovém rámu jsou naházená zavazadla. Uvnitř a na bocích vozidla se už veze čtrnáct lidí! Obíháme auto z obou stran a marně hledáme, kudy se do toho klubka dostat. Řidič ukazuje na přední blatník a křičí něco dozadu. Jsme naloženi. Eva stojí mezi několika lidmi na zadním nárazníku a já usedl na pravý přední blatník. Světlo met má naštěstí rozkopnuté sklo od předešlého pasažéra, a tak nemám co poškodit. Sedím tedy nad ojetou pneumatikou a držím se nějakého kusu železa, vyčuhujícího z kapoty. Podívaná na kamenitou cestu, která pod kolem mizí, je z mého úhlu pohledu dost zajímavá. Zvláště když se cesta za chvíli začne podobat řečišti řeky Vydry. Řidič je ale ostřílený taxikář a najíždí suverénně na hrozivě vyhlížející balvany. Kupodivu kolo, které se pode mnou otáčí, zůstává na svém místě, což je podle mého soudu proti všem pravidlům. Naložený džíp se vždy jen zhoupne a poskočí. Před námi je najednou rokle a na jejím dně řeka. Je tu sice lávka, ale jen na šíři dvou položených trámů. Vytřeštěně koukám, jak se k ní můj tělesný nárazník blíží. Pár metrů před lávkou otáčí džíp prudce doleva. Jen taktak, že jsem nesletěl pod kolo, jak se před naklonila dopředu. Rychle sjíždíme po kamenité stráni a za chvíli jsme v řece. Předek vozu, bohužel i s mojí

maličkostí, se ponořil do ledové vody. Motor hučí ve vodě tlumeně a z auta se ozývají vzrušené výkřiky. Jak se přední kola začala na druhém břehu zvedat, má zase Eva co dělat, aby nesletěla po zádech zpět do řeky.

Otevřelo se rozlehlé údolí. Řidič usoudil, že bude snazší jet po kamenitém dně mělké řeky, která se rozlévá do stran, než hledat cestu mezi travnatými drny. Kola rozrážejí vodu na dvě strany, takže proudy kapek vytvářejí souvislou clonu, která se jiskří proti slunci. Držím se rozpáleného motoru a vodní tříšť se dívám na bílý štít Mačhapučháre po pravé straně a na terasová políčka, pokrývající kopce, nalevo.

Vesnička Fedí leží přímo na úpatí hor. Dál se jet nedá. Dál už vedou jen horské stezky pro nosiče a oslí karavany. Džíp opsal ještě elegantní půlkruh na naplavených oblázcích a motor utichl. Eva má rozzážené oči. Paráda! Jestli se budeme touto cestou vracet, tak pojedeme opět. Zatímco si nandáváme krosny, snaží se nám pár malých kluků prodat bambusové klacky. Zpočátku nechápu na co. Ale oni vysvětlují, že jsou to skvělé hole na podpírání. No, snad nevypadáme ještě tak zchátrale. Čekají tu také připravení nosiči. Začíná dohadování. Nás to moc nezajímá. Nosiče nepotřebujeme. Ještě mísu rýže s hrachovou kaší, takzvaný dál-bhát, na posilňenou před cestou, a můžeme vyrazit. Dál-bhát bude pro nás nadlouho hlavní částí jídelníčku. Stojí sice dvanáct rupií, ale má jednu výhodu. Jednotlivé části jídla vám přidávají tak dlouho, dokud jíte, a jsou samozřejmě v ceně. Je to takový dobrý způsob, jak obelstít žaludek. Většinou podávají dál-bhát na plechovém talíři, který má přihrádky, aby se jednotlivé ingredience do sebe neslily. To si udělá zákazník sám podle své chuti. Rýže - bhátu je nejvic, k tomu kaše z luštěnin - dál, a pak pár brambor s vařenou zeleninou. Nejméně je nakrájené a okořeněné ředkve. Nepálci svými prsty rychle smíchají jednotlivé části dohromady. Tři prsty jim umně nahradí příbor. Cizinec není většinou obtěžován matláním jídla prsty, ale dostane k jídlu malou lžičku, jež mu má pojidání dál-bhátu usnadnit. Dál-bhát má různé chutě a je různých kvalit. Protože tvořil základní pilíř naší potavy, dokázali jsme časem ocenit nebo zavrhnut kuchařku, která jej připravovala. Pravda je ale taková,

že po čtrnácti dnech jsme dál-bhāti nemohli ani vidět.

Různí cestovatelé, když hledali název pro svou knihu o Nepálu, doplnili většinou jméno země nějakým přívlastkem, který podle nich Nepál nejlépe vystihoval. Kdybych já měl vymyslet název pro knihu o Nepálu, asi bych ji nazval Země schodů. Jen jsme opustili dřevěnou restauraci, už to začalo. Výškový rozdíl z 880 do 1425 metrů musí člověk zdolat pomocí schodů. Neměli jsme kdy trénovat a tělesně se připravovat na cestu. Před odjezdem byly jiné starosti, a tak jedinou průpravou bylo naše běhání po úřadech. Teď se naše končetiny zdráhají přijmout nachystanou lahůdku.

Nečekali jsme, že bude na horských cestách a schodištích tak velký provoz. Tento trek patří mezi nejoblíbenější a tím i nejnavštěvovanější. Jen v roce 1983 bylo vydáno pro tuto oblast 21 119 povolení. Ale ne všichni držitelé povolení se vydávají na dlouhou cestu. Často jdou jen na několikadenní výlet do Ghórépání, nebo směřují do Base campu Annapúrny. Na cestě lze opravdu potkat nejrůznější turisty: Fajn lidi, které přitahují hory a jdou v malých skupinkách nebo ve dvojicích, ověšení kletry a oblečení tak, aby obstáli v náročných podmínkách. Pak tu lze potkat veselé party bezstarostných mladých lidí ze západu. Doprovázejí je většinou početné skupiny nosičů a zajišťují jim tak pohodlí. Tito turisté často vyvolávají dojem, že přišli z diskotéky. Dívky v módních oděvech a elegantních brýlích, pod kterými jsou vidět namalované oči, a jejich společníci, mladíci, jejichž oděvy jsou stříženy podle punkové módy. Všichni hlasitě pokřikují a vnímají především sami sebe. Nemají finanční problémy, a tak si mohou v každé vesnici dopřát největší možný komfort. Tyhle party naštěstí nesměřují nikdy moc daleko. Málokdo z nich je ochoten překročit hranici, za kterou jim už horské vesničky nemohou poskytnout požadované pohodlí. Do hor ale také chodí lidé, pro něž je himálajský trek posledním stupněm ke společenské prestiži. Například manželé z Mnichova, které jsme potkali hned v první vesničce Nágdandě. On byl učitel na střední škole, měřil alespoň metr devadesát a jeho žena, úřednice, byla jen o málo menší. Zatímco jsme pili čaj, slyšeli jsme jejich chvástání. On ukazoval jednotlivé části své výstroje, upozorňu-

je ostatní trekaře na jednotící firemní značku. Pak, když se zvedla k odchodu, zvedla se i malá Nepálka a provazem si přivázala na záda jejich dvě krosny. Měla sotva metr padesát, a s tím velkým nákladem, pod kterým se celá ztrácela, působil vedle dobře živě dvojice velmi zuboženě. Učitel nesl pouze drahý fotoaparát s dlouhým teleobjektivem a jeho choť malý baťůžek, pravděpodobně s šekovou knížkou. Pro nosičku ta práce znamenala výdělek, i když těch třicet, čtyřicet rupií za den je hrozně málo. Chlap, který si nechá nést zavazadlo, a ještě k tomu ženou! Do smrti bych se styděl.

Na cestě jsme ale občas také potkávali samotáfe. To je kasta sama o sobě. Jako záchranného pásu se tyto cestovatelé chytají ostatních a bez ohledu na to, zda máte nebo nemáte chuť hovořit, začnou mluvit. Mluví většinou stále jen a jen o sobě a je jim jedno, zda jim rozumíte nebo ne.

Specifickou podskupinu tvoří takzvaní „chrti“. Turisté, vzbuzující dojem, že se nemohou dočkat, až to budou mít za sebou a budou moci říci: „Tak jsem udělal Annapúrnu.“ Spěchají tak, že nemají čas se ani rozhlédnout, natož se zastavit. Jediný soustředěný pohled věnují mapě. Hory si prohlédnou v klidu na barevných fotografiích a diapozitivech až doma.

Potkali jsme ale také několik „pomýlenců“. Nějak si neuvědomili, co hory potřebují, a vycházejí z nesprávných informací, vydali se na trek jako se vydává parta kluků na čundr na Českomoravskou vysočinu. Byli vystrašení, zmoženi nemocemi, parazity, hašišem a po cestách víc vrávorali, než šli.

Občas lze potkat nějakou velkou organizovanou výpravu, jakousi turistickou expedici, doprovázenou velkým množstvím nosičů a průvodců.

Přesto ale nejvíce zůstává těch, kteří ví, kam jdou a proč tam jdou. Šlapají tiše po stezkách a žijí skromně v levných lodžích. Mezinárodním „Hallo“ se navzájem zdraví a předávají si užitečné informace.

Turisté ale nejsou tou nejpočetnější skupinou, kterou potkáte na himálajských cestách. Po chodnicích šlape velké množství nosičů, přenášejících nejrozmanitější zboží. Potkáte vesničany, jdoucí prodat svou úrodu či výrobky do jiné vesnice nebo

směřující do Pókhary. Velké karavany oslů nás mýjely několikrát denně. Vpředu vůdce stáda. Osel bez nákladu, ozdobený na hlavě mohutným chocholem, a pak zvířata ověšená náklady. Pokud měla karavana deset, dvacet kusů, dalo se to vydržet. Horší bylo, když šlo o karavany, jejichž počet převyšoval stovku. Oslové jsou sice velmi mírná zvířata, a i když pod těžkými náklady klopýtají po strmých schodištích, snaží se chodcům vyhnout. Jenže jejich náklady se vyhnout nedokáží. A tak hrozí nebezpečí, že pytle s cementem nebo obilím o vás zavadí a rázem se ocitnete o několik set výškových metrů níže. Raději jsme se vždy přitiskli ke skále a čekali, až majitelé svá stáda přeženou.

V odpoledním vedru jsme v Nágdandě. Vesnička je na hřebeni kopce namačkaná kolem úzké cesty. Dál už se jde pohodlněji. Cesta vede po hřebeni, a tak se nabízí fantastický pohled na obě strany. Subtropická zeleň zaplňuje údolí, nad nímž, jako přimalovaná kulisa, je bílý pás hor. Kužel Mačhapučháre a za ním masív Annapúrny.

Tato slunná oblast slouží jako experimentální farma pro pěstování zeleniny. O terasová políčka, označená cedulemi se tu starají vysloužilci gurkhské královské armády. Káré je malá vesnička, položená stejně jako Nágdanda na hřebeni kopce. Nemáme zkušenosti, a tak nevíme, kolik hodin je ještě možné jít, než se setmí. Rozhodujeme se zůstat. Lodž se jmenuje Prém a stará se o ni žena s malým chlapcem. Ten nám jde na půdu ukázat pokoj. Lepší jsme si nemohli přát. Dřevěný kamrlík sou sedící s uskládněným prosem a rýží. Dvě palandy po dvou rupiích a výhled malým okénkem přímo na Mačhapučháre.

Chlapec po našem souhlasu odbíhá, aby se za chvíli vrátil s kouskem dřevěné podložky, na které má kovovým skřipcem přichycený list ze školního sešitu, a ptá se, co budeme chtít k večeři. Jak tak stojí ve dveřích s vážným výrazem a tužkou připravenou zapsat naší objednávku, vypadá o deset let starší. Na večeři je ale ještě brzy, tak prozatím jen čaj a pár placek čapátí s džemem. Chodíme pak po terasových políčkách, zalitých večerním sluncem. Ležíme na teplé trávě a díváme se do údolí. Co dodat? Odněkud se přiloudal pes, lehl si vedle nás a spoko-

jeně mhouří oči. Jenže soumrak v tomto ročním období přichází velmi brzy. Po páté hodině jsou už osvícené jen západní svahy, zatímco východní překryla tma.

Sedíme sami u dřevěného stolu. Jsme tu jediní hosté. Malou místnost osvětluje pouze olejová lampička, postavená před nás a oheň z hliněné pícky, kde sedí na zemi žena a připravuje nám dál-bhát. Listujeme v jídelním lístku. Ohmataný školní sešit má většinu stránek popsanou nabízenými jídly. Luštíme jména jídel, psaná zkomolenou angličtinou a já dostávám chuť na jablečnou brandy, u níž je cena pět rupií. Za chvíli je na stole. Je jí velká sklenice, ale je tak slabá, že spíš připomíná vodu ochucenou moštem, než pálenku.

Ve vesnici už jsou slyšet jen zvuky, patřící domácím zvířatům, a skulinami oken probleskují mihotavé lampičky. Práce na poli a na dvorcích skončila a přesunula se do obydlí.

18. listopad

Cinkání zvonců oslích karavan, pobízivý křik majitelů, zvuk štípaného dříví a hlasy dětí. Prkennými stěnami se k našim nosům prodrál kouř z pícky, ve které majitelka začala zatápět. Chlapec už zase stojí ve dveřích s tím svým prkénkem a čeká na naši objednávku. Než se upečou čapátí, sedíme na prahu a pozorujeme ranní cvrkot. Přímě naproti usedl stařík a loupe bambusové pruty na pletení košíků a nůší. Kónická nůše je v Nepálu dobrým artiklem. Přenáší se v ní všechno možné. Hnuj na pole, obilí, zboží, děti a dokonce jsme viděli, jak v trochu upravené nůši přenášejí nemocné. Nůše nemá popruhy. Nosič kolem ní obtočí provaz, který má kolem čela, a kónický tvar nůše zabraňuje proklouznutí. O kus dál rozhazují na umetenou zem ženy proso, aby na slunci proschlo. Někdo zápasí se silným mahagonovým špalkem, ohlodává je na třísky k topení.

Čeká nás cesta do Tirkhédhungí, do vesnice, kterou jsme si určili jako cíl dnešního pochodu. Znamená to sejít z Káré (1646) k řece Módi Khóla do vesnice Bíréthantí (1037), přejít řeku a vystoupat do Hille (1524). Pak už by mělo být stoupání do Tirkhédhungí nepatrné. Na trekkingu v Himálaji není nejobtížnější

vzdálenost, ale to stále stoupání a klesání. Ráno jste v subtropické zeleni, v poledne se chvějete zimou někde mezi kamením a večer už zase jíte mandarinky a leje z vás pot. Přesně tak vypadala dnešní cesta. Sestup je velice strmý a na kolena je to nápor. Noha, tlačená dolů vahou těla i zavazadla, nemá čas si vybírat místo na došlápnutí a nebezpečí úrazu je nepoměrně větší, než při stoupání. V Bírétiantí si dáváme čaj u sympatické ježibaby, která se na nás šklebí od špinavých hrnců na zemi. Pak zase schody nahoru. Již několikrát jsme se minuli s dvojicí Němců. Když se s vyplazenými jazyky blížíme k Hille, oni už sedí před první chalupou. Ten s knírkem nám podává sklenici s čajem. Zase opětovaný údiv nad skutečností, že jsme z Československa. Dohady nad mapami. Zajímavé! Máme mapu ze stejného obchodu a přesto se tolik liší.

Vesnice Tirkhéhungí leží na samém okraji srázu. Obyvatelé toho využili zajímavým způsobem. Domorodci si nepotrpí na sociální zařízení, kopce jsou dost rozlehlé, aby jim poskytl dostatečnou náhradu, ale majitelé lodží se snaží vyhovět požadavkům turistů, a tak za chalupami stojí dřevěné chlívky, sloužící jako záchodky. Vlezl jsem na ten zdejší a strnul. Kůlnička stojí na vysunutých trámciích nad propastí. Zadní stěna chybí. Tam odtud sem vidět není. Podlahu tvoří několik pochybných prkének, mezi nimiž je vidět kdesi hluboko dole stužku řeky. Držel jsem se křečovitě dveří a snažil se nekoukat dolů. Příjemného posezení si tu člověk tedy moc neužije. Několik lodží, které ve vesničce jsou, se do soumraku zaplnilo příslušníky všech jmenovaných kategorií trekařů. Sedíme s těmi Němci a jíme výborný pudink. Nikdo moc nemluví, každý toho má dneska dost. Kamenná terasa se rychle vyprazdňuje.

V noci se probouzím, nejspíš to bude tím pudinkem. Snažím se nevzbudit ostatní vrzáním podlahy a schodů. Ne, nenacházím v sobě odvahu teď v noci vstoupit do toho vražedného záchodku.

Je krásná hvězdná noc. Snad jsou tu hvězdy nějak níž - nebo se mně to jenom zdá? Ani není zima. Nedaleko jsou základy nového domu. Posadil jsem se na ně a poslouchám. Někde štěká pes. Temný stín zvířete se mihl kolem. Po chvíli slyším kro-

ky. Zvuk, který vydávají nohy, když pod sebou drží drobné kameny. Předkloněná postava nosiče se na okamžik objevila jako silueta proti hvězdné obloze. Sedím, ani nedutám. Přešel kolem mě a zmizel ve tmě někde dole. Je to možné? Dělat takhle přesčas. Jenže kdo ví, co toho člověka žene kupředu a co ho nutí riskovat pád do některé strže. Podmínky obživy jsou tu dost obtížné. Jdu na kutě. Zítra nás čeká největší zabíračka z celé cesty. Překonání výškového rozdílu okolo dvou tisíc metrů.

19. listopad

Trekařské mapy jsou plné nepřesností. Než jsme k nim pojalí nedůvěru, měli jsme často dojem, že bloudíme. Podle mapy - pochopitelně! Ve skutečnosti to bylo v pořádku, ale ta velká vesnice, kde pijeme čaj, na mapě prostě není, a tak v člověku začínou hlodat pochybnosti.

Pro jednotlivé oblasti, kde lze provozovat trekking, je možné v Káthmándú mapy koupit. Měřítko 1 : 125 000 působí dost důvěryhodně, ale mapa vzbuzuje dojem, že jí dělal amatér. Jedná se většinou o plachtu namodralého papíru nevalné kvality, na kterém je ozalitem přenesena mapa oblasti. Vypadá to podobně jako plán na stavbu domu. Celý formát je pokrytý nitkami vrstevnic, ale já mám dojem, že jsou dělané nikoliv podle výsledků měření, ale podle rýžových políček domorodců. Je-li člověk zvyklý na naše dokonalé turistické mapy plné údajů, prožije zklamání. Vydám-li se na jednodenní výlet na Šumavu, mohu si podle mapy naplánovat cestu téměř na minutu přesně. Víím, kde posvačím, protože je tam značka „místo dalekého rozhledu“, víím, kde se zpotím, protože cesta přetíná husté vrstevnice atd... Vydám-li se ale do nejvyšších hor této planety, nevím dne ani hodiny. V místech, kde má být cesta, je jen potok, a tam, kde se mám v údivu rozhlížet, je neprodyšná džungle atd... Ale na druhé straně člověk musí pochopit, že Nepál, patřící mezi nejzaostalejší země světa, má podstatně závažnější starosti, než je výroba dokonalých turistických map.

Naše mapa vyhrožovala stoupáním a my zatím krutě klesáme. Ono je to pohodlnější, jenže to je pohodlí jen zdánlivé. Každ-

dý metr sestupu budeme muset zase vylézt nahoru. Dva mosty zavěšené na laněch a už je to tady! Po skále se kroutí kamenné schodiště k vesničce Ulléri. Jdeme po východní straně hory, a tak nás dopolední slunce vysouší. Na propocených krosnách vykryštalizovaly bílé mapy soli. Trochu si můžeme odychnout ve chvíli, kdy cesta sleduje vrstevnici. Hluboko dole leží údolí stále ještě ve stínu. Nezáleží moc na tom, jestli člověk je nebo není milovníkem hor. Jsem přesvědčen, že tohle musí chytit každého. Pohled do himálajského údolí nesevře hrdlo snad jen místním obyvatelům. Začal jsem dnes ráno počítat schody. Jen tak pro představu. Za každou stovku jsem utrl semínko z hašíše, který kolem roste jako u nás kopřiva, a hodil jsem ho do kapsy. Teď po dvou a půl hodinách chůze jsem udělal inventuru. Dva tisíce osm set!

Odpocíváme na tom dvoutisícím osmistém prvním a díváme se do údolí. Všechno tu bují zelení. Dozrávají banány a mandarinky, políčka se zelenají rýží. Stačí ale pohlédnout nahoru. Vrcholky hor jsou neskutečně vysoko. Slunce se odráží od věčného ledu a umocňuje zážitek z podívané. Třpytivě bílé hory na sytě modrém pozadí oblohy a pod nimi zeleň údolí.

Odněkud se vynořili dva chlapci. Jsou bosí jen ve špinavých trenýrkách a roztrhaných tričkách. Na zádech má každý proutěnou nůši. Zastavili se pár schodů nad námi a zmlkli. Pak jeden sebral odvalu a jednoduchou angličtinou se otázel:

„Kolik je hodin, pane?“

„Půl desáté“, odpovídám poněkud překvapeně. Nezdá se mi, že by v těchto místech potřeboval někdo znát přesný čas, a tak se ptám:

„Kam spěcháte?“

„Do školy.“

„Kam?“ Máám pocit, že jsem špatně slyšel a ještě hůře rozuměl.

„Jo, do školy“, opakuje ten odvážnější.

Rozhlížíme se po krajině. Škola? Tady?

„Tam ...“, mávají oba rukama směrem do údolí, ze kterého jsme ráno vyšli, „v Tirkhédhungí.“

„A odkud jdete?“

„Z Ulléri“, ukazují za sebe.

Zpovídáme oba školáky. Dolů jim to trvá z rodné vesničky sotva třičtvrtě hodiny a škola začíná až v deset, tak to dnes stihnou včas. Školní řád počítá s přespolními nebo respektive s přeshorními žáky. Cesta domů je ale horší. Výškový rozdíl, který nám dává tak zabrat, oni vystoupají za dvě hodiny. Chodí už do druhé třídy a čeká je ještě jeden rok, aby dokončili základní vzdělání. Vyučuje se čtení, psaní, počty, a to doplňuje výuka o vládnoucí královské dynastii a nejzákladnějších ručních dovednostech.

Než se s námi rozloučili, požádali o tužku. Nejprve jsme nerozuměli, ale po chvíli nám došlo, a tak z batohu lovím žlutou tužku KOH-I-NOOR Made in Czechoslovakia. Takovou jistě nikdo ve třídě nemá. Spolužáci budou závidět.

Jdeme dál. Vrcholky hor jsou vysoko nad námi a kluci už zmizeli na schodišti o několik desítek metrů níže. Vzpomněl jsem si na to číslo, ke kterému jsem došel při počítání schodů. Jestlipak ví, po kolika schodech musí denně projít při cestě do školy? Je to pro ně tak běžné, jako pro nás cesta autobusem nebo tramvají.

Cesta za Banthantí vnikla do džungle. Tu má většina z nás spojenou s něčím romantickým. Nám připadala romantická jenom chvíli. Pak jsme se modlili, aby už skončila. Jdeme tunelem vytvořeným z obrovských stromů, porostlých mechy a lišejníky. Z větví visí dlouhé zelené cáry. Pro botanika určitě lahůdka, i když roční období nenabízí teď mnoho květů. Džungle působí se svým šerem a vlhkem dost smutně. Jdeme po bahnitě pěšině. Pár opic zavřeštělo v hustých stromech. Pusto. Výhled žádný a my už si přivykli na panorama hor nasvícené sluncem. Už začínáme pochybovat o správném směru, když se před námi objeví dvouseťhlavá oslí karavana. Tiskneme se k mokrému banjánu a čekáme, až přejdou. Hodiny ubíhají. Jdeme mlčky. Ani nám nepřijde, že stále stoupáme. Jsou sice čtyři hodiny, ale pod stromy se začíná strmívat. Konečně problesklo světlo. Vesnice Ghórépání. Jsme ve výšce 2 853 metrů. Cesta vede vesnicí dál do průsmyku, ale my odbočujeme doleva. Zvedá se tam strmý kopec Poon Hill. Znamená to vyšlápnout tři sta sedmdesát devět

metrů po uzounké pěšince na stráni porostlé protěžemi. Jsme sice nějak zdecimováni z chůze v džungli, ale láká nás rozhled, který se z vysokého Poon Hillu nejspíš naskytne.

Je ale večer. Pod bundami na těle stydne pot. S výškou se znatelně ochladilo. Už za tmy bereme za dveře lodže Poon Hill. Velký, osamělý, dřevěný dům na kopci. Jedna prostorná místnost bez oken, ve které jsou po celém obvodu postaveny prkenné kamrlíky. Vypadají jako šatny na plovárně, ale uvnitř každé jsou dvě dřevěná lůžka. Všechno je to postaveno ze širokých prken vyrobených jen pomocí sekery. Uprostřed místnosti hoří velký oheň, jehož dým sbírá trychtýř snýtovaný z plechů od různých konzerv. Dřevěná podlaha a na ní mrňavé, deset centimetrů vysoké lavičky. Asi dvacet mladých lidí z nejrůznějších zemí světa sedí nebo leží okolo ohně. Natahují nohy v silných ponožkách k teplu a choulí se do sveztrů s tibetskými vzory. Mluví se tu jen šeptem. Venku začíná mrznout, ale uvnitř je příjemně. Za chvíli sedíme mezi ostatními a naše nohy zvětšují hvězdičky, v jejímž středu plápolají špalky dřeva. Majitel, hubený Nepálec, chodí v ponožkách okolo ohně a překračuje naše natažené nohy. Stačí jen pokynout a on náš požadavek přetlumochí své ženě do kuchyně. Většina dnešních obyvatel Poon Hillu sedí a píše deníky. Ten strach, že na všechno zapomenou, neprovází jenom nás. Alespoň pár údajů, pár dojmů si zaznamenat. Cigareta hašiše koluje podle bontónu z ruky do ruky. Kdo nemá zájem, pošle ji dál. Jdeme ještě na chvíli ven. Mraky, které zakrývaly při našem příchodu rozhled, teď nahradila čistá noční obloha. Obrovské masivy hor se černají okolo. Nesmíme ráno zaspat!

20. listopad

Nejsme jediní, kdo se ráno ve spěchu obouvají a vycházejí před stavení. Tráva je pokryta jinovatkou, třeseme se zimou. V údolí, směrem k Pókhaře začínají kopce fialovět. Pak červené slunce nasvítí Dhaulágirí a vpravo od ní vrcholky Annapúrny. Jsme tu jako v první řadě na balkóně divadla. Ten zázrak, měnící barvu věčného ledu v odstíny rudé, oranžové a pak zlaté, netrvá

dlouho a lze ho jen těžko popsat. Na barevném filmu mně zůstane několik políček stoprocentních horských kýčů, kterým stejně nikdo doma neuvěří, jako já nevěřil barevným pohlednicím. Ale je to tak. Příroda se vysmívá malířům celého světa.

Co jsme včera vystoupali nahoru, to dnes sejdemě dolů. Prošli jsme průsmykem stejného jména jako vesnice Ghórépání a jak tvrdí průvodce, název označuje koňské napajedlo. Karavany oslů a koníků, které potkáváme tu mají zastávku s osvěžující vodou. Na chvíli zmizí cesta opět do džungle, ale pak už svlékáme jednotlivé části oděvů, jak se do nás začíná opírat sluníčko.

Vesničky jsou všechny velmi přívětivé. Ženy každé ráno vymazávají podlahy a práhy hlinou s kravským trusem tak, že stavení působí čistě. Chudoba na vesnici má přijatelnější podobu než ve městech. I život obyvatel vyvolává dojem spokojenosti. Nechci ale propadat velkému optimismu. Ono uživit početnou rodinu z malých kamenných políček moc snadné asi nebude. Jenže člověk tu žije v souladu s přírodou a podvoluje se jejímu řádu a výsledkem je harmonie.

V těchto místech je většina vesnic obydlena Magary. Jsou to lidé barmského původu a žijí především v oblastech západního a centrálního Nepálu a to od horských údolí, až po roviny Taráí. Chvillemi se nám zdá, že jdeme po samém stříbře. Okolo Sikhy jsou velké zásobárny slídy a ta se třpytí v šedivé skále. Cesta se už podstatně zúžila. Někdy dokonce jen na šíři chodidla.

Pozdě odpoledne se nám naskytá první pohled do údolí, které je považováno za největší údolí světa. Údolí posvátné řeky Kálí Gandakí. Odpočíváme nad hlubokou strží a sledujeme soutok Kálí Gandakí s řekou Ghara Khóla, nad kterou jsme dnes šlapali. Dva lanové mosty a jsme o dva tisíce metrů níže než ráno. Velká vesnice Tátópání s horskými prameny je cílem většiny trekařů. Koho by nelákala koupel v teplé vodě? Jenže několik lodží je přeplněno halasícími lidmi a my hledáme spíš ticho. I když už začínáme pociťovat únavu, zkusíme dojít ještě do další vesnice Dána. Moc se nám nechce. Zvláště, když je třeba zase o několik set metrů vystoupat.

Vlečeme se po úzkých pěšinách, mizících občas ve vydlaba-

ných skalních tunelech a po schodištích, rozbitých kopyty oslích karavan. Chvillemi jsme těsně u hučící vody Kálí Gandakí, chvílemi šplháme po kamenech nebo držíme balanc na trámech lávky přes přítoky řeky.

První kamenné domky před námi nám zlepšily náladu. A po cestě jde dvoumetrový chlap zarostlý zrzavým strništěm. Před sebou kope šišatou merunu a už z dálky huláká:

„Helou, hrajete americkéj fotbal?“

Teď si dát fotbal! A ještě k tomu americký, tak tu po nás zůstane akorát pomníček. Naše odmítnutí ho mrzí, ale neztrácí nádej a za chvíli ho vidíme, jak se snaží přemluvit několik domorodců, orajících políčka okolo vesnice. Dal nám ale vytouženou informaci. Tato vesnice je skutečně Dána a někde na jejím druhém konci je lodže s romantickým názvem Blue Hill. Jen kdyby nebyla ta vesnice tak příšerně dlouhá...

Ubytovna je velmi bídná. Apatická majitelka nabízí jen společnou půdní noclehárnu. Eva se mě pokouší naštvat a navrhuje, abychom šli dál. Ne, ne, tak špatná zase tahle lodž není. Tak špatná totiž není žádná lodž - dneska. Ptám se majitelky, kde že je tu toaleta. Rozhodí rukou všeobjímajícím gestem: „Out side - venku!“ Už to tedy začíná. Je konec s vesnicemi, ve kterých si mohl člověk dopřát dokonce i sprchu. U některých lodží stál prkenný domek bez střechy a na něm se pyšně skvěl nápis: Bath room - hot water. Majitel přinesl kýbl teplé nebo studené vody a záleželo na tom, kolik jste chtěli do koupele investovat, a postavil ho na vyvýšenou polici v koupelně. Zákazník vytáhl ze dna špunt a v příkrčené pozici se mohl osprchovat. Ve vesnici Dána je s tímhle komfortem tedy konec. Umyli jsme se v řece a zavděk jsme vzali „out side“.

Zatímco čekáme na dál-bhát, přihnul se pološílený fotbalista, a protože nás považoval za staré známé, usedl k našemu stolu. Objednal si dvojitou večeři a pivo, pak opět dvojitou večeři a pivo a to všechno čtyřikrát. Nakonec si nechal upéct velký koláč a zapil ho pátým nepálským ležákem. Patřil do kategorie samotářů, a tak nepřetržitě mluvil a mluvil. Vystudoval zeměpis ve své domovině, v Honolulu, a měl by se stát učitelem. Jeho specializací jsou země jižní Asie. Tak si je jel omrknout. Dva roky se tou-

lal po Nepálu. Pákistánu, Indii a Thajsku, než se vrátil domů. Jenže zakrátko usoudil, že k hlubšímu poznání je třeba si pobyt zapakovat, a vyrazil na druhou cestu. Teď je venku teprve devátý měsíc a ještě neví, jak dlouho se bude světem potloukat, než usedne za katedru. Mluvil a mluvil. A při tom jedl a pil. Pil pivo a mě tím štvál.

Cucal jsem svůj třetí čaj s buvolím mlékem a silně jsem nervózněl. Když si honolulský vlk objednával šestou láhev s nápisem Nepal Star, už jsem to nevydržel, a také jsem si objednal nazlátlou tekutinu. Pravda, 40 rupií je cena děsná. Je to denní výdělek jednoho nosiče a i pro nás to je částka na jídlo na celý den. Ale zkusím na to nemyslet. Óóó... Jaká povrchnost se to ve mně objevila. Vzpomínám na rodnou hroudu jen ve chvílích žízňě. Strhující zážitky nedovolí moc tesknit, ale žízeň má konkrétní podobu. A pivo se nedá nahradit čajem s mlékem, byt buvolím, to mi věřte!

21. listopad

I když cesta údolím Kálí Gandakí připomíná chvílemi jen nitku, patřila dříve mezi několik důležitých nepálských obchodních cest. Tudy po staletí putovaly karavany do Tibetu. Hlavním zbožím byla tibetská sůl, získávaná ze solných jezer, kterou obchodníci směňovali za rýži a ječmen ze středohorských oblastí Nepálu. Také vlna, dobytek a máslo se vyměňováno za cukr, čaj, tabák a hotové potraviny, přicházející z Indie. Obchod sůl - obilí však dominoval. Dnes tato výměna prakticky ustala, a to nejen kvůli ekonomickým a politickým změnám v Tibetu, ale také proto, že indická sůl z moře je nyní k dostání za nižší ceny, než tibetská. Navíc indická sůl obsahuje jód a ten tibetská postrádala.

Monopol na obchod v údolí řeky měli Thakáliové. Už dnes jsme dorazili do jejich vesnic. Začalo to Ghásou, pak Káliopání, Tukče a nakonec Marfa. Tento náruček schopných obchodníků musel přejít na zemědělství a využití turistického ruchu. Mnoho rodin bylo nuceno údolí opustit a přestěhovat se do Pókharý nebo do Káthmándú. Počítá se, že dnes je Thakáliů asi pět ti-

síc, ale sotva polovina jich obývá rodinná sídla svých předků pod Dhaulágíri.

Jak jsme stoupali výš a zároveň se přibližovali k tibetské hranici, měnil se charakter vesnic a měnili se i obyvatelé. Hliněné domky se střechami z rohoží vystřídaly úhledné, kamenné s terasami a rovnými střechami. Zde zároveň končila oblast, v níž převládalo hinduistické náboženství, a začínala oblast vyznačující lámaismu. Kolem vesnic se objevily modlitební mlýnky a spatřili jsme první čörteny s ostatky lámů.

Lámaismus, jeden ze tří buddhistických směrů, nazývaný také vadžrajána, založil údajně mnich Padmasambhava, který v osmém století přešel Himálaj a několikrát navštívil Tibet. Bohyně země Tára je středem lámaistického uctívání. Náboženský rituál je velice složitý a stojí na praktikování magických formulí a obřadů - mantry a tantry. Dosažení spasení - nirvány je v lámaismu možné jen přísným dodržováním všech předepsaných obřadů, kterých je velké množství a jejich vykonávání řídí láma. Tyto obřady - dacány směřují ve většině případů k zahánění zlých duchů.

V lámaismu, ovládajícím vysoké horské oblasti Nepálu, se udržel svérázný způsob pohřbu. Zemřelí se nespalují na pohřební hranici jako hinduisté ani se nepochovávají do země jako muslimové či křesťané. Tělo mrtvého lámaisty je na pohřebním místě rozsekáno pomocí velkých seker a stane se potravou divoké zvěři nebo rybám.

Na skutečnost, že jsme se ocitli v oblasti lámaistického vyznání, ukazovaly kromě jiného také posvátné kameny s magickou mantrou „Óm mani padmé hum“. Jsou poskládané na kamenných mohylách - manách a formulka, vytesaná do podoby ornamentu, se opakuje na každém kameni, jednou nebo vícekrát. Zajímavé je vysvětlení této více jak tisíc let staré tánrické mantry, která se překládá jako „Ó klenote v květu lotosu“. Květem lotosu je míněno pohlaví ženy a klenotem pohlaví muže. Tedy mantra, vzdávající hold plazení.

Ženy nosí na zádech svazky snopů rýžových klasů a muži je ručně mládlí na umetené zemi. Smetená zrnka pak ženy sypou na mělké kulaté podnosy z proutí a nadhazováním odstraňují za pomoci větru z rýže plevy. Jinde zase sedí stařeny u kamenné-

ho mlýnku, poháněného vodou a do středu točících se kamenů pomalu sypou kukuřičná zrna. Orání tvrdé země se tu provádí pomocí jednoduchého dřevěného háku, který je jen minimálně okován na té části, která zápolí s orníci. Černý buvol chodí pomalu po poli, poháněn křikem zemědělce, který kromě biče má ještě na starosti udržovat pluh v zemi. Tyhle Přemysly Oráče jsem sledoval s údivem. Políčka jsou často velká jen několik čtverečních metrů a mají nejrůznější tvary, takže není snadné se po nich pohybovat se zapřaženým zvířetem. Technika by zdejším zemědělcům asi nebyla moc platná. K čemu by zde byl traktor? Jednak by bylo potřeba ho sem donést na zádech a tady by pak mohl zorat jen několik rovnějších metrů půdy, pokud by se ovšem nezřítíl do údolí. Zemědělství se zde uchovalo v prapůvodní podobě prakticky beze změny. Až přijde za sto let návštěvník do horských vesnic Nepálu, najde tu nejspíš stejného oráče, jakého jsme viděli my a jaký tu na svém poličku pracoval před sto lety.

Dnešní den končíme v Kálópání. Vystoupili jsme zas o tisíc metrů výš, ale cesta vedla mírně podél řeky, takže nám to stoupaní ani moc nepřišlo. A nebo to bylo tím nedávným plahočením se do průsmyku Ghoré pání, že se nám už cesta nejeví tak zlá?

Abychom měli zítra nějaký náskok, rozhodujeme se pro ubytování v lodži až na samém konci dlouhé vesnice. Děláme dobře. Chvilí před námi se tam ubytovali naši česko-nepálští přátelé, kteří přišli z opačného směru. Máme všichni radost ze setkání a Němec Achim, který se zde také ubytoval, kroučí překvapeně hlavou. Pro něj jsme byli skoro větší atrakcí, než samotné hory. Každému krajanovi vždy hlásil, že za ním někde jdou dva Češi. Tak se stávalo, že už z dálky se na nás trekaři usmívali a s neskrývanou zvědavostí si nás prohlíželi. Protože jsme se stávali středem pozornosti a jelikož nás stále vysvětlovali, jak jsme se sem dostali, kolik vyděláváme dolarů a jak je možné, že nás komunisti někam pustili, unavovalo, začali jsme odpovídat na otázku, odkud jsme, matoucím způsobem. Zkoušeli jsme tvrdit, že jsme z Grónska, ale tomu nikdo nevěřil. Jediné co uspělo, bylo tvrzení, že jsme Švédové. Tak jsme se zbavovali

nepříjemného soucitného tónu v hlase ostatních a zároveň snižoval tak zdržení, které při každém takovém setkání vznikalo.

Teď místností zahlaholila čeština a to bylo na Achima moc. Nevědícně na nás hleděl z kruhu svých krajanů a mlčky popíjel čaj. My si máme co vyprávět. Dokonce i Rádžéndra je plný dojmů. Ač Nepálec, je v horách poprvé a nevyčká z údivu.

22. listopad

Mnozí nás na to upozorňovali předem, ale přesto nás skutečnost zaskočila. Dnes totiž jdeme nejkrásnějším úsekem cesty. Řeka Kálí Gandakí se tu rozlévá do širokého kamenného řečiště a teče v několika mělkých ramenech, které lze někdy přeskákat po kamenech, jindy přejít po provizorní látce. Z obou stran je řečiště, uzavřené zalesněnými kopcí, nad nimiž se zvedají bílé stěny osmitisícovek. Jdeme pod Dhaulágíri a její mohutný ledopád visí přímo nad námi. Zdá se, že je hora na dosah ruky, ale tenhle zrakový klam způsobují obrovské rozměry hory. Na druhé straně se výhružně zvedá strmá Nílágíri se svými 7 061 metry.

Potkáváme několik nosičů. Jdou ale bez nákladu. Jeden se opírá o dvě bambusové hole a pomalu se pohybuje po kamenném řečišti. Jeho bosé nohy jsou opuchlé a fialové omrzlinami. Za ním jdou další dva. Mají ruce ovázané špinavými hadry, z nichž vyčnívají omrzlé prsty. Žádají nás o obinadla. Vybalil jsem lékárnu a rozdávám balíčky fáčů. Škoda, že jsme jich nevzali větší množství. Nosiči dávají k sobě omrzlé prsty do pozdravu „namasté“. Jeden sahá ofáčovanou rukou do roztrhaného vaku, který má přes rameno a podává nám dvě červená jablka. K je jejich obydlím nejspíš ještě nedorazil turistický ruch a nestačila je zlákat touha po majetku, který cizinci s sebou přinášejí. Ještě nepodlehli. Ještě mají v sobě hrdost. Vzpomněl jsem si na včerejší rozhovor s Rádžéndrou: „To neexistovalo, aby dříve Nepálec žebrał. To by raději pošel hladý! Ale teď...“

Trochu nás ale zneklidnila jiná věc. Vždyť oni přicházejí ze směru, kam my máme namířeno! Je sice pravda, že už dávno nejdeme v kraťasech a že větrovky sundáváme jen výjimečně, ale

omrzliny ještě zdaleka nehrozí. Jenže k třítisícové výšce se teprve blížíme a jak to bude vypadat ve čtyřech tisících a jak výš? Začala nás lákat představa projít průsmykem Thorung La do druhého údolí a vracet se zpět pod Annapúrnu. Jenže průsmyk, který je jedinou možností, jak se do údolí řeky Malsyandi dostat, je ve výšce 5 415 metrů.

Nejdůležitější thakálijskou vesnicí je Tukče (2591). Leží přímo pod ledovým sedmitisícovým štítem stejného jména. Název je vlastně složenina dvou slov: „tuk“ (obilí) a „če“ (rovina). Připadá nám směšné mluvit zde, v srdci největšího pohorí, o nějaké rovině, ale to holt jsou věci relativní. Z pohledu Thakáliů může být ta pochybná planinka, sevřená horami, nazývána rovinou. Zde docházelo k výměně nákladů. Tady se setkávaly karavany z jihu s karavanami ze severu. Vyměnily obilí za sůl a obráceně a vracely se zpět. Krásné kamenné domy s vyvězovanými dřevěnými okny, vstupními portály a zdobenými balkóny, zejí dnes prázdnotou nebo se v nich povalují krávy. I kdysi bohatý palác Serčanů, kteří byli nejsilnějším klanem, je prázdný. Naši chaluπάři by si přišli na své. Jen škoda, že je to na víkend z Prahy poněkud z ruky.

Tajemství obchodního úspěchu Thakáliů spočívalo v tzv. dighuru. Vypadalo to tak, že skupina přátel nebo přibuzných složila do společné banky určité množství peněz. Celou sumu pak dostal k dispozici jeden z nich. Ten užíval půjčky po stanovenou dobu podle svého uvážení. Jestli peníze utratil nebo investoval, byla jeho věc, ale měl ke společenství jedinou povinnost. Vrátit dighur po uplynutí dohodnuté doby. Částka pak šla do rukou dalšího člena. Tento kapitál skoro vždy sloužil k obchodu, z jehož výnosu bylo možné dighur splatit.

Velká je i vesnice Marfa, obývaná opět Thakálii. Je typickou ukázkou vesnic s rovnými střechami a dlážděnými kamennými chodníky. Domy se tisknou k sobě a uličky jsou velmi úzké. Má to své opodstatnění. V údolí se každý den začíná okolo jedenaácté hodiny zvedat vítr, vanoucí od Tibetu. Bere z řečiště prach a obyvatelé vesnic se proti němu chrání uspořádáním svých obydlí. Domy jsou stavěné tak, aby se dovnitř dostalo, pokud možno, co nejméně prachu. Stavění vytváří čtvercové atrium,

do něhož ústí okna. Život rodiny se odehrává v tomto uzavřeném prostoru. Vesnice Thakáliů jsou velice půvabné, na čemž má podíl také jejich pověstná čistota.

Roku 1966 se začal realizovat zemědělský projekt, řízený králem, na zavedení pěstování nových druhů ovoce a zeleniny v této oblasti. Tak vznikla v Marfě ve výšce 2 667 metrů jablonořná farma, ve které se pěstují odrůdy celého světa. Raději jsme vynechali zastávku v Tukče a slibovali si jablkovou pochoutku v Marfě.

Do malého restaurantu, kam jsme vstoupili, nás přilákal reklamní nápis, napsaný bílým kostrbatým písmem na kameni u cesty. Stálo tam, že zde dostaneme skvělé jablkové koláče několika druhů. Upatlaný jídelníček, napsaný na kusu tvrdé lepenky a obalený igelitem, inzeruje tolik pochoutek, že se nám dělá mdlou. Ptám se majitele, co je hotové. Prý všechno. To známe! Ať si vyberete cokoli, vždy vám řeknou, že je to hotové a jdou podříznout kuře na polévku, kterou jste si objednali, nebo zadělávat na placky. Objednali jsme si tedy jeden jablkový koláč, pudink a mísu krásných jablek. Jablka tu jsou hned, a když jsem nahlédl do kuchyně, vidím hospodyně, jak na zemi patlá těsto na koláč. Ale času máme dnes dostatek. Netrvá to ostatně tak dlouho. Koláč o síle skoro deseti centimetrů je tak skvělý, že jsem ze samého rozrušení zapomněl na stole nůž. Zjistil jsem to až hezký kus cesty za vesnicí a vracet se zpět, k tomu by nás těžko někdo přinutil. Škoda, jiný nůž nemáme. Bude to znamenat nesnáze nebo nepříjemný výdaj.

Za Marfou je už vegetace velmi málo. Jen občas zakrslý strom a trs bodláků. Předešli nás dva nosiči s dlouhými trámy, které měli položené na zádech a popruhy zavěšené na čelech. Skoro se nám podlomila kolena. Každý trám měl dvacet centimetrů v průměru a přes pět metrů délky. Nosiči neslí každý po dvou kusech. Vzpomínali jsme, odkud asi putují, kde rostou stromy, vhodné k otesání, a jevílo se nám to jako šilenství.

Do Džomsomu jsme se moc netěšili. Nikdo, s kým jsme se setkali, neoplýval nadšením z tohoto městečka, které je administrativním centrem oblasti. Teď jsme tu. Nejprve letiště - tedy oplocený travnatý plácek, na jehož samém okraji stojí malé mo-

torové letadlo, čekající na další den. Přistávat a vzlétat lze v Džomsomu jen v ranních hodinách, než se zvedne vítr. Budova letecké společnosti je jediná veselá věc v tomhle smutném místě. Malé kamenné stavení s rovnou střechou a velikým barevným nápisem, Královská nepálská letecká společnost. Před vchodem je několik přivázaných koní, patřících asi pilotům...

Roztroušené domy městečka okolo Kálí Gandakí, několik lodží a hotýlků a nevelká vojenská posádka v nízkých domcích, nad kterými se třepotá nepálská vlajka. Zima a nehostinno. Přimo nad Džomsomem se ostře zvedá děsivě strmá stěna Nilgiri. Její ledová plocha se kovově leskne. Jdeme po bahnitě cestě středem městečka a u každé ubytovny zkusíme štěstí. Všude plno. Většina trekařů přilétá do Džomsomu z Pókary a putuje pak odtud zpět. Není to tak náročné jako šlapat v opačném směru.

Venku se setmělo a my stále nemáme střechu nad hlavou. V jedné lodži nám pokoj nabízejí. Jdeme se na něj mrknout. Je v kamenném domku stranou od hlavního stavení a vypadá děsně. Tedy: místnost asi třikrát tři metry z neomítnutého kamene a hrubou betonovou podlahou. Jedno okno, nebo spíš otvor ve zdi, zakrytý okenicí. Sklo v těchto místech je stále ještě vzácností. Na stropě slabá žárovka a pod ní dvě palandy, zbité z neohoblovaných prken. Toť vše. Z kamenných stěn sálá chlad a dvěma se vchází na dvorek, plný slepic. To vše by se ale dalo ještě snést, i když to nepředstavuje vysněnou idylku, ve které bychom nabrali po sto deseti kilometrech chůze sílu k další cestě. Ale to co je nejhorší, je děsivý zápach. Zkusil jsem sousední dveře a naráz jsem pochopil. Z druhé místnosti na mě koukalo několik prasat. Majitelka pravděpodobně upravila část chléva jako pokoj. Turistický ruch láká k zbohatnutí. I přes to, že nejprve s nabídnutým pokojem souhlasíme, objev prasečího chlívku v sousedství rozhodl o opaku.

Chodíme dál Džomsomem a hledáme. A kdo hledá... Na opačném konci města, které se dá ostatně přejít za pár minut, objevujeme ubytovnu s honosným názvem „Vyhliďková loď“ a reklamou, upozorňující na dvěstěletou tradici. Nevím sice, kolik turistů sem před dvěma sty lety zavítalo, ale reklama je re-

klama a volný pokoj je volný pokoj, a to je teď pro nás rozhodující. Pokojík, do něhož se leze po kamenném úzkém schodišti, je o poznání přívětivější než ten předchozí a v sousední cimfe, jak jsem se hned přesvědčil, odpočívá unavený nosič.

Majitel přinesl lavór ledové vody, a tak můžeme učinit trochu zadost hygieně. Prach z údolí nás proměnil v hornické učně. Sedíme v chladné jídelně. Okolo jediného stolu tu sedí veselá společnost. Pár Němců, ty člověk najde všude, jeden Angličan jen v podvlečkačkách a silné červené bundě, oblečené na holém těle, usměvavý Japonec s malým zvonkem u opasku, cinkajícím při každém pohybu, dva Američané, hádající se nad mapou, podivná vysušená postava starého Novozélandčana, mlčky kouřícího vonící dýmku, a zbytek tvoří skupina nosičů. Ti se tisknou k mrňavým kaminkům a nepřetržitě mluví. Zdi místnosti zdobí podobné kýče jako vesnické hospůdky u nás doma. Jenže místo jelenů v hlubokých lesích a myslivečků v zeleném, zachycují hrubé malby na omítce karavany nosičů, stoupajících do výšin Dhaulágirí a Annapúrny.

Atmosféru dotváří kazetový magnetofon někde v kuchyni, ze kterého se do chraplavé reprobodny, pověšené nad stolem, lihou hity nepálského popíku. Najednou jsme ztuhli. Nová kazeta chvíli praskala, a pak se z ní ozvalo: „Ta - ta - ta - tááá“, a trochu níže: „Ta - ta - ta - tááá!“ Tohle si člověk s ničím nesplete. Vídeňská filharmonie pod taktovkou Herberta von Karajana hrála Beethovenovu Osudovou. Seděli jsme jako přibití. Ten dotek geniální muziky tady, v opuštěném koutě světa, pod ledovou stěnou Nílgiří, v nás vyvolal nepopsatelný zmatek. Nevím, jestli se mi to líbí, nebo jestli je mně to na obtíž. Eva zakývala na bosého majitele a ten po studeném betonu k nám dohopsal. „Odkud máte tu hudbu?“

„Dostal jsem jednou dopis, madam, až z Rakouska. To je v Evropě, víte, a v něm byla tahle kazeta. Líbí se vám? Hostům se většinou líbí a mně už se začala ta muzika taky líbit. Píše mně sem hodně lidí, madam. Dostávám velmi krásné pohledy. Já je ukáži! Moment.“

Odběhl do kuchyně a šťasten, že se může pochlubit, položil před nás balíček barevných pohledů. Bylo to skutečně zajíma-

vé. Majitel zůstal stát za našimi zády a komentoval jednotlivé obrázky. Eiffiova věž, Piccadilly, Socha svobody, Akropolis, Lisabon, Náměstí svatého Marka, mrakodrapy v Manhattanu, Alpy, letecký pohled na Sydney atd... Listovali jsme tou barevnou sbírkou, z Československa tam nebyl ani jeden.

„A vy jste už byl někdy v cizině?“ Nevyržela Eva.

„Ne, ale byl jsem už dvakrát v Káthmándú!“

Vrátili jsme pohlednice a z reproduktoru se po chvíli ozvalo andante. Naše rozvířené myšlenky nenacházely pevninu. Co si asi myslí tenhle člověk, když dostává pohledy ze světa, v němž dosahují domy stometrových výšek a ne jen prvního patra, ve kterém mosty překlenuly kilometrové vzdálenosti a ne jen řeku Kálí Gandakí, kde dopravní prostředky jezdí pod zemí, na zemi, po vodě i ve vzduchu a lidé chůzi v horách a jízdou na koni mají už jen jako sport a zábavu.

Asi si všiml dojmů, jaký v nás vyvolaly barevné pohledy a Beethovenova symfonie. Položil na stůl několik čápátí a se špatně utajovanou pýchou dodal: „Moje loď má dvěstěletou tradici!“

23. listopad

Kamení, kamení a zase kamení. Za Džomsomem se krajina přestala podobat všemu, co jsem do té doby viděl a znal. Řečiště Kálí Gandakí je plné oblázků, působící v ranním slunci jako pravidelný rastr. Řeka sama se leskne, rozdělena v několik potůčků. Občas nám některý zkříží cestu, ale skoro pokaždé je možné ledovou vodu přeskákat po vyčnívajících kamenech. Hnědošedé kopce jsou odstupňované ve světlých valérech jako kulisy. Za každým zúženým místem se objevují další a další. Nikde vesnice a ticho, ve kterém mrazí. Ani ptáci nezpívají, i když jich žije v Nepálu takové množství. Jdeme také mlčky a jediný zvuk, rušící tu nadpřirozenou atmosféru, je skřípění kamenů pod našima nohama a tlukot srdce.

Za dalším záhybem, zase kulisy hor a fialově temná řeka. Opíráme se o kus skály, který by jistě udělal radost každému geologovi a sledujeme tu opuštěnou krajinu. Při bedlivějším pozoro-

rování holých kopců lze najít stopy života. Přímou na protější skále je po chvíli patrna slabá linka, která při zbežném pohledu splývá s barvou skály. Hledáme to místo v mapě. Někde nahoře se ukrývá buddhistický klášter. O něco blíž jsou vidět pravidelné obrazce. Kamenné zidky oddělují od sebe malá políčka. I zde se dá žít.

Aby byl tajemný obraz krajiny dokreslen, ozval se odněkud dusot kopyt. Zvuk se odrazil od okolních hor, a zesílen ozvěnou, zaplnil celé údolí. Ví bůh, kde se tu vzali, ale odněkud ze skalního zákoutí vyjeli dva jezdci na bílých koních. To mně snad dělají naschvál, abych měl do celkové kompozice patřičný akcent. Cvailem se přiblížili po šedivých oblázcích řečiště. Trochu zpomalili, když nás zahlédli stát ve stínu. Ale jen na chvíli. Dlouhé černé vlasy, spletené do copů a v nich vpletené kusy tyrkysů a korálů. Bosé nohy v tmenech a vyšívaná sedla. Jejich úzké oči se na okamžik setkaly s našimi pohledy.

Pak se napřímili v sedlech, vykřikli povel a švihli koně malým bičíkem. Skály všechny zvuky odrazily a ještě dlouho, když už se nám ztratili z očí, jsme slyšeli zvuk kopyt dopadajících na kameny řečiště. Zavřel jsem oči, abych co nejdéle udržel v sobě ten obraz.

Dnes jsme opustili loď bez snídaně. Snad to byla nedočkavost, ale spíš to byla nechuť zůstat v nehostinném Džomsomu zbytečně o chvíli déle. Usoudili jsme, že pár placek a trochu čaje si obstaráme někde cestou. Teď se naskytlá příležitost. Před námi je vesnice Kagbéní. Hned na samém okraji, na oprýskaném stavení, ještě oprýskanější nápis: Restaurant.

Jenže co do pomalosti, nemá majitelka restaurace asi nikde konkurenci. Po půlhodině čekání se nás přišla už potřetí optat, jestli fakt chceme ty placky, a když jsme kývli, zmizela na dalších dvacet minut v černé kuchyňce, aby nám pak s nevinným úsměvem oznámila, že nemá mouku. Rezignovaně odcházíme. Nohou jsem rozehnal hejno slepic, které se usadilo na našich rancích.

Lze jít rovně nebo zabočit doprava. Tak by se alespoň dalo usuzovat ze dvou nabízejících se cest. Jenže ta, co vede přímo a dál sleduje tok Kálí Gandakí, směřuje do Mustángu. Do ob-

lasti, uzavřené cizincům. Ta, která odbočuje doprava, nás dovede podél říčky Džang Kóla k průsmyku Thorong La.

Zatím stoupáme mezi kopulemi suchých bodláků k městečku Džhárkót. Město patřilo dříve k Mustángu. Stojí uprostřed pusté krajiny, mezi hnědošedými kopci a skalami. Usedli jsme na krosny a chvíli lapali po vzduchu, který už začíná řídnout. Džhárkót vypadá přesně tak jako města, známá z pohledů Tibetu. Kamenné domy, nalepené těsně vedle sebe a na sobě, s rovnými střechami, tvořícími dvorky pro další stavení a malými okny, jež se černají v bílých zdech jako střílny. Domy se tisknou k sobě tak, jakoby se chtěly zahřát v tom chladném prostředí. Jakoby i lidé hledali blízkost sousedů, aby v ní našli sílu k životu v horách. Sluncem a větrem vyšisované modlitební praporky se třepotají nad městem a celek tak připomíná fantastickou loď, uvízlou na skalním útesu. Jdeme zvolna blíž. Město je zároveň pevnost, a tak nám chvíli trvá objevit skulinu, kterou je možné vstoupit. Je tu pusto. Občas potkáme pár dětí, ušmudlaných a zaprášených nebo krávu, potloukající se uličkami. Konečně obydlený dům! Vcházíme temnou chodbou na dvorek. V jednom koutě sedí mladá žena a před sebou má rozprostřený kobereček, s ležícím polonahým děckem. V druhém koutě sedí na patách vousatý stařec a dlouhým šlaufkem nasává dým z vodní dýmky.

„Můžeme u vás dostat něco k jídlu?“ Ptáme se po vzájemných pozdravech.

Žena se mírně usmívá a kývá hlavou.

„Dvakrát dál-bhát a dvakrát čaj.“ Objednávám a snažím se nemyslet na sny, které nás provázely cestou. Žena zavrtí hlavou a opět se usměje. Takže dobrý... Očišťuji dřevěnou lavici od slepičího trusu a usedáme.

Nic se ale neděje. Mezi těmi dvěma tibetskými sochami občas proběhne krátký dialog, ale to je také všechno. Rozhodně se nedá usuzovat, že by něco směřovalo k našemu nasycení. Pro jistotu svůj požadavek opakuji. Aby to bylo na tudy. A opět. Zavrtění hlavy a slabý úsměv.

Chodbou přichází z ulice kráva. Žena odkládá stranou dítě a na jeho místo staví hliněné vědro. Kráva už ví, co má udělat. Do-

jde před ženu a ta ji v pohodě podojí. Kouká při tom na nás těma velkýma dobráckýma očima. Nezbývá, než počkat. Naštěstí zdejší krávy moc mléka nedávají, tak to nebude trvat dlouho. Kráva skutečně za chvíli odchází a já na sebe upozorňuji pokašláváním. Už je nejvyšší čas, aby došlo na náš pozdní oběd a ještě pozdější snídani. Ale z ulice přichází další kus hovězího dobytka a vše se opakuje. To snad ne! Po čtvrté krávně mě opouští nervozita a začíná mně docházet, že se spěchem je tedy konec. Nic nezmůžeme. Lidé žijí pomalu, tak proč by kvůli nám měli dělat výjimku. O nic přece nejde. Copak sejde na nějaké té hodině v našem smrtelném životě?

Nám ale kručí v břiše. Jdu se podívat před stavení, kolik krav čítá jejich stádo, ale žena už se také zvedá a odchází do kuchyně a to je dobré znamení.

Uličkou se blíží skupinka vesničanů. Usmívají se na mě a jak se zdá, jsou naladěni k rozhovoru. Díky vzájemným jazykovým neschopnostem se hovor pohybuje na stejné úrovni. Dojička krav ale už dokončila přípravu jídla, a tak se loučím s upovídáním partou Džharkoťanů a spěchám na dvorek. Meruňkové kneďlíky ani pečená husa to není, ale zdejší dál-bhát nám chutná skvěle.

Dvě postavy vrávorají na pěšině od Muktináthu. Na nohách tenisky, slabé větrovky, roztrhané džíny a v obličeji barvu sněhu. Na náš pozdrav odpovídají jen pohledem.

„Odkud jdete?“

„... Never more!“

„Odkud?“

„Never more!“

„Z průsmyku?“

„Yes . . . never more!“

Není s nimi kloudná řeč. Stále dokola vyděšeně opakují to své „nikdy víc“. A tak si z jejich nejasného blábolu skládáme dohromady informaci. Vyšli ve dvě hodiny v noci z druhé strany průsmyku a bylo jich sedmnáct. K ledovému větru a sklovitě zmrzlému sněhu se přidala ještě vánice a na druhou stranu průsmyku došli jen oni dva. Kam se poděli ostatní, nemají ponětí. Zůstaly jim jen vytřeštěné oči přestálým strachem.

Jdeme dál mlčky. Trochu nás to setkání sebralo. Vypadá to, že máme smůlu, že průsmyk je už zavátý a pro nás, bez slušného vybavení, neprůchodný.

Za tmy přicházíme k Muktináthu. Leží ve výšce 3 800 metrů, a tak už každý výškový metr, dělicí nás od vesnice, nám dává zabrat. Hned na začátku osady je loď. Pár schodů, terasa a primitivní dveře do kamenného obydlí. Nad nimi žlutý nápis Snow Lodge & Restaurant. Pak podlouhlá místnost s jedním stolem a lůžkem, pokrytým kůžemi. Benzínová lampa ozařuje trojici turistů schoulených nad čajem. Pět postelí je v přilehlé místnosti bez oken. Rodina, které dům patří, sedí okolo hliněné nádoby s doutnajícím uhlím. Muži, s dlouhými rozčuchanými vlasy a tibetskými rýsy v obličejích kouří a ženy, připomínající strašidelné ježibaby, si hrají s dětmi. Všichni jsou bosí a tváří se velmi spokojeně. Jsou jediní, kdo se tady smějí a baví. Turisté sedí mlčky a od úst jim stoupá pára. Je hrozná zima v tomhle obydlí. Svému názvu Sněhová loď dělá opravdu čest.

Nemohu ale nezpomenout na oblíbený kontrast. Žena, která v domě vládne, je velice krásná. Dokonale pravidelná tvář nese jen nepatrné mongoloidní rýsy a vzpřímenou chůzi připomíná Indky. Vyšla ze začouzené kuchyňky a oči všech turistů se k ní otočily. Uf! Otevřela dveře a zaječela do tmy. Dovnitř přiběhlo děvčátko s nádobou ledové vody. Prúvan zachvěl světlem lampy. Sedící si stáhli čepice víc do čela a hlavy mezi ramena. Jdeme brzy spát. Venku je hvězdná noc.

24. listopad

Kolik může být hodin? Snad už začne svítat. Převaluji se na palandě a nemohu spát. Vždy se mě spánek zmocní jen na chvíli, a pak zase koukám na ručičku náramkových hodinek. Čas se přišerně vleče. Je to ale normální jev. Člověk, který se nestačil aklimatizovat, trpí ve větší výšce poruchami spánku. Zdál se mně krátký sen. Svět v něm pohltilo válečné šílénství a nám nezbylo, než zůstat tady v horách. Ve snu jsem se trápil myšlenkou, zda je to tak dobře nebo naopak. Ve snu jsem vyměnil evropský oděv za tibetskou sukénku a nechal si narůst

dlouhé vlasy. Ve snu jsme si vzal za ženu tu krásnou majitelku lodže a večer co večer klábosil nad žhavými uhlíky s jejími bratry. Ve snu jsem se přestal mýt a česat a začal jsem vyhledávat společnost buddhistických mnichů a důstojných asketů. Ve snu jsem zpomalil tempo života na zdejší rychlost a ve snu jsem začal být klidný.

Dal jsem si hodinky ve spacáku před oči. Nazelenalá ručička ukazovala jednu hodinu po půlnoci. Obrátil jsem se na druhý bok a snažil se přinutit mozek k pokračování muktináthského snu.

/ Eva /

Konečně ráno. Temná místnost se pomalu prosvětluje. Nevelkým otvorem v kamenné zdi vchází den. V naprostém tichu bez zpěvu ptáků. Ti, jak se zdá, mezi kameny nežijí. Soused na vedlejší posteli zhasl malou svítilnu a zavřel knihu. Četl celou noc. Budí svého nepálského nosiče, který hbitě balí věci do dvou ranců v silném nepoměru, takže turistovi zbývá nést jen fotoaparát s brašnou, a tiše opouští místnost. Počínají si tak nenápadně a opatrně, že na chvíli zavírám oči a předstírám, že spím, aby jejich snaha nás nezbudí, nevyšla nadarmo.

Úleva z příchodu nového dne s sebou přináší nechť opustit teplý spacák a vydat se do mrazivého rána. Chceme se podívat do průsmyku a sami posoudit, zda je pro nás možné přejít do druhého údolí, zda je cesta opravdu tak zlá a nebezpečná, jak nám každý tvrdí.

K snídani bude opět čapátí s marmeládou. Velmi jsme si je takto nasladko oblíbili. Zatímco kuchařka na udusané podlaze tvaruje placky, pozoruji poradu domorodců. Přišlo jich z okolních stavení několik. Mají v rukou provazy a s vážnými, zamračenými tvářemi si něco domlouvají. Nad jejich hlasy výrazně zní popudlivý hlas jedné stařeny, kterou, jak se zdá, mají všichni v úctě. V koutě se pohnula hromada kožešin. Vstává z ní postava, na níž se zřejmě čeká. Dopíná si ušmudlanou bundu, koupenu od nějakého návštěvníka, odchrchlává, bere do ruky smotaný provaz a odchází do chladného rána. Všichni, kromě stařeny, jej následují. Začíná jim nosičská práce.

Stoupáme po žlutohnědém kamení stále výš k průsmyku Tho-

rong la. Tudy vede cesta, po které stovky let vodí pastevci a obchodníci stáda ovcí do Manangu, nejbližší osady na druhé straně průsmyku. Stezka je proto dobře viditelná, dokud počátkem prosince nezapadá sněhem. Samotné sedlo, ve výšce 5415 metrů, se však stává obtížně průchodným již koncem listopadu, kdy jej pokrýje led.

Jdeme velmi pomalu. Pod námi je smutný Muktináth a za ním hnědé údolí řeky Džang Khóly. Na samém konci prostoru se kámen proměňuje v temné stěny hor, z nichž ty nejvyšší mají sněžné vrcholky. A nad tím vším se zvedá bílé, dvouhlavé Dhaulágiri, strážce celého západního Nepálu. Kolem nás letí bílé hebké mraky, jenom nasednout. Myslím, že co chvíli dojdeme do nebe.

Cesta je každým krokem obtížnější a dechu se nedostává. Usedám na dřevěnou lavičku u posledního obydlí na cestě k průsmyku, u Čajovny. K nejvyššímu místu je třeba vystoupat ještě tisíc metrů. Myslím, že tak daleko už být nemusím. Než jsem vypila čaj, je Václav v druhé zákrutě stezky a směřuje k ledovému poli, na jehož jednom okraji se bělá opuštěné stavení zvané Jačí dům, a na druhém je už jen nekonečné nebe.

Mladá majitelka Čajovny vyšla ze svého příbytku, podívala se k horizontu, a pak výš na oblohu:

„Dobré počasí,“ řekla.

Vytušila jsem, že má na mysli dobré počasí na cestu do Manangu.

Pokřčila jsem rameny: „Snad ano.“

Pak zmizela a po chvíli se vynořila z temných dveří s umyvadlem špinavé vody. Vychrstla ji před dveře a usmála se. Přešla kolem mne a zamířila k druhému obydlí, které vypadalo navlas stejně. Velké, převrácené kamenné hnízdo. Vrátila se s černým pytlek, plným jačí vlny.

„Tam bydlí moje sestra,“ řekla na vysvětlenou a zase zmizela. Ze dveří se vyvalil kouř. Vyšla a sedla si na práh přímo do oblaku dýmu, jako by se v něm chtěla rozplynout. Vzala chomáč srsti a dvěma železnými kartáči proti sobě jej rozčesala. Od foukla smetí a hebký polštářek uložila do rozpadající se nůše. Podívala jsem se na pytel. Práce na celý týden. Dívka však pracovala velmi obratně a nůše se rychle plnila černými chomáč-

ky rozčesané vlny. Zvlášť odkládala vlnu bílou, které bylo jen velmi málo. Je proto vzácnější.

„Takhle tady žijete celý rok samy?“ Zeptala jsem se.

„Ne, máme ještě jednu sestru,“ odpověděla a mávla rukou směrem do údolí. „Šla s karavanou oslů do Pókhary.“ Sedm dní jdou zdatní nosiči do města, aby sem, na střechem světa, dopravili to nejnuttnější.

„Máme ještě bratra,“ dodala, „ten chodí přes průsmyk do Manangu.“

„A co v zimě?“

„Když napadne sníh, musíme všichni odejít. Přes průsmyk nikdo nechodí, a tak jdeme žít do Pókhary.“

„Otec a matka žijí v Pókhare?“

„Ne. Ti už nežijí. Přišli sem z Mustángu.“

Tajemné království Mustáng s krásným tibetským jménem Lo. Stačilo by přejít sedlo, které je jen o kousek víc vlevo než Thorong La, a vstoupit do neznámé země. Země bez ptáků a rostlin a přece obydlené veselými lidmi, jimž vládne král a kam je všem cizincům vstoupit zakázáno. Země, odkud poslední Tibeťané marně hájili svoji zem, kulturu a duchovní bohatství před ničící čínskou okupací.

Od průsmyku přicházela skupinka turistů. Usadili se před Čajovnu a hlasitě se domáhali čaje. Dívka vstala a postavila na stůl malé hrnečky s nápojem. Vedle nich položila šály z jačí vlny, korále, tyrkysy a velká dřevěná razítka s buddhistickými mantrami. Návštěvníci bez zájmu odsunuli nabízené zboží. Dívka však byla zcela okouzlena jejich, pro ni, krásnými oděvy. Ráda by něco vyměnila, ale turisté neměli o obchod zájem. Zaplatili za čaj a rychle sestupovali k Muktináthu. Dívka se za nimi chvíli smutně dívala. Pak pohlédla k nebi.

„Dnes už nikdo nepřijde. Je už pozdě.“

Sebrala své poklady a odnesla je zpět do obydlí. Jak snadno zatouží člověk po falešné kráse. Bylo mi smutno.

Dívka usedla opět na práh a začala z načesaných chomáčků spřádat nit. Na zem postavila dno z rozbité skleničky a o něj opřela asi dvacet centimetrový klacík. Prsty její pravé ruky jím otáčely a navíjely nit, kterou z rozčesané vlny vytvářely prsty

ruky levé.

„Ve vaší zemi se mluví anglicky?“ Překvapila mě otázkou. Moje záporná odpověď ji zklamala. Když jsem však vyslovila své jméno, rozveselila se a pak už jenom opakovala: „Éva, Éva, Éva ...“ Kdoví, co jí mé jméno připomnělo. Od vedle přišla sestra s náručí šál z jačí vlny, hýřících barevnými vzory. Kde se na jedinou vzaly v krajině šedi?

„Ty barvy vyrábíme z květin,“ vysvětlila.

Taková šála z květin, kterou utkaly sestry z Čajovny, mě bude určitě krásně hřát.

Na dřevěnou lavici vedle mě dosedá nebo se spíš hroutí Václav. Obličej spálený sluncem, oči bolavé a oteklé. Jíme dál-bhát a promýšlíme další cestu. Přes průsmyk to opravdu nepůjde. Hladkou ledovou plochu, kde svítí ostré slunce a fouká silný vítr, nelze překonat s naším skromným vybavením. Nezbyvá, než se těch sto padesát kilometrů vrátit zpět. Loučím se s Čajovnou. Sestupujeme zamýšleně k Muktináthu. Na druhou stranu průsmyku se vydáme příště. Jenže bude nějaké příště? Jedno tibetské úsloví nabádá, abychom nepřemýšleli o tom, o čem nic nevíme.

Nad městečkem je svaté místo s buddhistickou gompou a hinduistickým chrámem boha Višnu. Nejprve vcházíme k buddhistům. Správce nás vítá hlubokými poklonami, které nás přivádějí do rozpaků. Ty mizí po jeho první větě: „Jakou částku věnujete našemu skromnému a velmi chudému útulku?“ Naše překvapení si vysvětlil tak, že nevíme kolik by se hodilo darovat a zkouší částku dvacet rupií. Nevím, co ve svatyni vlastně bylo. Natažená ruka byla nečekaná. V hinduistickém chrámě nás vítá jeho sestra. Ukáže nám prý veliké tajemství. Co to asi bude za tajemství, když nám je běží hned ukázat. Mlčky ji následujeme. Uprostřed chrámku odhrnje potrhaný závěs a za ním vidíme to, co přitahuje poutníky z celého Nepálu. Ono posvátné spojení země, vzduchu, ohně a vody. Ze skály vytéká pramen posvátné vody a hned vedle něj hoří plamen věčného, svatého ohně, jehož zdrojem je přírodní plyn. Jen jsme se stačili podívat, už spouští špinavou oponu a nastavuje ruku. Neradostně opouští me posvátné místo.

Za zdí, běžící kolem chrámů, se zastavujeme. Dotýkám se měděných modlitebních mlýnků, které tu jsou po celém obvodu, a roztáčím je konečky prstů. S lehkým skřípěním se pohybují a vyleštěná měď se míhá ve večerním slunci. Kolik poutníků se těch mlýnků asi dotýkalo a otáčelo jimi, aby za ně oříkávaly modlitby?

Sedíme opřeni o bílou zeď a čekáme, až zapadne slunce. Připadá mi tohle místo najednou hrozně zapomenuté a osamělé. Teplé slunce mizí za Dhaulágirí a kolem je najednou tma, chlad a pusto.

A pak se objevily hvězdy, ty největší, jaké jsem kdy viděla.

25. listopad

Ráno je tak nepřívětivé, že bych dnes nejráději vynechal i svítání. Začínám mít zimy plné zuby. Loudám se ale přesto ze stavení ven. Ani Evě není do řeči. Choulí se zamračeně do jačf šály, koupené v Čajovně a hledí směrem k Dhaulágirí.

Stojíme vedle sebe na kamenné terase Sněhové lodže a třese se zimou. Před námi je suchý, polámaný strom a pod ním zamrzlý potok, napájející Muktináth vodou. Naprosté bezvětří. Ze tmy údolí je slyšet slabé cinkání oslích zvonců a z otevřených dveří lodže se ozývají ranní zvuky vstávajících obyvatel. Tedy chrchlání, hekání a polohlasné rozmlouvání. Jak se hory zalévají sluncem, opouští nás rychle ospalost a vlastně teprve teď se pořádně probouzíme.

Obvyklý rituál snídane. Kráska stojí celou tu dobu u našeho stolu a sleduje, jak trhám čapátí rukama, navlečenýma do palčáků. Pozoruje moji činnost tak bedlivě, že začínám nervóznět. Abych ji nějak odehnal, říkám o účet. Dnes odcházíme, vysvětluji. Zlehýnka se usmívá a nic. Čert ví, čemu se tibetské ženy tak drobně usmívají. Zkousím to znovu:

„Jdeme dolů! Je třeba zaplatit! Připravte nám účet.“

Jak tak na sebe koukáme, začíná mně docházet, že jsme asi narazili na stejný problém jako včera v Čajovně. Ve chvíli, kdy přede mne pokládá kousek čistého papíru a malého špačka, mám jistotu. Neumí počítat. Vzpomínáme, kolik čaje a placek

jsme zde snědli, kolik rýže a nudlí. Bere ode mne bankovky naprosto netečně a bez nejmenšího zájmu je zmuchlané strká do záhybů sukně.

„Okej?“ ptám se.

„Okej.“ Lehký úsměv a pokrčení ramen.

Ve dveřích se loučíme. Už už očekávám, že na nás po tibetském způsobu vyplázne jazyk, ale ona jen zavrtí hlavou a její poslední tajemný úsměv si odnáším z Muktináthu jako suvenýr.

Dolů to jde snáze. Snad také díky tomu, že dolů nás přitahuje teplo. Jdeme opět po kamenných pláních mezi hnědým bodláčím přes zapadákov Džomsom, prachem údolí Kálí Gandakí, až do krásné Tukče. Třicet pět kilometrů jdeme v jednom tahu a mlčky. Třicet pět kilometrů jsme opuštěni ve svých myšlenkách. Jen nepatrně jsme se dotkli světa velehor a jejich obyvatel. Nějak oba cítíme nutnost zvažovat a třídit. Opravovat názory a ukládat do mozkových záhybů nové. Mnoho z dosud nezbytného se stává méně potřebné a na povrch se vyplouvají věci opomíjené. Zatoulaly se k nám myšlenky, které člověk rád odkládá, zasouvá anebo na které raději nemyslí. Jdeme mlčky, abychom je nerušili.

Nepatrná zastávka v Marfě. Před restaurantem, kde jsme při cestě nahoru hodovali na jablkových pochoutkách, na nás kývá majitel. Poznal nás dříve než my jeho. Podává mi zapomenutý nůž. Až mě ta poctivost zaskočila.

A pak konečně Tukče. A kde jinde se ubytovat, než v domě s nápisem Thakálí Lodge. Poschoďový kamenný dům. Vyřezávaný dřevěný portál a nad ním balkón. Za průchodem čtvercový dvůr a uprostřed malá kašna. Přízemí obývá dobytek, v patře jsou pokoje pro hosty. Můžeme si vybrat. Jsme tu sami. Kromě několika krav, býčků a slepic. Dívka v modrém svetru otevírá všechny pokoje: „Vyberte si, který se vám bude nejvíc líbit.“ Místnosti jsou jedna hezčí než druhá. Otevíráme okenice. V dřevěném rámu okna je v narůžovělých barvách obraz Nílágirí. Na zdi visí svatební fotografie a na polštářích - kdy jsme naposled spali na polštářích - vyšíty nápis „Sladké sny!“ A to všechno lze pořídit za čtyři rupie.

Vešli jsme do jídelny. Zametená dřevěná podlaha, uprostřed

mřňavá kamínka s ukrutně dlouhou rourou. Po zemi koberečky na sezení, v rohu oltářík s barvotisky hinduistických bohů. Thakáliové jsou jak buddhisté, tak hinduisté. Z kamen vyčnívá kus hořícího polena. S palivem se musí šetřit. V kuchyni připravuje několik žen pro nás večeři. Občas některá jukne za závěsem a zasměje se. Jak odlišný svět, vzdálený pouhý den chůze od chladného Muktináthu.

Polo sedě, polo leže odpočíváme na zemi. Dívka nás obsloužila a světe div se, přijala mé pozvání, aby s námi poseděla. Za chvíli naši malou společnost doplnili ještě dva Nepálci. Říkají, že jsou elektrikáři a já jim nevěřím ani slovo. Elektrikáři v místech, kde se svítí benzínovými lampami a svíčkami? Ale omyl. Thakáliové jsou i v pokroku nepoměrně dál. Nějaká zapadlá elektrárnička zásobuje jejich vesnice energií.

Odmítám nabízený betel a raději zkouším cigaretu. Bílá tyčinka s filtrem. Takovou zde člověk tak často nevidí. Pouštím kulaté obláčky ke stropu a vzbuzuji obdiv. Cigareta koluje. I naše hostitelka se snaží našpulit rty tak, aby vykroužily bílý preclík. Uvolněná, veselá nálada, že se nám ani nechce spát. Ze sklepa přináší jedna z žen kalíšky pálenky z jablek. Druhá zatím upekla vonící koláč. Ležím na podlaze na zádech a dívám se, jak thakálijské děvče pustilo ke stropu první povedený kroužek. Ostatní ji zatleskali. Mít tak teď možnost několik dnů či týdnů zůstat. Mít chvíli čas na zažití a vstřebání všech nových zážitků za poslední týdny. Na to ale bude fůra času až v Praze . . .

26. listopad

Co budeme dnes dělat? No přece půjdeme! Jak jinak. Mohlo by se zdát, že je to otrava. Vždyť jdeme místy, která už známe. Jenže hory se mění každou minutou. A navíc se nám z opačného směru nabízí nové, neznámé pohledy. Jsme stále znovu a znovu okouzleni nesmírnou velikostí přírody. Chůze je jen prostředek k objevování nového.

Večer nás zastihl v úhledné vesničce Ghasa, postavené celé z bílého kamene. Sedíme v malé místnosti ve společnosti nosičů. Odpočívají na dřevěných lavicích a zpívají. Ještě nikdy jsme

je neslyšeli zpívat. Nezvyklé melodie s výrazným refrémem. Chvilí zpívají jasnými hlasy, chvíli jen mumlají až se zdá, že se melodie vytrácí. Ta ale znovu vystoupí a jako by se vracela z dálky, pomalu dochází původní sytosti.

Objevil jsem na okně pár nepálských časopisů. Nejvýpravnější vypadá Policejní zrcadlo. Luxusní časopis, celý barevný a tištěný na křídovém papíře. První stránka - portrét Jeho královského veličenstva, druhá stránka - portrét Jejich královského veličenstva, třetí stránka - Jejich královská rodinka, konečně na čtvrté straně časopisu je portrét policejního šéfa. Zajímavý časopis... A přece jsem v něm našel něco, co mě zaujalo. Kromě velké reportáže o policejní expedici na Mount Everest v roce 1984, která měla na programu úklid na nejvyšším vrcholku světa (rozuměj úklid po nás civilizovaných Evropanech), nabízela jedna stránka zajímavé statistické údaje. Dozvěděli jsme se řadu překvapujících informací, dokreslujících tak trochu to, co jsme stačili za krátkou dobu v Nepálu poznat.

Přes všechny potíže při získávání obživy v hornaté krajině, kdy téměř 40 % rodin žije pod úrovní, nazývanou existenčním minimem, Nepálců stále přibývá. Číslo 44, udávající věkový průměr, je bohužel velmi nízké. Většina dětí získává jen základní vzdělání a pouhých 2 833 435 obyvatel, všimněte si té přesnosti, je gramotných. Děti se již od svých deseti let považují za ekonomicky činné občany, což je dost smutné.

Velkým problémem je zdravotnictví. O nemocné se v celém Nepálu, který má stejný počet obyvatel jako Československo, stará pouze 500 lékařů, ti mají k dispozici 2 993 lůžek v 75 nemocnicích. Na jednoho lékaře připadne tedy v průměru 30 000 obyvatel. V některých zapomenutých oblastech západního Nepálu je to však mnohem víc.

V rubrice dopravních nehod mě překvapil odstavec, udávající počet zraněných a bohužel i zabitých zvířat. Nepálci, jak se zdá, trpí smrtí svých malých bratří stejně jako lidí.

Nepálci jsou zřejmě velcí čtenáři, a to hlavně novin. Každý den vychází 33 různých druhů novin v nepálštině a 15 v angličtině. Jednou týdně si mohou přečíst v mateřském jazyce 214 týdeníků. Celkem pak, s několika dalšími čtrnáctideníky a měsíční-

ky, vychází v Nepálu 295 druhů novin a časopisů. A to je opravdu hodně, když vezmeme v úvahu, že jen 24 % obyvatel umí číst.

Malá unavená holčička nám přinesla večeri. Nemyslím, že by její táta četl noviny a odpočíval. Určitě nese někam v horách svůj obrovský náklad, aby vydělal pár rupií, za které nakoupí rýži a pšenici na placky. A pak možná pošle svého synka do školy.

27. listopad

Za chvíli budeme v Tátópání, kde mají být horké prameny. Opět nás láká koupel. Nebylo by špatné umýt se zas jednou v teplé vodě. Hygiena mně ale moc velké starosti nedělá, trochu jsme přece jen přivykli nepálskému způsobu života, který si s ní rozhodně hlavu neláme. Co mě začíná zneklidňovat, to jsou Eviny pohorky. Pravá úspěšně prodělává přeměnu v sandál a levá zbývá sotva pár hodin chůze, než se rozpadne. Zbývajících sto kilometrů absolutně nevydrží a já si už představuji, jak si po nepálském způsobu nakládám na záda Evinu krosnu a na ni usazuji ji samotnou. Takhle představa mě dohání ke konverzaci s domorodci. Někde tedy přece musí být nějaký švec. Vyptávám se, ale bosé nohy převážně většiny obyvatel jsou mi dostatečnou odpovědí. Pak si jeden mužiček vzpomíná. Ukazuje na samý okraj Tátópání, kde sídlí kasta krejčích. Mají své šicí stroje rozložené přímo na cestě. Eva jim ukazuje trosky své obuvi a oni jí staříka kousek stranou.

Stoletý děda sedí před svou chýší na rohoži, pohodlně opřený o bambusový sloupek. Na hlavě má nepálskou čepičku, tak ušmudlanou, že připomíná spíš zčernalý a pomačkaný hrnec, a na zkřížených nohou mu leží bubínek. Dívá se kamsi do slunce a palcemi obou rukou bubnuje. Zajímavý švec. Eva zvedá svou nohu do úhlu jeho pohledu. Asketický stařík odkládá bubínek a klade vedle sebe druhou rohož. Mlčky ukazuje, abychom se posadili. Čekárna je připravená. Bere boty do rukou a my začínáme zírat. Jednou rukou přidržuje uvnitř botu a druhou šije. Pevný provázek vytváří naprosto stejné stehy v tvrdé kůži. Zatímco zašívá druhou botu, prohlížíme jeho práci. Ten starý bubeník by

mohl dávat hodiny v Obuně. Než jsme odjížděli, prošly pohorky řádnou opravou. Ta trvala měsíc a místa, která vypadala nejjistě, obuvníci pouze slepili, prý to šít nejde - jako dnes je slyším.

Polonahé děti řemeslníků se seběhly kolem nás. Prohlížejí si Eviny bílé nohy jako něco naprosto neznámého. Samy jsou uválené a bosé nohy mají černé. Jedna holčička si sedla před Evu na zem a chňapla po palci. Pohybuje jím a ostatní krouťí hlavičkami. Co to může být, ta bílá věc na noze? Zábava jim ale brzy skončila, boty jsou opravené. Mrknu na hodinky. Zašití šesti švů trvalo patnáct minut!

Švec za celou tu dobu nepromluvil ani jediné slovo. Pracoval jakoby nepřítomně. Ani pohledem o nás nezavadil. Na otázku, kolik bude oprava stát, jen tiše zamumlal: „Fiftínrupís“. Zasnul bankovky pod rohož, s netečností k penězům, se kterou jsme se už několikrát setkali. Opřel se opět o bambus a natáhl se pro bubínek. Eva udělala pár kroků v opravených botách a od chýše se ozval pravidelný rytmus. Stařec seděl se vzdáleným výrazem a bubnoval. Ani obchod s námi jej nevytrhl z meditace. Daleko od pozemského života... Uvědomil jsem si, že nevyvinul ani nejmenší iniciativu, když nás viděl přicházet. Bylo mu srdečně lhostejné, kolik za den vydělá. Ani cena za opravu nezasvědčovala, že by toužil po penězích. Odpovídala jednomu dál-bhátu a dvěma čajům.

Skupina tančících ve vesnici Gharamdí nám zatarasila cestu. Muži namaskovaní a oblečení do ženských šatů, hudebníci s bubínky a troubami. Všichni se hrnou nám podat ruku. Ale pozor! Druhá ruka jasně naznačuje, co se za tímhle symbolem přátelství skrývá. Předstírám, že nerozumím, a tak se nám dostává konkrétnější informace: „Zaplaťte dvacet rupií, jinak vás dál nepustíme!“ A protože stojí hned na začátku řetězového mostu, nebylo by pro ně obtížné nám v další cestě zabránit. Co dělat? Lačně sleduji, jak vyndavám peníze a rychle zvyšují požadavek na padesát rupií. To jste tedy uhodli, hošani! Dostávají pět a dřív než začnou ječet, jsme na mostě. Jenže máme po náladě. Ruka nabízející přátelství a ruka vyžadující za ně peníze.

Protože jsme se chtěli vyhnout stoupání do průsmyku Gho-

répání, podařilo se nám najít na mapě jinou cestu do Pókhary. Půjdeme dál podél řeky Kálí Gandakí až do městečka Kusma, a pak přes průsmyk Karkinéta, který nevypadá nijak obtížně a dál až do Naudandy, kde už lze použít nějakého dopravního prostředku, protože Naudandu s Pókharou spojuje silnice. To je zajímavé. Svou pouť jsme začali ve vesnici Nágdanda a skončíme ji ve vesnici Nuadanda.

Zase se nám na každém kroku vysmívá mapa. Hluboké kaňony Kálí Gandakí mají hladké kolmé stěny. Cesta je často vytesaná ve stěně. Půltunel je otevřený do propasti a ještě jsou v něm schody. Tyhle cesty si stavěli Nepálci pro sebe, a tak i když jsme oba nevelkého vzrůstu, musíme jít příkrčení. Pohled dolů je poněkud strašidelný. Odpočíváme, opření o chladnou skálu. Zpěněná krev víří v hlavě a přes řasy tečou potoky potu. Dole je slyšet burácení posvátné řeky. Za chvíli jsme u ní. Ale ne na dlouho. Před námi se zvedají stěny dalšího kaňonu. Na mapě to vychází hezky. Čára označuje cestu, vedoucí vedle řeky. Vlastně má ta mapa pravdu. Až na to, že nic neříká o tom, že bude-li cesta sledovat řeku, nepovede s kopce, ale velmi často do kopce. Začínám s láskou vzpomínat na Ghórépání.

Ta řeka, která nás celý den doprovázela a která si z nás co chvíli vystřelila, když se ukryla do skal, nám teď navečer musí poskytnout úlevu. Stojíme po kotníky v ledové vodě u vesničky Tipliján, v níž jsme se dnes ubytovali. Voda má žlutošedou barvu a já si lámu hlavu, proč se jmenuje Kálí - černá. Naše bílá těla se od vody odrážejí. Únava mizí někam směrem k indické Patně, kde se voda Kálí Gandakí spojí s vodou nejposvátnější, s vodou řeky Gangy.

28. listopad

Někdy mám pocit, že jsme na Šumavě a šlapeme okolo Hamerského potoka k Vydře. Tak je krajina přívětivá. A nezvednuli oči moc vysoko k bílé hradbě hor, zdá se mi, že za chvíli se objeví Antýgl a my přeskáčíme po balvanech řeky na druhou stranu, abychom hlubokými lesy došli na Srní. Pohvizují si a Eva

pár kroků za mnou si do zrychleného dechu brouká Mládkovy písničky. Po turistech zde nezůstaly ani stopy, nosičů silně ubýlo, karavany oslů zmizely úplně. Tyhle krásné chvíle pohody, kdy slunce zaplavuje zelené údolí řeky, přerušují pouze okamžiky, kdy se cesta začne nerozumně zvedat. Ve chvílích, kdy nohy obtížně hledají místo pro došlápnutí a řeka se začne vzdalovat směrem dolů, jsme opět v „Zemi schodů“, vzdáleni tisíce kilometrů od Šumavy a řeku pod námi by nikdo po kamenech nepřeskákal.

Někde se k nám přidal toulavý pes. Jde za námi už pár kilometrů. Pokusil jsem se ho odehnat, ale marně. Jeho dech a vlhký jazyk cítím pořád za svými nahými lýtky. Vymýšlím si, jak za námi půjde s psí věrností celou Indií a jak budu jeho společnost těžko vysvětlovat našim bdělým celníkům.

Odpočíváme pod obrovským banijánem. Pod stromem, který mně učaroval. Má mohutný kmen a rozložitou korunu, která v otevřené krajině nabízí dostatek stínu pro poutníky. Skoro nikdy nebýváme pod banijánem sami. Teď tu s námi sedí pes. Ze silných větví banijánu se k nám spouštějí vzdušné kořeny. U některých stromů je spleť kořenů už jen několik centimetrů nad zemí. Vypadají jako ruce s prsty, natahujícími se k zemi. Jinde se kořeny už dotkly a zapustily. Naráz tak vznikne několik stromů se společnou korunou, se společnými větvemi i plody. Takhle znásobený strom spustí další vzdušné kořeny. Pořád nechápu, proč už celý Nepál nebo i celá země není jeden veliký baniján.

Sedíme na kamenném stupni u jeho kořenů a těsně nad hlavami se k nám v poledním vánku natahují chapadla stromu. Pes usnul. Tíše se zvedáme a jak jen to jde, potichu odcházíme. Po kilometru chůze se otáčím. Nic. Pes náš odchod zaspal. Ve vesnici Béní už umíráme hlady. Údolní vesnice je tak odlišná od horských. Hlavní ulice se rozšířila a krámky mají svou výkladní skříň přímo na kamenném dláždění. Pojídáme tradiční pokrm a klábosíme s domorodci. Stále stejné otázky, stejné odpovědi. Jen co nám zmizela vesnice za zády, už jsem ho spatřil. Čekal na nás, stojí na kamenné zídce nějakého políčka. Co se dá dělat. Zase půjdu s trochou strachu o svá lýtka.

Dnes přespíme v Kanjághátu. Tak jsme si to vytypovali podle mapy. Jenže nikdo neví přesně, jak je to do vesnice daleko. Jeden stařík se domnívá, že to budou ještě dobré tři hodiny, zatímco inteligentně vyhlížející učitel je přesvědčen, že tam dorazíme za třicet minut. Eva jim začíná nadávat. Vysvětluje jim, že když tu sakra žijí, tak by to měli vědět přesně. Ve mně hryžou pesimistické představy, že vesnice je tak daleko, že k ní nikdy nemůžeme dojít a nebo že vůbec neexistuje. To by jim bylo podobné - kartografům!

Ještě jsme se nestačili uklidnit a jsme v Knajághátu. Od učitelovy informace jsme ušli sotva dvě stě metrů! Milé překvapení.

Vesnice leží přímo na širokém břehu Kálí Gandakí, která už zde tvoří slušně širokou řeku. Jedna loď, asi jediná, která zde je, má stejné jméno jako vesnice. Před ní sedí na bobku majitel a na zemi kuchá mrtvého berana. Pár sousedů s ním rokuje, zatímco on hází do proutěných košů vnitřnosti. Opět budeme jedinými hosty v domě. Neruší nás ve vnímání nic evropského.

Padl soumrak a majitel lodž, nám před dům postavil dvě mrňavé proutěné sedačky, potažené beraní kůží a z dvou špalků a kusu prkna před námi zbudoval stolek. Jeho žena připravuje jídla, která ještě neznáme. A tak v houstnoucím šeru jíme dýňovou polévku a přikusujeme tibetský chléb. Ve vesnici vládne klid a pohoda.

Chlad nás zahnal dovnitř! Na dřevěném stole syčí benzínová lampa a z trámy visí mrtvý beran. Krev kapkami bubnuje o podlahu. Pár sousedů si opět přišlo popovídat. Klíží se nám oči v tom prostředí z Buňuelova filmu. V zimě se takhle vesnice mění v manufakturu na papír. Vyrábí se tady proslulý nepálský ruční papír „Nepálí kágaz“. Na zádech nosičů putuje na jaře do Pókhary a auty pak do Káthmándú, kde se barví, aby pak šel do Ženevy a odtamtud do celého světa. To mě zaujalo. Představil jsem si, jak budu své nepálské motivy dělat přímo na papír z Kanjághátu a už jsem začal zjišťovat, kde jej seženu. Káthmánskou adresu jsem si poznamenal a jdeme spát. Hukot řeky a pravidelné kapání beraní krve a občas zaštěkání psa...

Hned po ránu to vypadá, že se dnes stoupáním do kopců nezapotíme. Krajina se otevřela a my si vykračujeme podél řeky. Jedinou námahu nám způsobují rýžová polička, která je nutné překačovat, ale jinak nic.

Dnes musíme dojít do Karkinety, do vesnice, ležící v průsmyku. Lidé v těchto končinách se vyznačují mimořádně špatným odhadem vzdáleností. Z Kusmy, kde odpočíváme, by to mělo být sotva půldruhé hodinky, tvrdí jedni. Druzí se nám pokoušejí namluvit něco o pěti hodinách. Šli jsme od rána skoro bez zastávky osm hodin, abychom měli převážnou část cesty za sebou, než nás zastihne odpolední vedro, a teď tohle! To nemůže být pravda! Rýže mně přestala chutnat.

Za Kusmou to klesá. Hluboko pod sebou vidíme řeku Maligandi Khola, která je jedním z přítoků Kálí Gandakí. S posvátnou řekou jsme se už rozešli. Z naší výšky je vidět dole tmavá čárka napříč řecištěm, což nemůže být nic jiného, než lanový most. A na druhé straně se jako hádě vine stupňovité schodiště kamsi k obzoru. Zástup nosičů kolem nás mlčky stěhuje železné skříně, ocelová lana a bedny se zbožím. S ranní idylkou je konec. V největším vedru lezeme krok za krokem po nekonečném schodišti. Nahofe je několik chýší. Vypadají zuboženě a lidé si nás prohlížejí svými velkýma očima. Přicházíme z jiného světa. Zastavujeme se na čaj. Nejraději bych do sebe nalil alespoň pět studených sodovek, ale je mně jasné, že bych byl pro další chůzi k nepoužití. Netuším, že těch pět šálků čaje, které teď pijí, způsobí stejně. Shodili jsme krosny před jedním stavením. Uvnitř je několik žen a všechny jsou veselé. Jedna leží na zemi a usmívá se mlčky unaveným obličejem. Celý ten rozesmátý bábinec na nás kývá: „Pojďte se podívat na děťátko, právě se narodilo!“ A už rozhrnují hromádku hadříků, z níž mžourá na svět malý Nepálec. Hnědá hlavička s chomáčkem černých vlasů - dítě hor. Moc veselý osud jej asi nečeká, ale tady se to tak nebere. Sotva se udrží na nohou, začne pracovat. Zpočátku v kuchyni, později na poli a nakonec jako nosič.

Zatímco si prohlížíme krásné dítě, připravuje mu tatka mléko

na hliněné píce. Právě strčil do rendlíku špinavý palec, aby zjstil, je-li dostatečně teplé. Na objednaný čaj mně trochu přešla chuť. Ale co, když to snese novorozeně... Liji do sebe těch pět sklenic čaje a stále mám pocit, že se tekutina v mém těle vypaňuje.

Už po sto metrech chůze začínám pocívat, že čajový útok asi nebyl pro mé vnitřnosti to nejlepší. Začínají na mě jít mdloby. Celé tělo naráz ztěžklo a nohy mě najednou nechťejí poslouchat. Ještě pár kroků a odhazují krosnu. Skládám se na zem vedle hromady bludných kamenů a chvíli nevím o světě. Co ten tařka do toho čaje namíchal? Ale vím dobře, že to není čajem. Jen tělo najednou povolilo únavou. Ležím s hlavou pod malým vodopádem a čekám, až nevolnost pomine. Eva se mě snaží vyléčit pomocí sucharů. Jejich suché těsto se mi lepí na patro, a tak se všemocně bráním každému soustu. Jenže Eva vyhržuje, že mi vezme krosnu a nebo že mě kousek cesty ponese. Zacementoval jsem si tedy žaludek tou suchou pochoutkou a kupodivu je mně lépe. Spíš ale mé uzdravení způsobil ten její nedůstojný návrh, že mě vynese do průsmyku Karkineta. Jdeme dál a hodiny ubíhají. Pětihodinová předpověď se zdá být bohužel pravdivá.

Vesnice, do které míříme, je vidět na obzoru, ale ten obzor je nekonečně daleko. Chytil jsem druhý dech a Eva se mi ztrácí kdesi dole. Teď přichází krize na ni a já slyším, jak si do splešného dechu notuje a prosí, tak jak to Rolling Stones napsali ve své písni, doktora, aby jí pomohl, že je úplně zničená. Teď zas já navrhuji, že ji ponesu. A tak jdeme poslední kilometry vedle sebe. Nohy jdou jaksi mechanicky, protože jim nic jiného nezbyvá, a abychom zapomněli na únavu, malujeme si, jak se večer budeme báječně mít. Jak se ubytujeme v té nejlepší lodži a budeme dnes ignorovat ceny jídel. Prostě dnes utratíme nehoráznou sumu, abychom odměnili tělo za útrapy, které mu dnes přichystal. Ale představa je jedna věc a realita druhá.

Už delší dobu nacházíme na kamenech podél cesty reklamu: „Annapurna lodž - teplá sprcha, čisté pokoje, dobrá kuchyně, přátelské prostředí!“ Ne, že by nás ještě dokázala tahle lákadla zmást, už víme o čistých pokojích a sprše své, ale přece...

Pro unavenou trosku je tahle vidina lákavá.

K vesnici je to ještě pár kiláků, ale na cestě už na nás čeká asi dvacetiletý mladík. Spatřil nás už z daleka, jak se drapeme do kopce a vyšel nám naproti. Je plný úslužnosti a hrdě oznamuje, že on je majitel Annapurna lodže a že bude pro nás nejlepší, když se u něj ubytujeme. Hoteliér, který si pro zázakzníka jde daleko do údolí! Ta lodž bude asi vypadat, když musí vynaložit tolik úsilí! Nemůžeme ani vydechnout a ten blbeček kolem nás poskakuje a loudí příslib naší přizně. Jak donekonečna vychvaluje svoji ubytovnu, stává se každým okamžikem nesnesitelnějším.

Vesnice stojí na samém hřebeni, který je tak ostrý, že domky, lemující úzkou hlavní ulici, jsou podpírány z druhé strany kůly. Annapurna lodž - to je děs! Malé špinavé stavení s několika palandami na půdě. Sprcha? Konvička vody, s níž se může jít nájemník polévat za chalupu. Záchody? Hned naproti stojí šivaistický chrámek a jeho okolí nasvědčuje tomu, že se bůh Šiva netěší v Karkinetě valně přizni. Jídlo? Žena majitele věru není dobrou kuchařkou. Zdejší dál-bhát do sebe nedokážu vpravit bez pocitu znechucení.

Zatímco zklamaně žmouláme očouzená čapátí, přivádí nám skupinka domorodců zraněného chlapce: „Podívejte pane! Pomozte mu!“

Špinavá noha asi dvanáctiletého kluka je oplácaná toaletním papírem, kterým prosakuje krev. V chodidle je několik hlubokých řezných ran. Nejprve je zbavuji nánosů špíny, a pak dělám, co mohu a co umím, abych rány dal trochu do pořádku. Sedíme při tom proti sobě na hlavní ulici a okolo dav čumilů. Jen jsem dotáhl obvaz, kluk se zvedl a bez pozdravu odchází. Nestál jsem mu ani za pokývání hlavou. Stejně tak se rozešel i dav. Děkování se v Karkinetě moc nenosí. Vzpomněl jsem si, že když jsme přicházeli, zahlédl jsem domorodou ordinaci. Dokonce byla označena červeným křížem. Jenže doktorovi se musí za poskytnutou pomoc zaplatit a bílý cizinec pomůže zadarmo.

Jdeme spát a máme náladu pod psa. Ještě jsem musel zakázat hoteliéroví poslouchání kazetáku s nepálskou hudbou. Ne, že bych měl něco proti nepálské hudbě, ale ten jeho přístroj hrál

na vybité baterie a z reproduktoru lezly zpomalené falešné tóny. Jen jsem se ale vydrápal zpět na půdu, zapomněl na mou podmínku, že když ten krám pustí, tak mu za ubytování nezaplátím, a tak se k zápachu od Šivova svatostánku k téhle noci přidala kňouravá muzika. Ještě štěstí, že jsme tak unaveni.

30. listopad

Pryč! Pryč z téhle nevlídné vesnice. Pryč od našeho nesympatického hostitele! Odmítáme snídani a rychle účtujeme. Cena za ubytování a snědené jídlo dělá jen něco málo přes dvacet rupií. Tak málo jsme ještě nikdy neplatili. Není to tím, že by v Annapúrňě lodži byly nějaké abnormálně levné ceny, ale tím, že jsme skoro nic nesnědli. A to jsme to chtěli v Karkinetě roztočit!

Někde před Naudandou má být rozestavěná silnice. Znamená to, že bychom se mohli svézt na nějakém nákladáku nebo stavebním stroji. Trvá ale ještě celých sedm hodin, než se před námi objevuje rozkopaná země. Obnažená rýha se táhne těžkým terénem k Naudandě. Po nějaké technice ani stopy. Zíráme vyděšeně na pracovní četou, která zrovna prohlodává kaňon skrz kopec, který se silnici postavil do cesty. Průměrný věk 12-14 let, pohlaví ženské. Desítky děvčátek tu nahrazují stavební stroje. Železnými sochory klovají kamenitou půdu a v plátěných nosítkách přenášejí vykopanou zeminu a kamení. Jdeme přes jejich pracoviště a dívky v pestrých sárí se na nás usmívají. Nejraději bych se do té hlíny zahrabal. Cítím, jak mě teče po zádech pot a není to horkem. Co tu chci? Já výletník s fotoaparátem? Prolétla mi hlavou stará moudrost: v Římě se chovej jako Říman, ale já nedokážu být Římanem jen proto, že jsem se ocitl v Římě. Dokonce jím ani být nechci. Nechci měnit svůj způsob myšlení a vystupování teď v době dovolené, a pak se po návratu zas vrátit ke starému pohledu na věc. Pracující dívky ve mně vzbuzují smutek a stud a je mi lhostejné, že v této zemi je to věc běžná.

Naudanda je výchozí místo pro karavany oslů a nosičů. Hučí to tu jako v úle. Z pomalovaných nákladních aut se překládá zbo-

ží na oslí a lidské hřbety. Handrkování nosičů, křik, troubení a všude hromady nejrůznějších beden a pytlů. Jakýsi horský přístav. Cpeme se do přeplněného autobusu a jedeme do Pókhary. Je to sice jen dvacet sedm kilometrů, ale pro tenhle těžko popsateľný dopravní prostředek to znamená dvě hodiny krkolomné jízdy. Asi jsme si vybrali fakt šlepený autobus a ještě šlepenějšího řidiče, protože někteří pasažéři při jízdě zvracejí z okénka. A jsou to všechno otrlí Nepálci.

Putování skončilo. Vzalo nějak rychlý konec, ale dojmy jsou zařiznuté hluboko. Podle névárského kalendáře jsme se vrátili o osm set let nazpět. Myslím, že to nebylo jen podle kalendáře. Čím víc nad lidmi, žijícími v primitivních podmínkách Himálaje, přemýšlím, tím jsem si méně jistý, zda naše civilizace udělala tak veliké terno, jak si namlouváme. Za cenu čeho žijeme na tak vysoké úrovni? Ztráta kontaktu s přírodou nám zajišťuje návaly depresí, krizí a pádů, ze kterých nepomáhá nic z geniálních výdobytků dvacátého století. A matička příroda v našich očích? Jeví se nám jako nějaká hluchá a slepá stařena, jejíž rady nesmíme brát vážně a již je třeba překonávat vlastním rozumem. A tak ji překonáváme a v údivu stojíme nad výsledky. Stařena příroda se nestačí divit. Žasne nad naší odvahou, kterou se dotýkáme nebes, nad chemickými sloučeninami i nad důmyslností, s jakou dokážeme zlikvidovat souseda. Ta dobráčka má co dělat, aby odolala vynalézavému duchu člověka dvacátého století. Je už nesmírně stará a velmi unavená...

Jak dlouho bude trvat, než se člověku podaří ukázat jí svoji moc i tady v Himálaji? Silnice se budují. A to je první krok pro cestu civilizace. V jaké podobě se bude uplatňovat, toť otázka. Ale ze zkušenosti víme, jak to asi dopadne. Milí Nepálci, čekají vás také infarkty a touha po nezbytných zbytečnostech. Ale nebudete už muset nosit svá břemena na zádech. Ve vašich vesnicích ucítíte zápach benzínu a místo pohledu na horské štíty vás pohltní namodralé světlo televizorů. Budete šťastnější?

Díval jsem se okénkem do velikého údolí a naposledy jsem zahlédl bílé panorama Annapúrny.

Autobus zastavil na rozbahněném prostranství pókharského

autobusového nádraží. Vyvrávorali jsme mezi hemžení polonahých, špinavých dětí a líných prasat, povalujících se v té, pro ně tak ideální, špíně. Stojíme s rancemi na zádech u páchnoucí špinavé stoky a díváme se na sebe. Vlastně sem už docela zapadáme.

Před jednou chýší ze starých pytlů a kusů zrezivělých reklam je stůl a lavice. Majitelka bambusovou rourkou rozfoukává píčku a vaří nám nudle. Manžel zatím na kameni tluče koření. Ještě jednu porci! Změna v jídelníčku nám dělá dobře. Žena se cítí našim apetitem políchocena, a tak sekýruje muže, aby to koření natloukl obzvlášť jemně.

Koukáme kolem sebe na ten život na hranici existenčního minima a čím déle sedíme, tím nacházíme víc zajímavých věcí. Lidé vůbec nevypadají nějak zuboženě. Tváří se docela vesele. Padl soumrak, a tak si zapálili starou pneumatiku od nějakého autobusu, a usedli kolem páchnoucího ohně. Tři muži bubnují a několik žen tančí. Postavy se míhají v červené záři a do syčení gumy se ozývá smích. Naše hostitelka se už pochlubila všem sousedkám, že k nim přišli dva turisté a že jim tak chutnaly její nudle, že si dali dvakrát. Ukazuje na nás a ženský z ostatních chýší si nás chodí prohlížet. Natáhli jsme si pohodlně nohy a popijíme čaj. Autobus do Káthmándú jede až v devět. Každý nás sice varoval, abychom, próboha, v Nepálu nejezdili nočními autobusy, jenže co dělat? V nočním autobusu se ušetří jak čas, tak peníze za nocleh v některé lodži. Akorát tělo dostane trochu zbrat.

Vaříčka nudlí se ptá, zda už máme lístky na autobus. Když odpovídáme záporně, nařizuje manželovi, aby doprovodil Evu a aby jí pomohl opatřit. A tak oba odcházejí někam do tmy. Žena si přede mne stoupla a svým návrhem mně vyrazila dech.

„Pane, neseženete-li na dnešní autobus lístky, můžete u nás přespat. Budete našimi hosty!“ A ukazuje k roztrhané pytlovině, která zakrývá vchod do brlohu. Představuji si, jak uleháme na zem vedle její početné rodiny a začíná mě ta představa lákat. Už sama nabídka mě naplňuje radostí. Nějak začínáme splývat, zapadat... Eva ale přináší dva obrovské lístky, a tak mi žena navrhuje, že nám uvaří ještě jednu nudle. Né, díky. Nic se nemá

přehánět a nás čeká celá noc v drkotavém autobuse a kdo ví, co by tomu řekl žaludek.

Mamina tedy svolala své potomky, malé piráty v roztrhaných trenýrkách a toho nejmladšího postavila před nás na stůl.

„To je Taši. Tak zatancuj! No tak!“ A žena, pyšná na své dítě, ho předvádí, jako všechny matky na světě. Začala klepat prsty do stolové desky a malý Taši začal tancovat. Tleskáme mu a šťastná mamina sundává ušmudlaného chlapce ze stolu.

Nastupujeme do autobusu. Celá rodina stojí venku a mává. Všech pět dětí stojí bosýma nohama v rozježděném bahně. Za nimi čadivě hoří pneumatiky, a kolem nich se pohybují černé stíny tančících. Muž mně podává do okna ruku: „Namasté! See You! Sometime!“ Tisknu mu ji: „Maybe!“

Vyjíždíme do noci. Už tradičně přečpaný autobus rachotí po silnici. Ještě na okamžik zahlédneme pod hvězdnou oblohou temný obrys Mačhapučháre, a pak už se jen modlím, aby ledviny, páteř a žaludek vydržely poskakování autobusu.

1. prosinec

Svítá. Mlha v Káthmánském údolí a fest zima. To byla zase cesta! Vrávoráme z autobusu. Sehnat někde ubytování a rok spát! Zkusíme Freak Street. Hned druhá lodž odpovídá našim nenáročným požadavkům. Dvacet rupií je cena za středně čistý pokojík přijatelná. Krosny shazujeme hned u dveří a v botách a s čepicemi na hlavách padáme na palandy. Hodina hrobového ticha. Páteř se pozvolna narovnává.

Dali jsme trochu dohromady naše tělesné schránky a rychle do uliček magického města. Zítra večer opustíme Nepál a je toho ještě tolik k zařízení a tolik k vidění. Nakoupit pár suvenýrů, poslat pohledy, zajít se rozloučit a koupit nepálí kágaz na který budu v Praze zaznamenávat své vzpomínky. Ale projít desítky míst, nasát do sebe naposled atmosféru města, aby v nás vydržela na co nejdelší dobu.

Čím je to, že dnes jsou překupníci tak neodbytní? Krouží kolem nás a nabízejí za dolary mnohem vyšší částky rupií než mi-

nule. Ve Freak Street jsou jich desítky a provázejí nás na každém kroku. Banky jsou zavřené, a tak nám nezbyde, než s nimi nějaký obchod uzavřít.

Jen jsem jednomu šmelináři naznačil, že bych byl k nějakému obchodu nakloněn, a už nás táhne do jednoho domu. V prvním poschodí jsou dveře bez kliky a před nimi hlídkuje muž brutálního zevnějšku. Vyklepává na dveře dohodnutý signál a ty se před námi otevírají. Jsme v černé směnárně. Prázdňá místnost, u zdi regály s knihami a malý pultík. Má to tu snad v případě potřeby vyvolat dojem, že se jedná o knihkupectví? Za pultem sedí tlustý muž v černé kožené bundě a před sebou má železný trezorek. Na zdi za ním visí malá školní tabule a na ní, to jsem tedy ještě neviděl, křídou napsané černé kursy dokonce na dvě desetinná místa! Obchod dotažený do důsledku. Dvacet tři rupií za dolar je o pět víc, než v bance. Jde to rychle. Bos směnárny vytukává na kalkulačce číselka a podává nám rupie. Před námi mění dvě Kanadanky kanadské dolary, ode dveří se ozývá: „Bon jour“, a na stole se objevují franky. Mám ale nepříjemný pocit. Něco tu smrdí! Ale co? Všechno vypadá tak důvěryhodně. Snad právě to. Vycházíme na ulici.

Až zítřejší noviny nám objasní přehnanou snahu vexláků. Nepálská rupie klesne o čtyři rupie vůči dolaru. Rupií, které jsme směnou získali, se budeme další dny jen obtížně zbavovat. Jsou totiž podezřele nové a k našemu zklamání je od nás nikdo nebude chtít vzít.

V domě se otáčejí stodolarové bankovky, a tady na ulici, k nám natahují své hubené ruce žebráci.

2. prosinec

Den plný rozlučovacích pohledů. Naposled jsme prošli všechna oblíbená místa a teď je večer a my směřujeme k autobusovému nádraží. Zase nás čeká noční cesta k indické hranici, ale už jsme opět lační a nedočkaví nových zážitků. Pomocníci roztláčili autobus a ten s námi opouští Káthmándske údolí. Nepálská pop-music mi nedovoluje usnout a z kabiny řidiče na nás povýšeně hledí portrét Jeho královské výsosti s chotí, zatímco

Buddhovy oči ze svajamhúnáthského stúpu nás doprovázejí svým vyrovnaným pohledem.

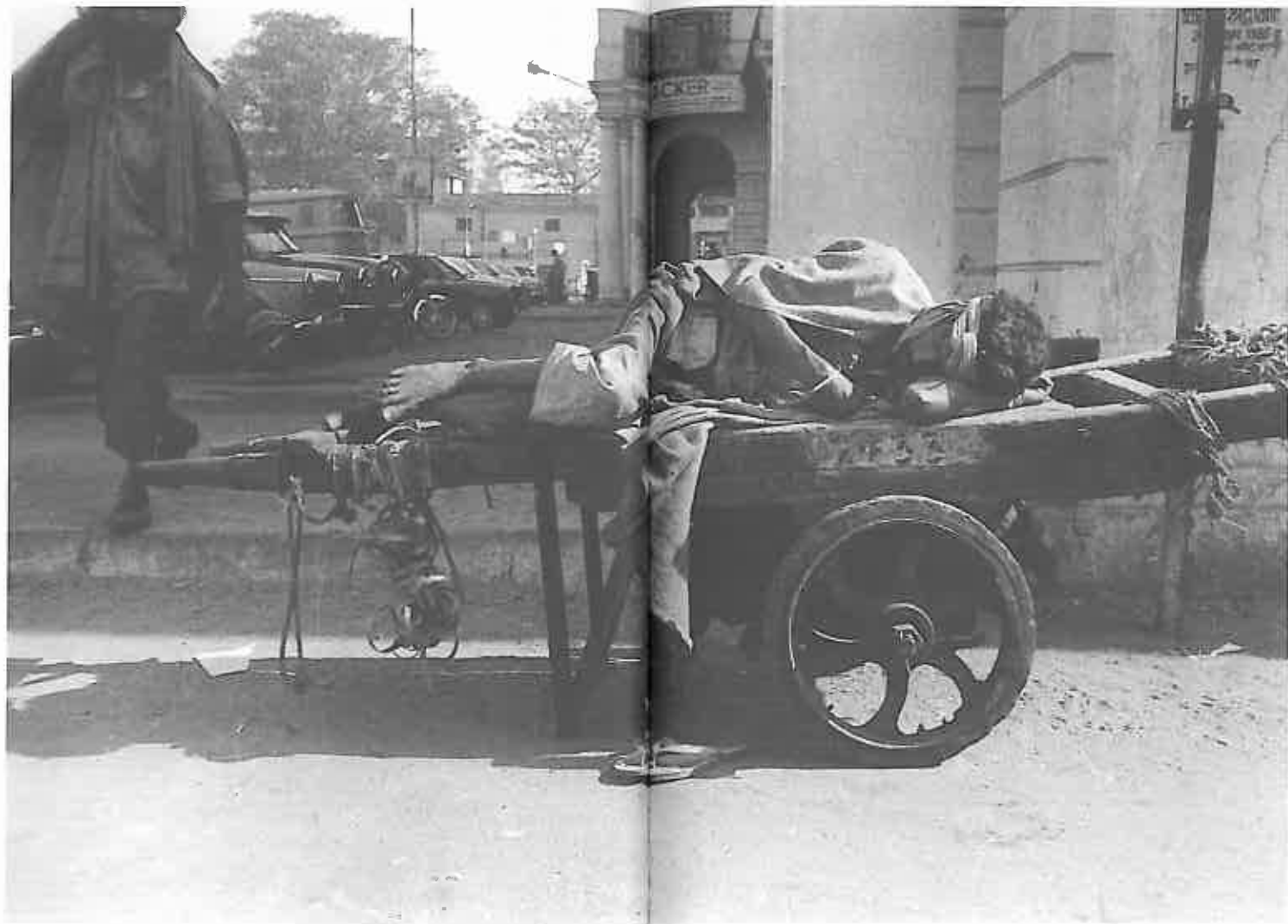
Konečná na nepálské hranici. Trochu prší, je zima a pár hodin do svítání. Jako zmoklé slepice vypadají rikšové, kteří čekali celou noc na příjezd autobusu. Jejich finanční požadavky za převoz přes území nikoho, jsou opět nesmyslně veliké. Tedy dohadování a přetahování, než se cena dostane do přijatelných výšin. Nastupujeme do tangy. Oslík kráčí pomalu zemí nikoho z nepálské Bírğaňdže do indického Raksaulu.

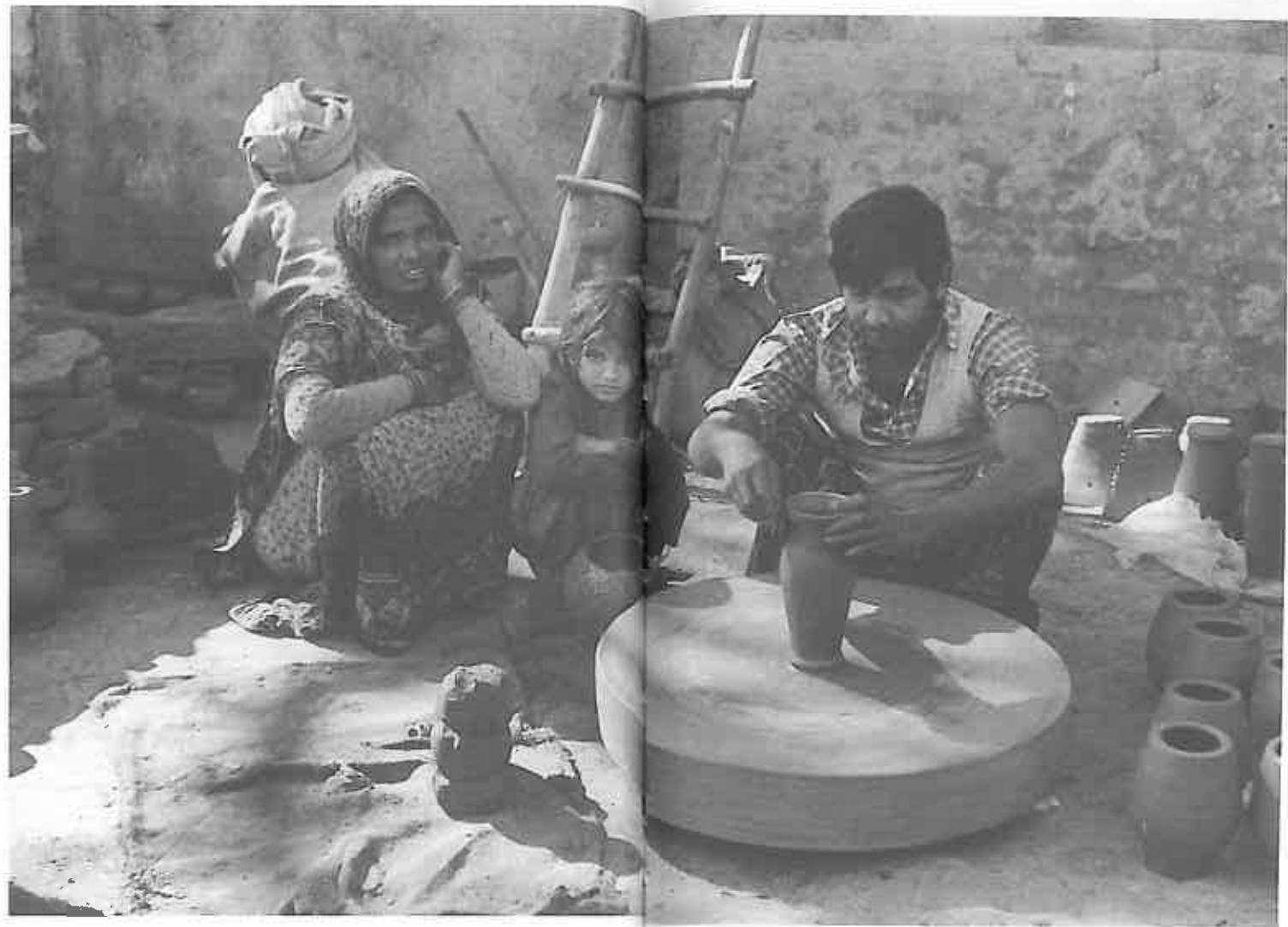
Za dnešní noc jsem dospěl k pevnému rozhodnutí, že do autobusu mě už nikdo nedostane. Sto dvacet kilometrů jsme jeli deset hodin! Večeře odešla z mého těla okénkem do nějakého himálajského údolí a páteř mám tutově zlomenou. V Raksaulu je prý vlak, a tak dál už budeme cestovat pohodlně, natažení na dřevěné palandě. Možná...

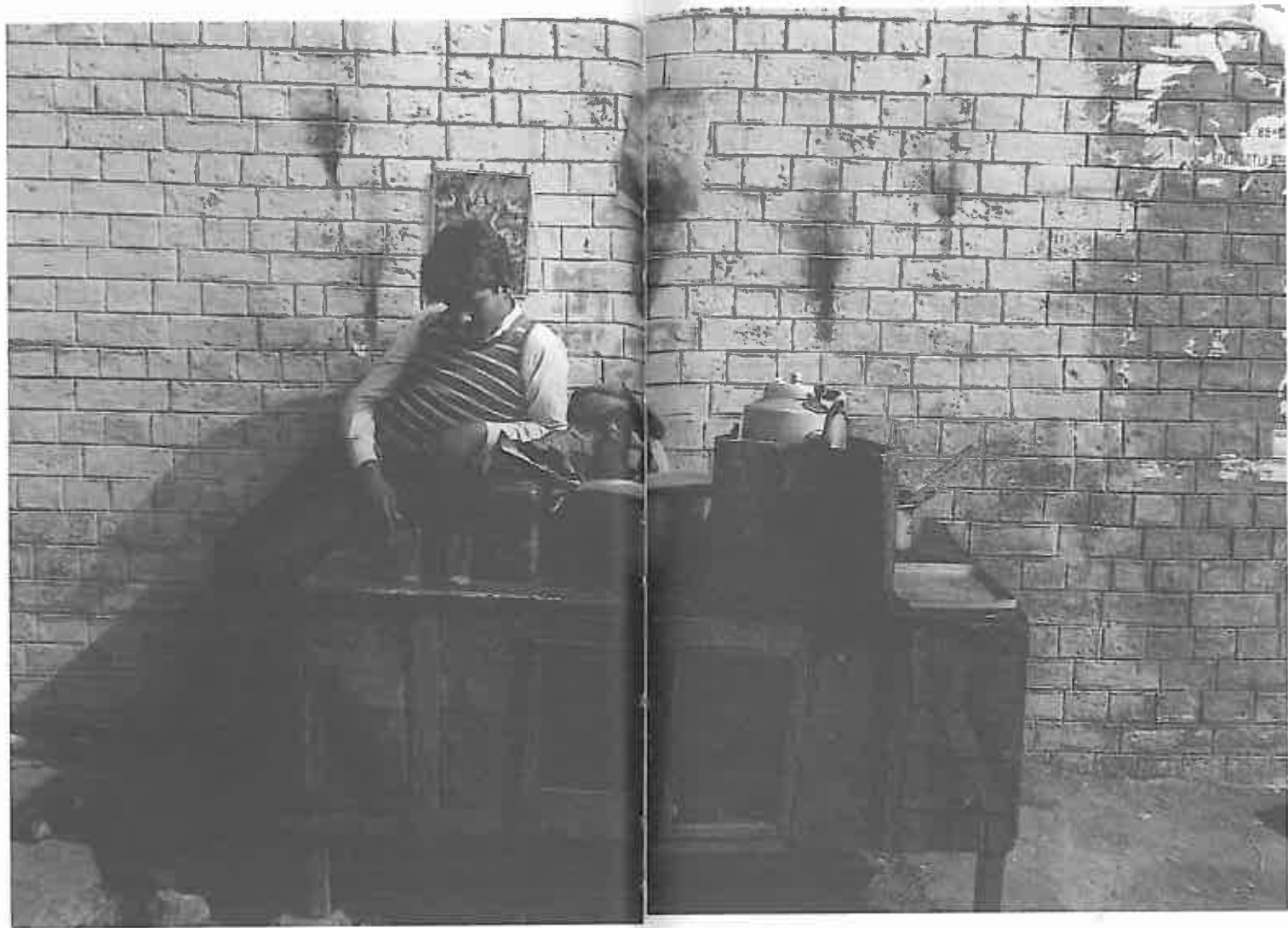
Budím celníka, spícího pod moskytiérou v chatrči vedle klacku, který tu nahrazuje závoru. Rozespale si sedá na postel, pouze v bederní roušce, ale s puškou, kterou, jako správný voják, ani na noc neodložil. Hledím na něj jak si pomalu obléká uniformu, utahuje řemeny, zdlouhavě zavazuje šněrovací holinky, namotává předepsaný turban. Pak ve světle slabé žárovky přechází pár kroků ke stolu, nad nímž visí portrét krále, usedá, chápá se razítkem, otevírá pas a provádí úřední úkon. To je úroveň! Je ve službách krále a ani jej nenapadne úřadovat, když není v uniformě. Vstává, salutuje a přes stůl mně podává pas. Ve dveřích ještě zahlédnu, jak začíná odmotávat z hlavy turban a jak míří k provazovému lůžku pod moskytiérou. Jsme opět v Indii. A teď dolů na jih, do tepla, zimy jsme si užili dost.

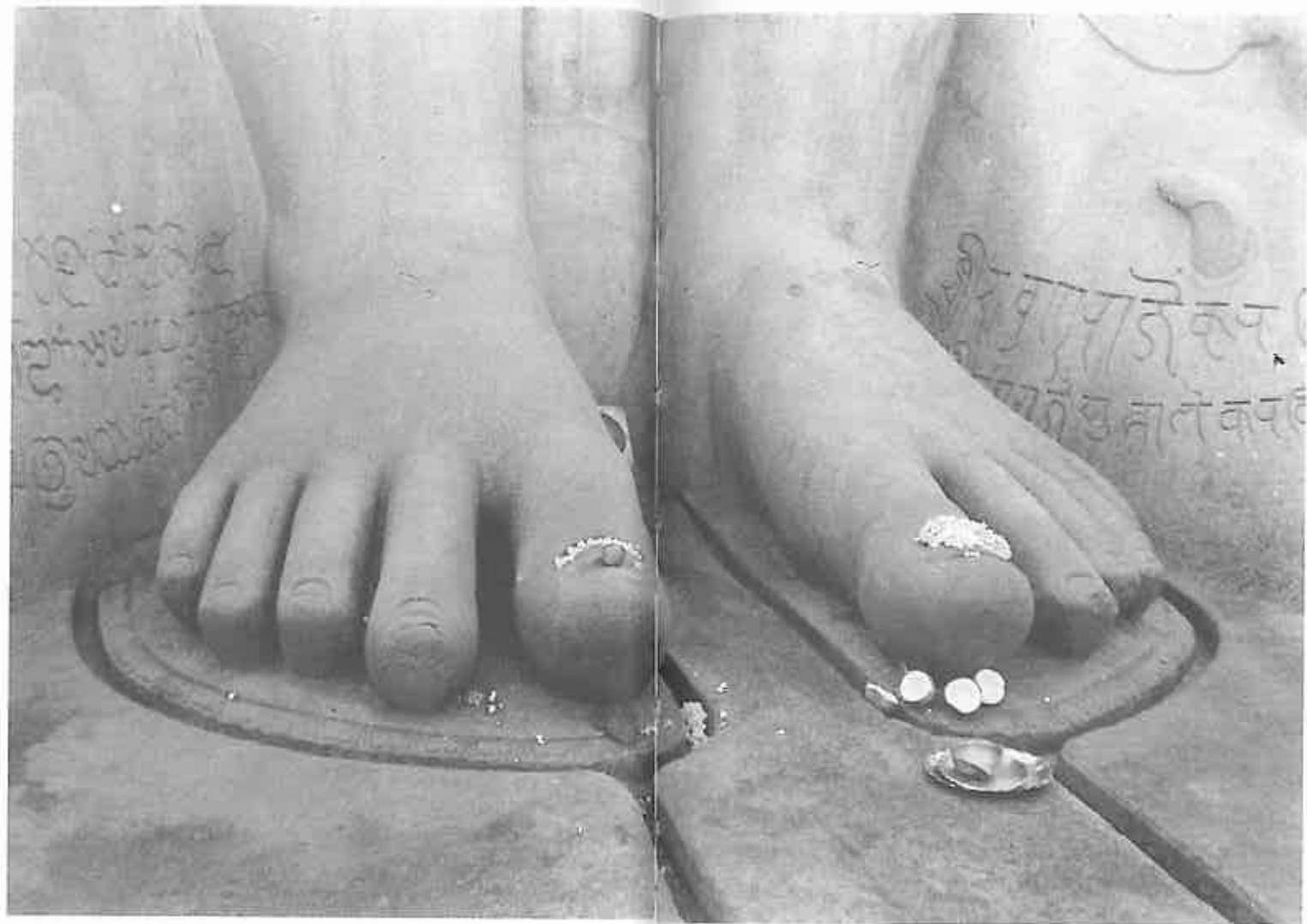

Já tušil, že cesta nebude zdaleka tak jednoduchá, jak se zpočátku zdálo. Vlak, zakreslený na mapě, jezdí jen jednou denně a ještě k tomu pouze do nějakého nešťastného místa, odkud lze pokračovat zas jen nenáviděným autobusem. A tak, ačkoliv se tomu moje mysl bránila (o těle ani nemluvě), usedli jsme zas na plechové sedačky, vydávaje se do rukou podivně vyhlížejíci bandě, která autobus obsluhovala. Moje nedůvěra v personál se, ostatně už za půl hodiny, zdála býti oprávněnou. Uprostřed polí na pusté silnici autobus najednou zastavil. Motor ještě chvíli rachtal, ale pak zavládlo ticho. Vyhlédl jsem oknem. Kolem stálo asi deset mladíků, tvářících se velmi nevražlivě. Nemám potuchy o co jde a ani to nechci vědět. Mám jen jedinou touhu, co nejdřív dojet do Patny a natáhnout si nohy. Venku začíná dohadování. Hlasy sílí. Autobusák cosi vysvětluje. Jak mně se to jeví, zcela marně. Je náhle vyvlečen z kabiny, začíná rvačka a po bílých dhótých teče krev. A pak zase křik a dohadování. Cestující jsou kupodivu klidní. Vůbec je nevzrušuje skutečnost, že už přes hodinu stojíme uprostřed nehostinné roviny a že naděje na změnu je pramalá.

Situace ale vzala najednou rychlý spád. Z jednoho sedadla se důstojně zvedla dáma v zeleném sári. Vyklonila se ze dveří a hlasem, nepřipouštějící polemiku, seřvala celou tu uhádanou společnost. Neozval se jediný hlas protestu. Chlapi svésili hlavy, nastoupili a autobus se rozjel. Co jim ta ženská řekla, nevím, ale náramně by mě to zajímalo. Vždyť jsme v Indii, kde autorita ženy přece jen má jiné rozměry, než ve zkažené Evropě.

Osm hodin(!) trvala jízda, než se objevilo předměstí. Konečně Patna, zaradovali jsme se. Byla to sice konečná, ale jen pro tehle autobus a nikoliv pro nás. Do Patny to jsou ještě další tři hodiny. Ovšem je třeba přesednout do jiného autobusu a nikdo neví, do jakého. Stojíme v prachu a leje z nás pot. Někdo do mě šouchá: "Pátná, Pátnááá....", Ječivý hlas mě probudil k životu. Ind ukazuje na autobus, který právě kolem nás projíždí. Řidič se totiž neunavuje zastavováním, jak je v kraji zvykem. Všude kolem nás se dává národ do pohybu. Doposud klidně sedící postavy sbírají svá zavazadla a rozbíhají se za prásícím autobusem. Zkoušíme to také. Jenže už teď vypadá autobus jako lidský hrozen, který se stále zvětšuje. Někdo mně ukazuje, že máme vylézt na střechu. To by možná šlo, svítla nám naděje. Pár lidiček tam už sice je, ale proti vnitřku to je nesrovnatelné. Jenže jak se dostat nahoru. Žebřík vzadu je totiž v půli ulomen. Beru na záda obě krosny a sázím všechno na Evu. Musí se nahoru nějak dostat. Vyškrábala se tam po zamřížovaných oknech a tedy z boku. Běžím v oblacích prachu za autobusem obtěžkán zavazadly a snažím se, aby mě nepředběhlo příliš jiných budoucích pasažérů. Ti, kterým se to podařilo, obratně lezou na střechu i se zavazadly. Mají v tom ohromnou zručnost. Když už se zdálo, že se zachytím nějakém kusu nárazníku, předběhl mě nějaký Ind doprovázený početnou rodinou, která mu pomáhala dostat se nahoru s dvěma pytlí neuvěřitelných rozměrů, naplněných dřevými umělohmotnými kanystry. Každý pytel měl alespoň dva metry a příbuzní je zručně sunuli na střechu. Do toho jsem se připlétl já se svými zavazadly a neměl jsem šanci. Něco kanystrů mě vzalo po hlavě, něco se mně připlétlo pod nohy a ty dvě krosny už udělaly své.

Kdyby se někdo z čtenářů dostal řízením osudu do města Muzařfarpúr, tak kousek za autobusovým nádražím, na cestě směrem na Patnu, nemůže přehlédnout rýhu v uježděné zemi, kterou jsem vytvořil svým obličejem.

Sotva jsem se znovu postavil na rozřesené nohy, zahlédl jsem jen mávajcí ruce vzdalující se Evy. Projela mnou vína vzteku, bezpráví a ukřivděnosti. Stojím tu zmlácený, uprášený a zpočtený uprostřed cesty a v oblacích prachu se vzdaluje Eva, nezná-

mo kam. Snad jen díky zlosti jsem se dal opět do běhu a snad jen díky beznadějnosti okamžiku jsem vyvinul rychlost, o které jsem dosud neměl tušení, a doběhl vzdalující se autobus a vydral se i s bágama nahoru na střechu. Jak, to nevím. Ale mám takový pocit, že jsem k tomu použil něčí záda a něčí hlavu. Na střeše jsem se svalil na pytle s dřevými kanystry, naprosto lhostejný k majiteli, který řval jako pominutej. Když jsem se vzpamatoval, pocítil jsem potřebu také někoho seřvat. A tak jsme na sebe s kanystrákem hulákali nadávky, každý ve svém jazyce, a krajina pod námi vesele ubíhala. Jak už to ale v Indii bývá, lidé rychle vzplanou, ale také se rychle uklidní. Po hodině nám došel dech i nadávky. Chvilí jsme míčeli a koukali po sobě. Pak ke mně majitel pytlů natáhl ruku s cigaretkou. Já mu na revanš podal placatci s rumem a na střeše zavládla cestovní pohoda.

V Patně nastaly problémy. Respektive nastaly už dávno, ale až u cíle vyvrcholily. Něco bylo totiž v nepořádku s našimi jízdenkami. Průvodčí, co měl na starosti střechu autobusu, se stále za jízdy, jak jinak, chodil radit s tím, co měl na starosti vnitřek autobusu a oba se k nám chovali velmi nepřívětivě. Při vystupování se konflikt vyhrotil. Kdosi po mně vztáhl ruku, já ho přes ní praštil a ve chvíli jsme byli obklopeni křičícím davem, které-mu velel personál autobusu. Stačilo by sice zaplatit několik desítek rupií navíc a byl by klid, ale proč? Máme přece jízdenky, na nichž je jasně napsané, že jsou do Patny. Tak si trhněte hoši. Mám po téhle cestě už trochu pocuchaný nervový systém a náladu na dohadování pramalou. Jde se k šéfovi nádraží. Nastalo zas dlouhé vysvětlování a nám se začínal už zvedat žaludek ze zřízenců autobusové dopravy. Dispečer se ale ukázal jako solidní chlap. Nejdříve vyhnal z místnosti rozeřvané řidiče, pak pokynul usízené Evičce, aby se posadila, a nakonec se jal studovat naše jízdenky. Po chvíli vyšlo najevo, že společnost, která nám jízdenku prodala, je nějak podezřelá a chybí jí koncese. Šéf našťastí chápal, že to turista nemůže tušit, a celou záležitost zlikvidoval.

Venku ještě oddychovali vypěnění řidiči. Nevesele nás podruhé přivítala Indie.

Jsme v Patně, ale co tu? Ze slavné Guptovské Pátaliputry už toho moc nezbylo a dnešní Patna je smrduté město. Musíme do Dillí a odtud na jih. Tak bude nejlepší pokračovat dál. Železniční nádraží působí pochybně. Všude se povalují lidé a vůbec jim nevadí, že ulepená podlaha čpí chlórem. Před pokladnami dlouhé fronty. Na lístky se rozdávají pořadníky s čísly a cestující je vyvolávají světelnou tabulí. Máme číslo sto tři. Na tabuli svítí sedmdesát pět. Paráda! Uběhly ale dvě hodiny a světelná tabule oznamuje poslední číslo devadesát osm. Pak pokladní stahuje záclonku a šlús. Vyprodáno. Zase smůla. Nabízí se hned několik překupníků, kteří jsou ochotni přenechat jízdenky, leč za několikanásobnou cenu. Znamená to přespát a pokračovat v cestě až zítra večer. Alespoň, že na ten zítřejší vlak pár jízdenek ještě je.

Co do špinavosti, nemá náš pokoj konkurenci. Nebylo totiž z čeho vybírat. Jako naschvál je všude obsazeno a špeluňka, kterou jsme po několika hodinách sehnali, vypadá tak, že bych do ní normálně ani nevstoupil. Jenže co dělat? Venku je noc a my už nevládneme tělem.

Zdi jsou poplivané betelovými slinami. Dvě rozlámané palandy a cary roztrhané moskytiéry s plesnivými matracemi, přidrátované dveře bez kliky a na špinavém stropě bledá žárovka. Jednu palandu nelze použít vůbec, z druhé stahují páchnoucí matraci. Ještě přivázat krosny k vodovodní rouře, zalézt do spacáků a na špinu zhasnout . . .

První pohled do zaplivaného střeptu zrcadla mi ráno vyrazil dech. Ze skvrn betele na mě civěla opuchlá tvář, plná fialových fleků. Hlavou mně proletěla jména nemocí, které by to mohly být. Nejspíš skvrnitý tyfus, pomyslel jsem si neradostně. Ne, že bych snad tušil, jak taková nemoc vypadá, ale usoudil jsem tak z přílehavého názvu. Pomyslel jsem na všechny problémy, které nás čekají jsem-li nemocen a musel jsem si sednout. Eva naštěstí vypadala normálně nebo jsem alespoň v pološeru místnosti na ní nic neviděl. Teprve na ulici jsem si všiml, že její obličej pokrývají stovky pupínků, leč do mé barevnosti měla daleko. Její optimismus mě trochu uklidnil. To, co já považoval za

tyfus, ona jednoduše nazvala kopřivkou a hotovo. Ale i když jsme si ze sebe začali dělat legraci, moc veselo nám nebylo. Už věra jsem tušil, že nám Patna není souzená. Ten chlór na nádraží, ta nevráživost lidí a nakonec nocleh v místnosti, z níž šel strach. Jenže teď se toho nedá moc dělat. Máme před sebou celý den a nezbyvá, než s ním nějak naložit. Byli jsme ale na celou Patnu naštvaní. Mrkli jsme do průvodce: jedno muzeum, za městem vykopávky Pátaliputry a někde na okraji sikhský chrám Har Mandir. Chuť jsme neměli do ničeho. Tak snad omrkneme ty sikhy, když už nějak musíme ubýt čas. Že to byla volba skvělá a že nám přinese silný zážitek, to ani jeden z nás v tu chvíli ještě netušil.

Nepotřebovali jsme ani mapku města. Hned první rikša věděl, kam nás má dovést a jím navrhovaná cena za službu byla tak mírná, že jsme pojali nedůvěru. Za pět kilometrů jízdy ulicí Ashoka Rádž Poth, která je dlouhým bazarem krámků, si řidič naučtoval dvě a půl rupie. Turistický ruch je zde nepatrný, a tak řidiči nejsou zkaženi jako v jiných městech.

Málem jsme přehlédli nenápadný průchod uprostřed krámků, nenaznačující rozhodně ničím, že vede k druhému největšímu sikhskému chrámu v Indii. Tím prvním je pochopitelně Zlatý chrám v Amritsaru, ale hned po něm je Har Mandir. Chvilí jsme váhali, ale odněkud se vynořil sikh a úklonou nás zval dovnitř. Ovázali jsme si hlavy žlutými hadry, odevzdali boty a mohli vstoupit. Náboženským předpisům bylo učiněno zadost. Na velkém prostranství, obklopena vysokými budovami, stála mohutná bílá stavba chrámu. Hned k nám přispěchal průvodce a já začal mít po náladě. Ne kvůli těm několika rupiím, které mu bude třeba zaplatit, ale protože většina průvodců je spíš na obtíž, než k užitku. Určují tempo a určují také, co stojí za zhlédnutí. Aby si takový průvodce vydělal, musí to vzít s vámi hopem a nemůže dopustit, aby jeho oběť dlouho postávala nebo něco chtěla vědět moc dopodrobna. Často v nás zůstávala po takovémhle prohlídce stopa nepříjemného pocitu. Tenhle vousáč ale měl být jiný. Šel pár kroků před námi a namířil nejprve do svatyně. Před relikviemi Gurua Gobinga Singha se zvedl ze země přibližně dvoumetrový sikh s vousy do pasu a začal nám velmi důkladně

vysvětlovat posvátnost místa. Stál při tom na vyvýšeném schodě a jak tak nad námi hřimal a rozhazoval rukama, začali jsme zapomínat na zdravotní potíže a rychle podléhaly kouzlu chvíle. Do nastavených dlaní jsme museli přijmout nabízenou kaši a zatímco jsme ji předepsaným způsobem jedli, pokračoval výklad v další místnosti zařízené jako sikhské muzeum.

Jako základ leží za sikhským náboženstvím reformní myšlenky banárského básníka Kabíra. Ač narozený v muslimské rodině, začal otevřeně prosazovat spojení světa islámu se světem hinduismu. Věřejně zpochybnil význam náboženských symbolů a podle jeho učení byl prostý člověk, víc než posvátná voda Gangy, či kámen uctívané sochy. Tohle ale byly myšlenky vhodné tak pro filozofické rozpravy, nikoliv ale pro společenské zřízení Indie 15. století. A tak Kabír skončil jako vyhnanec a až do své smrti, v roce 1518, žil jako poustevník.

Kabírovo učení s jeho smrtí ale nezanklo. Jen o něco mladší současník, jménem Nának, začal Kabírovy myšlenky hlásat jak v hinduistických chrámech, tak v muslimských mešitách. Šmahem odmítl kasty, mnohoženství i privilegia bráhmánů a brzy kolem sebe shromáždil skupinu oddaných žáků. Před jeho jménem se ocitlo označení guru (učitel) a jeho posluchači se stali sikhij (ze sanskrtského šikš - žák). Se svou novou vírou se Guru Nának usadil v pandžábském městě Kartápur. Pandžáb se tak na staletí stal centrem sikhismu. Písmo gurmukhí, kterým se dodnes v Pandžábu píše, vytvořil Nánakův nástupce, Guru Angada. Čtvrtý, Guru Rámdas, se zapsal do dějin jako zakladatel města Amritsaru - dodnes hlavního stanu sikhů. V pořadí pátý mezi učitelé byl Guru Ardžun. Ten vnesl pevný řád do sikhské obce, která začala uprostřed mohutné mughalské říše zvolna fungovat zcela samostatně. Guru ardžunovi je připisováno autorství posvátné knihy Ádigranth, považované za jakousi

bibli sikhů. Politické změny navrhované sikhly byly odvažnější, než kolik mohli timurovci snést, a tak se Guru Ardžun dostal do sporu se samotným Džahangírem. Spory s hlavou státu mají málokdy naději na úspěch. Není proto divu, že byl Guru Ardžun roku 1606 popraven.

Další pokračovatelé postupem let z mírného sikhského náboženství vytvořili společenství s vojenským charakterem. Poslední ze zástupu gurů byl desátý, Guru Gobing. Ten je tvůrcem tzv. chálsy - bojových sikhských jednotek, kterým dal do vínku jediný cíl: vyhnat Mughaly z Indie. Každý příslušník chálsy si za své jméno mohli přidat Singh (lev) a na protest proti vládnoucí dynastii si přestali stříhat vlasy a vousy. Při přijímání do chálsy musel odpřisáhnout, že se zřekne alkoholu a kouření a že přijme za své pět "k", která jsou dodnes ve větší nebo menší míře uznávaná u většiny sikhů. Kéš, kačča, kan-kan, kirpan a kangha. Tedy přeloženo: dlouhý vlas a vous, krátké kalhoty, hřeben do vlasů, krátký meč a ocelový náramek.

Instituce gurů skončila v roce 1708 zároveň se zavražděním Guru Gobinga. Dalších gurů nebylo třeba. Společenství bylo rozděleno a spravováno členy chálsy, pro které se učitelem stala do budoucna kniha Ádigrand. Sikhové nad upadající mughalskou říší vítězili se stále větší převahou. V největší slávě se zaleskl Rándžit Singh, jemuž se podařilo ovládnout celý Pandžáb. Sikhové byli tehdy na vrcholu své moci, a tak mohli začít s velkými stavbami. V Amritsaru se započalo se stavbou Zlatého chrámu, v Patně pak, v rodišti Gurua Gobinga, se stavbou Har Mandiru.

Stále více se jim dařilo upevňovat svou moc a vítězit nad slábnoucí dynastií. Proti nim se ale za řekou Satladdž začal řadit další mocný nepřítel. Angličané vedli s bojovými sikhly válku i za cenu obrovských ztrát až do 30. března 1849, kdy Pandžáb podlehl a byl připojen k Východoindické společnosti. Za necelých deset let stáli sikhové při potlačování Velkého indického povstání už

na straně Britů.

Nešťastné dělení indického území v roce 1947 zasáhlo z největší části Pandžáb a hluboce se dotklo jeho obyvatel. Nová hranice oddělila od sebe i dvě důležitá sikhská města Láhart a Amrítar a sikhové, kteří se přiklonili k Indii, museli opustit území které připadlo nově vzniklému Pákistánu. Přes dva milióny jich bylo nuceno hledat nový domov. A to vše se neobešlo bez krutých masakrů, jimiž se sikhové mstili za svůj osud. Jejich příchod na zmenšené území Pandžábu porušil náhle náboženskou rovnováhu vůči vyznavačům hinduismu a v hlavách sikhských předáků se začal rodit požadavek vlastního státu Chálistánu. Vládnoucí sikhská strana Akálí dál - strana boží se rozhodla myšlenku vlastního státu prosadit za každou cenu. Vraždění, teror, vydírání a v roce 1984 první velké střetnutí s indickou vládou. Stalo se tak u bran Zlatého chrámu, který si sikhové přeměnili na pevnost a skladiště zbraní. V boji zahynuly stovky lidí a spolu s fanatickými sikhly padl i jejich vůdce - svatý muž Bhindrávála. Nad Pandžábem byla vyhlášena prezidentská vláda. Teror ale pokračoval. Za svoji prohru ve Zlatém chrámu se začali sikhové mstít. 31. října osobní strážce Indíry Gándhíové, Satvant Singh, uskutečnil připravený atentát na premiérku a s její smrtí se v severní Indii zvedla další vlna nepokojů. Jen v Dillí bylo zavražděno přes šest set osob. Pandžáb, ve kterém je situace nejistá, je pro cizince stále ještě uzavřen.

Tak se svět v posledních letech začal stále více dovídat o této náboženské menšině. Sikhové, dodržující zásady pěti "k", v mnoha případech zapomněli na tu, kterou jejich náboženství svěřil Guru Nának: „Nebojujte jinou zbraní, než slovem božím.“

V době naší návštěvy se sikhové netěšili valně pověsti. Jenže ne každý sikh uznává Singha Dillona jako prezidenta neexistujícího Chálistánu. Vznikla velmi silná názorová hranice mezi samotnými sikhly, která mnohdy přerůstá do bojů uprostřed samotných vyznavačů.

I když sikhů je dnes v Indii okolo dvou procent, má návštěvník dojem, že jich je nepoměrně víc. Způsobuje to jejich nápadný zevnějšek. Těžko je můžete i ve velkém davu přehlédnout. Jde většinou o hrdé lidi ozdobené mohutným plnovousem a na hlavě s velkým turbanem, pečlivě uvázaným. Jejich organizační schopnosti jim v indické společnosti zaručují přední místa. Setkáte se s nimi ve správních úřadech, stejně jako v prezidentském paláci či v armádě. Ale nejspíše je spatříte za volanty nejrůznějších dopravních prostředků. Jsou skvělými řidiči a někdy jsem měl dojem, že sikhové mají na dopravu v Indii monopol.

Vešli jsme do další místnosti. Seděli tu vedle sebe vousatí starci, před sebou otevřené stránky posvátné knihy Ádigranth, a polohlasně mumlali její text. Bílý interiér, měkké světlo, pestré koberečky, na kterých spočívaly staré knihy a nad nimi skloněné hlavy v turbanech. K tomu tichý šepot a soustředění. Zůstal jsem stát ve dveřích. Náš průvodce, který se mně začínal stále víc zamlouvat, nás postrčil klidně dopředu:

„Vstupte, prosím! Nechcete si je vyfotit? Třeba tamhletoho vousatýho na kraji?“

Jeho samozřejmost, s níž vstoupil do té důstojné atmosféry, mě nakazila. Zvedl jsem k oku hledáček fotoaparátu.

„Je tu málo světla, že? Otevřu okno.“ A pak po mně mrknul, bude-li to v pořádku.

Několikrát jsem cvaknul s vědomím, že tuhle náladu může fotoaparát těžko zachytit. Nikdo ze sedících ani nezvedl oči. Text posvátného Ádigranthu, který se čte nepřetržitě po celá staletí, byl mnohem zajímavější, než počínání dvou návštěvníků.

Vystoupili jsme na rovnou střechu chrámu. Slunce se odráželo od bílého mramoru stavby a já zůstal chvíli stát u zábradlí a díval se dolů na nádvoří. Jen co si oči přivykly prudkému světlu, začal jsem chápat, co vlastně vidím. Dole na nádvoří seděly dlouhé řady poutníků a ti obědvali. Společenství lidí nejrůznějších kast a nejrůznějšího vyznání. Seděli tu vedle sebe hinduisté a muslimové, křesťané i sikhové. Muži v důstojných šatech

i lidské trosky s tělem omotaným kusem rozpadlé látky. Před zkříženýma nohama každého ležel mělký plechový talíř s hromádkou žluté rýže a zeleniny. Tenhle obrázek jsem odněkud znal. Vzpomínal jsem, v které knize či časopise jsem tohle zahlédl. Zatím si mě ale všiml náš průvodce, a protože si můj pohled vysvětlil jinak, jal se mě přesvědčovat, abychom s ním poobědvali.

„Naše čapátí vám budou chutnat“, vychvaloval umění sikhských kuchařů. „Každý příchozí je u nás hostem bez rozdílu vyznání. Můžete pojest, zdarma pochopitelně, a můžete i přespat“. Překvapeně jsem zvedl oči. Tohle jsem v Indii ještě neslyšel: „bez rozdílu vyznání“ a „zdarma“. I když mě stále ještě trápily příznaky přicházející nemoci, kterou jsem mylně dával za vinu hygieně, dostal jsem nesmírnou chuť usednout na ten úzký koberec na dláždění nádvoří, rozšířit řady poutníků a s nimi pojest nabízené jídlo.

Za chvíli jsme už pochvalovali kari rýži, roznášenou v kýblech a kořeněné placky báječné chuti. Nešlo nepřiznat našemu hostiteli, že měl při vychvalování zdejší kuchyně pravdu. Konečně jsme mohli za okamžik svou chválu říci samotnému kuchaři. Sem do těch míst turista tak často nepřijde a už vůbec se neobjeví v téhle poutnické jídelně, takže ho naše pochvalné řeči očividně těšily.

Zatímco jsem si u vchodu zavazoval boty, stál jejich hlídač míčky stranou. Natáhl jsem k němu ruku s několika rupiemi a následovalo další překvapení. Gesto toho muže bylo totiž jednoznačně zamítavé. Vysvětlení bylo jednoduché: „My jsme sikhové, pane!“ Vrtím hlavou. Tak tohle se nám v Indii ještě nestalo. Odmítnout v bakšiš.

U vchodu se loučíme s Rám Rátan Singhem. Nějak divně mně tiskne ruku oběma dlaněmi. Už jsem chtěl couvnout, jak mě zabolelo zmáčknutí kloubů. Pak jsem ale pohlédl dolů. Na zápěstí se mně leskne ocelový náramek kangha.

Jsou dvě možnosti jak si zatelefonovat z nádraží Victoria v Bombaji. Stačí se například na chvíli rozpačitě zastavit, aby nějaký podařený hoch měl možnost k vám doběhnout s otázkou,

a za bakšiš vás dovedl k telefonnímu automatu. Ten nejspíš nebude fungovat a bude-li, tak stejně přes nádražní rámus neuslyšíte ani slovo.

A pak je tu druhá možnost. Vyhledat prosklenou budku, ve které Bellův přístroj obsluhuje invalida. Bakšiš zaplatíte tak jako tak, ale zde se vám dostane sluchátko přeleštěné kusem hadru. To abyste měli dojem, že za své peníze dostáváte solidní službu. O možnostech slyšitelnosti nemluví, ty zůstávají stejné jako v předchozím případě.

Takové cenné zkušenosti jsem nabyl ten podvečer, kdy jsme do města přijeli. Jen obtížně jsem rozuměl slabému hlasu na druhém konci drátu, když jsem se konečně dovolal. Hlas ale mluvil naší mateřštinou, a tak tu byla šance, že i přes veškerý hluk, zaslechnu to podstatné. Tedy způsob, jak se dostat na adresu malého bytu staré paní, jejíž rodištěm byla Plzeň, a která přes čtyřicet let vytváří záchytný bod českým cestovatelům, ztraceným v sedmimilionové Bombaji.

Ó to blaho, stát v kachlíkové koupelně a lít si na hlavu teplou vodu z mosazné lávy. Brát na sebe vypranou košili a nemuset před spaním uzavazovat krosnu řetězem. Jen spaní na měkké posteli nám nějak nepřinášelo očekávanou slast. Vlastně celou noc jsme věnovali malé genocidě komárů, kterými pokoj oplýval. Do rozpaků mě přivedla ráno starostlivá otázka naší hostitelky: „Co komáři, netrápili vás? Mám takový dojem, že tu k ránu jeden někde bzučel.“ Pomyslel jsem na své napuchlé tělo a noční šilenství a rázem pochopil, že tahle dáma je už Indka, pro kterou strádání Evropana je věc naprosto cizí.

Seděli jsme u čaje a já pozoroval po stropě běhající ještěrky geko, které na nás pouliči své velké oči. V indických domácnostech fungují jako mucholapky. Tyhle se dnes v noci dost flákaly.

„Tak než jste vstali, zařídila jsem pár věcí“, začala sedmdesátiletá stařenka nástin dnešního programu. „Myslím, že teď byste se měli trochu porozhlédnout po Bombaji. V deset jede od hotelu Tádž Mahal parníček na ostrov Elefanta a ve dvě hodiny bychom si dali sraz v Jahangir Gallery, kde bych vás ráda představila řediteli. Pak nás čeká majitel Pundaik Gallery a ve

čtyři hodiny vás přijme prezident Indicko-československé kulturní společnosti v parlamentu. Na večer jsem pak dojednala návštěvu v ateliéru mistra Krišny Hebbara a to je úspěch, protože už ve svém věku prakticky nikoho nepřijímá. Jo, a od něj bychom zajeli ještě navštívit malířku Rekhua Rao."

Chvilí jsme přihloupě koukali na osobu, od které by člověk očekával všechno možné jen ne takovou vlnu činorodosti, a pak jsme v poklusu opustili dům.

Zatímco se člun vzdaloval od Brány Indie, osnoval jsem pilně zdravotní Indicko-československé společnosti. To bude průšvih! Vždyť ani nemám pořádné kalhoty a jít v kraťasech do parlamentu, to asi nebude tak úplně ono. Vymýšlím alespoň vzletné věty a Eva si je hned překládá do angličtiny. Musí se to naučit nazpaměť, protože po době strávené mezi prostým lidem, jsme si přivykli jednat poněkud zjednodušeně a dorozumívat se hořkými větami.

O paměťihodnostech, které jsme toho dopoledne navštívili, toho moc napsat nemohu, protože jsem se v duchu stále viděl v trapných situacích v některé zasedačce rozlehlé budovy.

Všechno dopadlo podle programu. Ředitelé galerií byli potěšeni. I já byl potěšen, a tak jsme si pronášeli navzájem komplimenty a poklony. Nutno ovšem poznamenat, že jsem jim většinou nerozuměl a jen jsem vytušoval, co mezi žvýkáním betele a popíjením čaje ke mně pronášejí. Faktem ale také je, že ani oni nejspíš nerozuměli, co jim říkám já, a to jsem nic nežvýkal ani nepopíjel. Nesmysly, které jsem s důstojnou tváří řadil vedle sebe nebo do vět, byly na hony vzdálené jazyku britského souostroví. Jen Eva, znalá mého přístupu k cizím jazykům, vyvalovala úlekem oči. Ale hovor probíhal báječně. Stále jsme se na sebe křenili a tiskli si pravice, zvedali ruce k čelu a ukláněli se. Ještě jsem podobným způsobem pochválil několik právě vystavujících malířů, kteří se připeletli do cesty, nebo alespoň myslím, že jsem to udělal, a pak už jsme spěchali k budově parlamentu. Naše nové košile a kalhoty, narychlo zakoupené k této příležitosti už vypadaly jako ty staré. Mohlo za to vedro, spojení s proběhlými společenskými událostmi.

Před vchodem nás už vyhlížel úslužný človiček. Prošli jsme

palmovou alejí a vystoupili do patra. Ten člověk šel najisto. Otevřel jedny postranní dveře a ukázal do místnosti, která nás poněkud zmátla. Vypadala totiž jako laciný hotelový pokoj. Dvě palandy, stolek a pár židlí, zelené zdi a na stropě ventilátor. Kde je mahagonový stůl s mikrofonem? Kde jsou vlajky našich států a portréty prezidentů? Kde jsou všechny ty mnou očekávané rekvizity? Chvilí jsme se cítil trochu podveden, ale pak převládli pocit ulehčení.

V místnosti posedávalo šest, sedm Indů, všichni lehce obtlouští, neklamně znamení, že patří k vyšší společenské vrstvě a všichni s úsměvem od ucha k uchu. Dlouhé minuty jsme se představovali a vítali, a pak se nedělo nic. Nebo snad jen to, že sluha donesl čaj a zákusky a za zdrženlivého hovoru jsme popíjeli. Bylo ostatně jasné, že se na něco čeká. To něco měl být vítací projev. Asi po půl hodině povstal jeden z přítomných, zapnul si knoflíček u krku a vylovil text řeči, napsané na papíru pět krát pět centimetrů, odkašlal si a začal. Náhle jsem měl dojem, že jsme se nějakým zázrakem ocitli v Gruzii. Takhle vzletně dokáží mluvit přece jen gruzínští tamadové. No a taky Pandžábcí, což byl příklad tohoto prezidenta Indicko-československé kulturní společnosti, prezidenta Bombajského severozápadního okresního výboru, předsedy Sadhanské vzdělávací společnosti, bývalého člena Městské rady a bývalého šéfa Bombajského národního výboru. Tolik alespoň stálo na potištěné navštívence. A ještě tam perem bylo dopsáno: Člen Zákonodárního shromáždění státu Maharáštra. Volby byly nedávno a zatím nestačila tiskárna vyrobit nové navštívenky, omlouval se pan Burgh, když pronášel dlouhý projev z malého papírku, ve kterém upřímně lítouval, že nás nemůže přijmout pan ministerský předseda a že pro Indickou republiku je velkou ctí, že jsme ji navštívili a tak podobně...

Za potlesku a souhlasného pokyvování skončil projev. Teď byla řada na nás. Eva povstala, zaviádlo ticho a ...a nic. Pak se ke mně otočila: „Hele, jak to začíná?“ Málem jsem důstojnost chvíle pokazil smíchem. Jenže jak řekla první větu, už by se za její řeč nemusel stydět žádný diplomat. Poslední věty už říkala do nadšeného plácání. Pan Burgh bere obrovskou kyticí a blíží se

ke stojící Evě. Ta natahuje ruce, ale omyl. Květiny ji mijejí a ocitají se v mém klíně, „Jo holka, to je orient“, říkám česky, také poněkud vyveden z míry.

Vážnosti tím bylo učiněno zadost a ze sedící společnosti se rázem stali veselí a dobromyslní společníci, plní odhodlání nám nějak usnadnit putování po Indii. Jen to ne! Už z dřívějších zkušeností víme, jak tyhle dobré úmysly mohou nesmírně zkomplikovat náš program a jak velmi zdržují. A často z výhod, které se na první pohled jeví lákavě, se stávají nevýhody, unavující společenskými situacemi. Bylo ale nesnadné nabízené pomoci odolat, a když jsme odcházeli se svazečkem navštívenek, měli jsme zajištěné průvodce hned v několika následujících městech. Jejich sluhové nás měli očekávat už na nádražích, měli nám zajistit setkání s dalšími lidmi, a tak si nás vlastně předávat a bdít nad naší cestou. Naštěstí díky zvláštnímu systému v indické železniční dopravě, zkrachoval hned první dohodnutý kontakt a my byli odkázáni sami na sebe, na upatlané stránky australského průvodce a samozřejmě na vůli indických božstev.

Ještě dvě večerní návštěvy v ateliérech, mimochodem velmi zajímavé, vyždímaly ze mě poslední zbytky iniciativy. Ne tak z naší hostitelky, ta při pozdní večeři ještě plánovala další a další setkání. Klížily se mi oči nad jmény osob, které by bylo záhodno navštívit a už v polospánku jsem si opakoval, že Bombaj je centrem indického kulturního života a že by také naše putování mohlo nabrat zcela jiný směr. Usnul jsem v pevném přesvědčení, že zítra nás vlak odveze do Haidarábádu.

Podíval jsem se přes rameno, co tomu Eva říká. Pokrčila rameny. Co taky - po čtyřech hodinách, strávených v nehybném vzduchu rozpálené haly rezervačního úřadu na jednom z konců Haidarábádu, v části zvané Sikandarábát a vzdálené od nádraží dobrých deset kilometrů. Co říci nad kupou lejster popsanych hindskými znaky, nad úředníkem, jehož pomalost lze jen těžko k něčemu přirovnat, nad promarněným dopolednem ve městě, které jsme chtěli poznat. Někde se to zaseklo. Naše jízdenka zaplacená na nádraží Victoria v Bombaji má cílovou stanici Mád-rás a poznámku, že cestu přerušíme právě tady, abychom dru-

hý den pokračovali dál na jih. Ale tady jsme ve státě Ándhrap-raděš a jízdenku vystavili ve státě Maharáštra. Úředník je z nás celý nesvůj. Poradil se s nadřizeným a to několikrát, opsal si naše pasy také několikrát, vypil čaj, my nikoliv, a teď se rozhodl, že pronese závěrečnou řeč. Stáli jsme zády opření o papundeckovou stěnu kanceláře a vnímali jeho angličtinu jaksi zpomaleně.

„...takže je všechno v pořádku, pane“, končil svůj úřední projev, „přijďte zítra v jedenáct“.

To mě okamžitě probudilo z netečnosti. Cože? Ještě jedno dopoledne strávit cestováním sem? Ještě další čekání a vysvětlování? Ani náhodou! Probouzí se ve mně vlna zadržovaného vzteku.

„Poslyšte, nejeli jsme kraj světa kvůli vaší neschopnosti a vašemu mizernému úřadu“, hulákám a vůbec mně nevádí, že moje angličtina je na hony vzdálená té, které by mohl porozumět. Nádávky pro větší důraznost říkám česky. Podstatné je, že svůj hněv doprovázím kopanci do jeho plechového stolku.

Celý jsem se zadýchal, ale vidím, že to zapůsobilo. Úředník snad alespoň těm kopancům porozuměl. Zvedá ke mně černé oči:

„Dobře, pane, přijďte tedy zítra v deset.“

Tak, a mám to. Tímhle mě odzbrojil dokonale. Připadal jsem si jak někde na bazaru. Můj výbuch nesouhlasu byl dobrý akorát k tomu, že slevil o jednu hodinu. Rezignovaně odcházíme. Ale všechny cesty v Indii určují docela jiné síly, než je pouhý frajer v rezervačním úřadě. A tak možná, že zrovna díky jeho pomalosti a z toho vzniklému zdržení, jsme potkali Amana Srinuise. Zastavil nás na začátku noci nedaleko městské dominanty Čár-mínáru a byl na Inda velmi nesmělý.

„Promiňte, promiňte, ale vidím, že jste cizinci, nehovoříte náhodou rusky?“

Vyvalili jsme na něj oči a přikýkli. Tady, uprostřed muslimského města, ve středu Indie, v jazykovém babylóně, se někdo ptá po ruštině! Ale snědý hoch se celý rozzářil spokojeností.

„Dovolte prosím, abych Vás pozval k sobě, a abych si s vámi pohovořil rusky. Studuji ten jazyk osm let, ale ještě jsem ne-

potkal nikoho, kdo jím hovoří.“

To nás pobavilo, a tak pozvání přijímáme. Tiskneme se k sobě na malém sedátku rikši, která s námi uhání nuznými ulicemi města. S tou ruštinou našeho nového kámoše to nebude asi taková sláva. Vychází najevo, že dobře ovládá vlastně jen jedinou větu: Moj brat rabótajet na zavóde. S tou také začal svůj exhibiční proslov ve slovanském jazyce a s ní také skončil. Chvilku váhal, jak dál, a pak se vrátil na pevnou zem anglického jazyka. Nepoměrně zajímavější byl ale objev, že Aman je hudebník a že se živí hrou na sitár. Náš zájem byl zřejmý, a tak se z vidiny ruského večírku stal malý noční koncert.

Stavení sotva tři metry široké a jen nepatrně delší, s jedním oknem, udupanou podlahou, zeleně natřenými stěnami, nahou žárovkou a kokosovou rohoží podél zdi, to je jeho obydlí. Zed zdobí dva zarámované obrázky. V jednom je jakýsi výuční list, oznamující, že jmenovaný zdárně ukončil studium hry na sitár a stal se právoplatným hudebníkem, a z druhé na nás hledí černobílý portrét slavného virtuosa na sitár Ravi Shankara. Nábytek pochopitelně žádný, ten nahrazuje rohož, na které je zabalena do kusu látky věc nejvzácnější - sitár.

Nástroj, pro Indii tak typický, má kupodivu domov v Persii. V Indii ale za dlouhá staletí zdomácněl, změnil podobu a v mnohém se přiblížil staroindické víně, na kterou hrály hinduistické bohyně. Hra na sitár má odlišné zásady, než jaké mají ostatní drnkací nástroje. Základem každé skladby je rága, tedy nápěv, skládající se z předepsaných pěti až sedmi tónů, a ty je třeba přesně dodržovat. Jinak má ale hudebník obrovský prostor pro vlastní improvizaci. Kvalita každé zahrané skladby závisí na jeho duševním stavu a meditativních schopnostech. Nikdy proto nezní dvě skladby stejně, i když jsou založené na stejné ráze. Každá rága má navíc přesně vymezený čas, kdy je možné ji hrát. Tak například hindóla se může hrát jen na jaře v ranních hodinách, zatímco méghea se hraje v noci v období monzunů. Natírali jsme se repelentem, protože v místnosti bzučel oblak komárů a poslouchali přednášku. Aman Strinius seděl u protější stěny se zkříženýma nohama a už dávno zapomněl, že si s námi chtěl procvičovat ruštinu. Když doladil poslední strunu na

svém nástroji, sepnul ruce k čelu a několik minut tak setrval, aby se jeho mysl uklidnila a on našel v sobě potřebné soustředění. Pak se dotkl prsty strun. Ozval se měkký zvuk a po něm pomalu další, až se začaly tóny zvolna spojovat v melodii. Ta nabrala na výrazu a zaplnila celé obydlí. Přes hodinu jsme napjatě poslouchali. Pod žlutým světlem žárovky seděl kluk se zavřenýma očima s tváří, po které stékaly kapky potu a mizely za límcem vybledlé košile. Jeho hra stále zvyšovala tempo a bohatost. Venku byla horká indická noc, ze níž se ozývalo cinkání rikšů, křik pouličních prodavačů a štěkání toulavých psů. V duchu jsem se omlouval celému rezervačnímu úřadu. Nebýt jejich pomalosti, tak bychom místo téhle malé noční hudby už poslouchali ze svých sedadel jen rachot ujíždějícího vlaku.

Zdržení v Haidarábádu mělo něco do sebe. Když jsme teď s rancem na zádech kráčeli k nádraží, už se nám dny, strávené v tomhle městě plném bída, nezdařily tak promarněné. Průvodce ve žlutých deskách nabízel několik zajímavostí: rozvalinu obrovské pevnosti Gokondy, hlavní třídu s charakteristickou stavbou se čtyřmi minarety - čárminár, Mekkskou mešitu s hroby zemřelých panovníků, muzeum se zbytkem pokladu nejbohatšího muže světa Haidarábádského nizáma, a právě dokončený Birlův chrám z bílého mramoru. Jenže v Haidarábádu pocítí člověk, snad více než kde jinde, bolest lidského utrpení. Tolik zubožených lidských těl se zdeformovanými údy, plazících se v prachu ulic, jsem v žádném jiném místě neviděl. Ale to žádný průvodce neuvádí. Stejně tak včerejší setkání v nás zanechalo silnější dojem, než památky fotografované na prospektech turistických kanceláří.

Hala haidarábádského nádraží víře i teď večer nezvyklým ruchem. Nás se to ale netýká. V zadní kapse krafasů mám uložené dvě jízdenky, řádně potvrzené a ověřené. Sedíme na báglech u jednoho východu a v klidu ukusujeme ze svazku banánů. Pobíhající a pokřikující národ kolem je nám momentálně ukradený. Po chvíli cítím, že Eva vedle mě nějak zpozorněla. Sleduji její zaražený pohled směrem k protější stěně. To snad je sen! Horečnaté blouznění či výsměch osudu? Nějak jsme si hned nevíšimli ručně psané cedule, oznamující pasažérům, že vlaky do

Mádrásu nejedou. Přes město se přehnal cyklon a spojení je přerušeno. Vytahuji z kapsy ty dvě zatracené jízdenky, které nás stály tolik útrap a začíná mně být jasné, že jsou k ničemu. Alespoň kdyby nám indické dráhy za ně vrátily investované dvě stovky rupií, ale i to je požadavek nad síly místního nádraží. Přednosta je sice ochotný a usměvavý pán, ale nad našimi jízdenkami vrtí záporně hlavou. Vrátit je lze, to ano, ale jediné tam, kde jsme je koupili, v té kanceláři s plechovým stolkem úředníka, kterého si už nepřeji nikdy potkat, v rezervačním úřadě Sikandarábádu a ten je odsud navíc deset kilometrů.

Pochopil jsem, že do Mádrásu nepojedeme a jen mě zamrzelo, že jsem na to nepřišel už dřív. Už ve chvíli, kdy jsme se dohadovali u toho plechového stolku. Božstva nebyla této cestě nakloněna. A vlastně je tomu tak dobře. Odejet z města ve dni stanoveném na jízdence, tak jsme dnes v poboženém Mádrásu, jehož část právě armáda evakuuje, a odkud není žádná spojení.

Ještě že na peróně stojí nějaký vlak. Lokomotiva odfukuje, průvodčí zavírají dveře a my se dáváme do klusu. Naskakujeme na posledních chvíli a souprava se rozjíždí. Kam že to jede? Asi jsem špatně rozuměl a vedle nás sedící stařec proto opakuje jméno cílové stanice znovu - Tirupati. Hledáme to na mapě. Podivná věc. Z dvoumilionového města jede přímý expres do místa na jihu země, které NENÍ na mapě.

Sedíme totiž v jakémsi poutnickém vlaku, mířícímu k posvátnému místu, vyhledávanému tisíci zástupy věřících. Sem do Tirupati, k velkým chrámům, zasvěceným Višnuovi Vénkátéšvarovi, přijíždějí celé rodiny obětovat vlasy. Je to jediné místo v Indii, kde dodnes přetrvává stará oběť vlasů. Dlouhé zástupy věřících čekají před chrámovou gópurou, až na ně přijde řada. A je zajímavé vidět tentýž zástup, když chrámový okrsek opouští a má púdzhu za sebou. Nebýt důstojného místa a atmosféry, která v Tirupati vládne, těžko by se člověk ubránil smíchu. Zástupy obětníků opouštějí druhou branou chrámový okrsek, a jejich hlavy místo hustých vlasů teď zdobí exkluzivní pleš posypaná žlutým popelem.

Z Tirupati nás cesty poutníků dovedly do chrámového města

Kánčipuramu a odtud s námi pomalovaný autobus drkotal po rozmlácené cestě k moři. Konečně se náš pomalovaný vrak přestal natřásat a zastavil. Co se asi stane s mými končetinami, až se postavím? Chtěl bych se setkat s tím sadistou, co tyhle indické autobusy vymyslel. Vyvrávorali jsme do poledního horka. Sláva! Jde to. Také utichla indická pop-music, kterou nás řidič obveseloval celou cestu z Kánčipuramu pomocí chraplavého magneťáku. Byli jsme v autobuse ale jediní, kterým to vadilo, a tedy v početní nevýhodě.

Tak tedy konečně Mahábalipuram. Už jsem byl nedočkávký. Prašné náměstí s chrámem, okolo domky s obchody, dva, tři hotýlky, chatrče, palmy, spousty lidí (jsme přece v Indii), v dohledu nekonečná hladina Indického oceánu a a hlavně sochy a chrámy z dob dynastie Pállavců. Musím ke své ostudě přiznat, že naše první kroky nevedly k slavným skalním chrámům ani k obřím reliéfu Sestoupení Gangy, ale k zelenomodrým vodám. Nebylo síly, která by mě zadržela, a Evičky vážné argumenty jsem odmítl. Rychle sundat propocené kraťasy a ponořit se do průzračné vody. Ani jsem nevzal na vědomí skutečnost, že je kolem liduprázdno. Obloha bez mráčku, pěnivá hladina, rozpálený písek a vpravo, jako kulisa, slavný Pobřežní chrám.

Stačilo ale pár temp a já pocítil, že můj zbrklý vstup do vody, nebylo asi to pravé. Otočil jsem se zpět ke běhu a s hrůzou začal zjišťovat, že se mně postava Evy na běhu vzdaluje. Na chmurné chvíli je ale radno zapomenout. To, že jsem vodním proudům nepodlehl, nepřikládám své plavecké schopnosti, ale osudu, který ještě neměl být naplněn.

Dlouho jsem klečel na samé hranici bílých vln a mokrého písku a nechápal, co se vlastně přihodilo, proč oceán náhle vypadá tak hrozivě, a nebe tak ironicky netečné. Zato mně bylo naprosto jasné, proč v těchto místech zeje běh prázdnotou. Zkroušeně a na třesoucích nohou jsem se dovílel k našemu obydlí a nechtěl o památkách, kvůli kterým jsme sem přijeli, ani slyšet. Padl soumrak. Všemmu tomu cinkání, trubení, zpívání, štekání a bučení dominoval zvuk naprosto odlišný. Ze všech stran bylo slyšet klepání. Údery kladívek, sekáčů a dlát, jak dopadají na ka-

menné bloky. Nedalo mě to, abych nevyšel do ulic. Ve světle žárovek seděla před svými obydlími celá armáda sochařů. Usmívali se našim zvědavým pohledům a slovy i gesty nás zvali k sobě. Nebylo třeba mě dlouho přesvědčovat. Usedl jsem na kus pískovce a začal sledovat práci asi patnáctiletého hochy. Seděl na patách na konci skoro dvoumetrového kusu kamene a bušil do něj sekáčem. Z bloku už vystupovaly rysy stojící postavy. Podle čeho to ten kluk dělá? Nikde jsem neviděl model, skicu či tečkovací přístroj.

„To je Krišna, přece,“ odpověděl poněkud nelogicky na mou otázku.

Jo, aha! Tak ty děláš Krišnu, toho sympatického bůžka z indické mytologie. Ale tím jsi mi otázku proporcí moc nevysvětlil.

„No a...?“ Nechápatě jsem se dožadoval vysvětlení.

„Krišna, pane! Lóóórd Krišna!“

Posunul se o pár centimetrů dopředu, zavrtil palcem u nohy, pak hlavou, a jal se věnovat dál své práci.

Pomalu mně to začalo docházet. Krišna. Bůh, který má po staletí stejnou podobu, takže mahábalipuramští sochaři nepotřebují žádné předlohy. Jo, ale jak dokáží udržet postavu v proporcích, to mně zůstalo utajené - i když jde o božského Krišnu. Celé městečko doplňují dílny sochařů a každá dílna je zároveň obchodem, nabízejícím nepřeberné množství výrobků. Pravda, jde často o laciné výtvary určené turistům, ale můžete si koupit i skvělé kopie slavných indických soch nebo moderně stylizované originály. Celé zástupy meditujících Buddha, tančící Durgy, Šivové s mnoha rukama, malé i mohutné lingamy, Višnuové, Ganéšové, Hanumánové, Rámové, a co já vím, jak se všichni ti obyvatelé indického Olympu jmenují.

V padesátém sedmém roce zde vznikla sochařská škola, jediná toho druhu v Indii. Taková umprumka v asijském provedení. Nízké prosluněné budovy plné mladých sochařů, soch, tvůrčí atmosféry, a zvláštěního, pro Indii netypického klidu. Škola má jediný úkol, vysvětloval nám Bhata Šrínivásana, učitel tance a hudby, když jsme překonali ostych a vstoupili, zachovat klasické indické sochařství. Studenti proto tráví hodně času theoretic-

kým studiem starých děl. Od rána do večera je obklopuje starověké a středověké umění. Je totiž důležité, aby student dokázal proniknout co nehlouběji do myšlení anonymních umělců, protože kromě samotné tvorby bude absolvent pracovat i na restaurování původních děl. A tak technika, kterou se mladí sochaři učí zvládat, je naprosto stejná jako ta, kterou pracovali jejich předkové. Ale samotné řemeslo by nestačilo, žák musí proniknout i do jiných oblastí umění. Musí znát navíc sanskrť, jazyk, kterým v Indii mluví už jen necelé dvě promile obyvatel. Ale právě sanskrtem jsou psány všechny kultovní spisy včetně Rámajány a Mahábháraty, které byly většinou hlavním inspiračním zdrojem, tak jako tomu v křesťanském světě bylo s Biblií.

Vzpomněl jsem si na kluka, vytvářejícího z paměti sochu Krišny a jeho počínání se mně už nezdálo tak záhadné.

Sochařské umění v Mahábalipuramu má dávnou tradici a dosáhlo zde jednoho ze svých vrcholů. V 6.-8. století vládla v jižní Indii první opravdu silná tamilská dynastie Pallavů. Jejich hlavním městem byl Kánčipuram a pro své námořní cesty založili přístavní město Mahábalipuram. Město na pobřeží Bengálského zálivu získávalo stále větší význam a časem se stalo druhým hlavním městem Pallavů. To také vysvětluje, proč pouhý přístav se časem proměnil v gigantickou sochařskou galerii, v město plné chrámů, umělých jeskyň a soch.

Tak třeba rathy - nebeské vozy. V místech, kde stála žulová skála, stojí dnes skupina pěti chrámů. Chrámů vyrůstajících z masívu. Sochaři prostě odesali vše, co bylo navíc, tedy stovky tun kamene, až se z hory vyloupily krásné stavby. Pracovní síla a čas, to jsou dvě věci, na jejichž nedostatek si Indie nikdy stěžovat nemohla. Každý z pěti chrámů má navíc jiný tvar, každý je jakýmsi prototypem jednoho slohového období v jihoidické architektuře.

Pak tu jsou umělé jeskyně. Jednak tesané ve skále a jednak představené. Jsou plné rozměrných reliéfů. Člověk si v nich připadá jako ve výstavní síni. Je tu také maják ze sedmého (!) století. Stojí na nejvyšším skalním ostrohu a jde vlastně o stavbu s rovnou střešou, na které se zapalovaly signální ohně. Mezi

indická "nej" se zapsal Mahábalipuram největším skalním reliéfem. Skalní stěnu, širokou třicet dva a vysokou čtrnáct metrů, použili sochaři k vytvoření díla, znázorňující sestoupení řeky Gangy na zem. Dva velké bloky skály představují dva říční břehy, na které se přicházejí řece poklonit lidé všech kast, bozi i zvířata. Štěrbina mezi bloky je pak Ganga sama.

Podle eposů byla Ganga dcerou bájného krále Himavanta a jeho krásné manželky Mény. Bůh Indra spálil v hněvu na popel šedesát tisíc synů ajódského krále Ságyra a oživit je mohla jedině voda Gangy. Tehdy prosil král Gangu, aby sestoupila z výšin na zem a vrátila život jeho synům. Jenže Ganze se nechtělo. Teprve když jí sestoupit rozkázal bůh Bráhma, rozhodla se, zničit svým pádem zemi. Tento plán jí ale naštěstí překazil moudrý Šiva, jenž padající řece nastavil svou hlavu. Ganga se zapletla do jeho dlouhých vlasů a na zem dopadla mírná a pokorná. Pak jeden ze sedmi pramenů, na které se rozdělila, dotekl k popelu mrtvých synů a její posvátná voda je přivedla k životu.

Maličké městečko Mahábalipuram ve mně nechalo zvláštní dojem. Nikde jsem tu nepocítil obchodní lačnost, navující nás ve všech ostatních městech. Lidé obklopeni uměním nějak zkrásněli na duchu i na tvářích. Jejich oči byly plné klidu a jiskřičku chamtivosti jsme skoro nespazřili.

Po několika dnech jsme nasedli opět do stejného otlučeného autobusu. Zatímco řidič lamentoval nad neposlušným motorem, objevil se pod staženým okénkem malý kluk. Pomalu, jakoby obřadně, začal rozbalovat kus novinového papíru, až se uvnitř objevila malá kamenná soška Krišny. Upatlanými dlaněmi jí zvedl do výše svých očí. Ani mě nenapadlo smlouvat. Zatížila sice zavazadlo, ale i teď, když o ni zavádím pohledem v našem pokoji, zaslechnu odněkud ťukání kladívek mahábalipuramských sochařů.

Kanjá znamená panna, ale Kumáří je také panna. Tedy už v samotném názvu mysu Kanjá Kumáří je panenství obsaženo dvakrát. Nejedná se totiž o kdekou pannu, ale o jednu z božských ctitelek samotného Šivy. Bohyně Parášakti se zde podle jedné pověsti kála, aby si zajistila Šivovu ruku. Svého cíle ale nedosa-

hla, bůh zůstal neoblomný a Parášakti pannou - Kumáří.

Mysem Kanjá Kumáří končí indická pevnina. Poslední ghát, poslední chrám a na tři světové strany nazelenalé vody oceánu. Sedm stupňů a čtyřicet minut severní šířky - kdesi na jihu za obzorem je už jen Srí Lanka.

Městečko vzbuzuje dojem, že si v něm dali schůzku poutníci z celé Indie. Přijeli sem v bláznivě ozdobených autobusech a v černých limuzínách, dorazili na kolech ale i pěšky, přicestovali vlakem i na motocyklech. Bohatí, obtlouští obchodníci omotáni černými, tmavomodrými či oranžovými dhóti, pokřikující mladíci s elegantními kníry a zlatými prsteny na pěstěných rukou, vyhublí starci s asketickým výrazem v propadlých tvářích a pomalovaní sadhuové s žebračí miskou lótu. Ti všichni zaplnili malé městečko a teď v podvečer se hrnuli na písčité pobřeží. Zaplnili svými těly každé volné místo posledního ghátu, o který se s rámusem tříštily bílé vlny oceánu. Prodrali jsme se dopředu plni zvědavosti. Z ampliónu se ozývalo monotónní prozpěvování posvátných manter panditů z nedalekého chrámu Kánja Kumáří, někdo hrál ve stínu zdi na ruční varhany, jiní tloukli do bubínků a někteří zpívali. Dohromady to byl rámus, leč rámus odlišný a jaksí slavnostní.

Pohlédli jsme k moři. Nebo přesněji k mořím! U mysu Kánja Kumáří se stýkají vody tří moří: Arabského moře, Bengálského zálivu a Indického oceánu. Z našeho pohledu se může stát, že jde o jednu a tutéž vodu, ovšem jinak smýšlejí Indové. Podle nich jsou to tři různé vody a pozná se jednoduše. Každá s sebou přináší na břeh písek jiné barvy. Z těchto písků se v Kanjá Kumáří stal suvenýr. Malí kluci prodávají přichozím igelitový sáček, prošítim rozdělený na tři části, z nichž každá obsahuje písek jiné barvy: černý, červený a bílý.

Měl jsem již kapsy obtěžkané třibarevným pískem a teď jsem se rozhlížel po zklidněné večerní hladině. Slunce ji zbarvilo do červena. Nabízející se podívaná, byla jako vystřižená z kýčovitého obrazu. Byl to výsměch přírody všem malířům světa. Oranžová koule se pomalu blížila zbarvenou oblohou k fialovému horizontu. Davy poutníků ztichly. Stovky očí sledovaly najednou s napjatou mlčenlivostí zmenšující se mezeru mezi sluncem a hla-

dinou. To ticho bylo najednou magické. Zavládlo naráz a na celém pobřeží a trvalo až do chvíle, kdy se slunce dotklo horizontu. Propukl jásot a potlesk. Uvědomil jsem si, že jsme svědky fantastického divadla, které se hraje zdarma pro každého, kdo přijde. Potleskem končil den. Ze slunce za chvíli zbyl jen srpek nad hladinou a pak zmizelo úplně.

Podobně probíhalo i svítání. Poutníci se shromáždili na pobřeží ještě za tmy a východ slunce prožívali podobně jako včera západ. Čemu jinému by vlastně měli lidé tleskat?!

Hladina oceánu, ze kterého vychází, a do kterého zapadá každý den slunce, je dotvořena malým ostrůvkem, nebo spíše skalním výčnělkem, vzdáleným jen několik kilometrů od pevniny. Stojí na něm pouze jediná stavba postavená tak, aby vytvářela při každodenní podívané dokonalou siluetu, chrám zasvěcený zakladateli Rémakrišnovy mise, náboženskému mysliteli, mnichu Svámí Vivékánandovi.

Ranní obřad je spojen i s věcmi zcela prozaickými. Těsně před východem slunce vyplouvají na moře rybáři. Podívaná na jejich řemeslo je také dostatečně šokující.

Ještě za tmy dopraví po kulatých dřevěných špalcích své lodky k vodě a začnou je odstrkovat z mělčiny. Není to moc lehká práce. Lodky jsou totiž velice těžké. Jsou vyrobené jen z několika otesaných klád spojených na předí a na zádi tak, že uvnitř vzniká jen nepatrný prostor hluboký sotva dvacet centimetrů a v nejširším místě nepřesahující šířku jednoho metru. Každou loďku obsluhují tři muži. Když ji dostrkají do hlubší vody, naskáčkou dovnitř a primitivními pádly zdolávají příboj. Jakmile se ale plavidlo dostane na moře, jeden z mužů si stoupne a vztyčí třířehou plachtu. Ta je upevněna na stožáru, zaklesnutém na předí a uprostřed držen rybářem. Jak ten se udrží stát uprostřed mělké lodky zmitané vlnami na nohou, mně je naprosto nejasné.

Zatímco se ranní obloha barví do oranžova, je vidět na hladině spousty trojúhelníkových plachet, vypadajících jako žraločí ploutve a pomalu se ztrácejících z dohledu.

Už za plného dne jsme se vyfotili na posledním kousku pevniny Indického poloostrova a trochu posmutněle zvedli zavazadla. Cesta teď bude směřovat zpátky na sever. Sice s řadou za-

stávek, ale tenhle směr je už neklamnou předzvěstí návratu.

Úplně mě ta skutečnost zaskočila. Dnes je čtyřicetý prosinec. Uvědomil jsem si to až ve chvíli, kdy jsem zapisoval naše jména do recepční knihy. Tak tedy vánoce.

Nojo, ale tady na jihu Indie, kde se teploměr i večer pohybuje vysoko nad hranicí horkého léta, v prostředí nabitém islámem a hinduismem, se vánoční pocity budou dostavovat asi těžko. Jsme v "santalovém městě". Respektive ve městě Maisúr, které své přívěsky "santalové" dostalo jaksí navíc, leč oprávněně. Na santal tady narazíte doslova na každém kroku. Ze santalu můžete na tržišti koupit krásné dřevorezby, stejně tak jako šperky a ozdoby. A ceny odpovídají vzácnosti materiálu. Santalová vůně v Maisúru přehluší všechny ostatní. Maisúr je totiž centrem výroby santalových tyčinek, které provoňují celou Indii a v tomhle městě každý kout. Je tu roztroušeno bezpočet malých rodinných manufaktur, ve kterých se proslulé tyčinky vyrábějí. Mechanickou práci přitom obstarávají především ženy a děti. Znamená to naštipat bambus na tenké třisky, na jednom konci je obarvit a zbývající část ponořit do lázně ze santalového dřeva. Bambusová tříska, lepkavá od roztoku, se obalí v parfémových prášcích a nechá ve stínu ztuhnout. Zní to až neuvěřitelně, ale jedna jediná žena dokáže za pouhý den vyrobit takových tyčinek až deset tisíc. Vůně z Maisúru se dostane do každého chrámu, obchodu či obydlí po celé Indii. Vonnou silici, charakteristickou pro většinu výrobků, obsahuje pouze dřevo ze santalu bílého, zatímco křídlok santalový vyniká především svou červenou barvou, a tak je používán k výrobě nábytku a ozdobných výrobků. Okolo santalu se točí jak výroba, tak obchod a já byl rád, že nás Štědrý den zastihl právě zde ve městě, jehož vůně by docela dobře mohla suplovat kadidlo či františka. Až později jsem pochopil, že atmosféra vánoce se nicím nenahradí a trávit Štědrý večer uprostřed hinduistických oslav je asi podobně poštetil jako chtít na Staromáku uspořádat slavnost bohyně Kálf.

Seděli jsme proti sobě na travnatém výběžku kousek za městem. Je tam takový kopec, či spíše kopeček, malá indická hůrka, ale zde, v rovinaté krajině, působí přece jen výrazněji, než by

tomu bylo v hornatém Kašmíru. Tedy seděli jsme proti sobě a byl večer. Měli jsme na sobě vyprané oděvy, ale než jsme sem došli, tak jsme je stačili propotit. Z města vede nahoru tisíc schodů a v tom vedru a naprostém bezvětří dají poutníkovi zabrat. Poutníci jsou totiž hlavní návštěvníci Čamundi Hillu a každý den jich stoupají celé zástupy, aby nahoře v chrámu Šri Čamundeswari obětovali některému z hinduistických bohů. A aby to putující neměl tak jednotvárné, čeká na něj někde v polovici kopce býček Nandin. Posvátné zvíře, na kterém se s oblibou projížděl bůh Šiva. Na úbočí Čamundi Hillu jej zpodobňuje socha úctyhodných rozměrů. I přes to, že býček sedí, měří pět metrů na výšku a není myslím důvod nevěřit maisúrským patriotům, kteří nás už dole ve městě upozorňovali, že tenhle Nandin je největší v Indii.

Ještě, že se po svahu kroutil polovyschlý potůček, do něhož jsem během těch sedmi kilometrů několikrát ponořil hlavu. Takže jsme byli poněkud opotřebovaní a upocení, když jsme usedli na žlutou trávu za chrámovou zdí.

Eva vybalila svazek banánů, trochu mandlí, datle, nejrůznější ořechy, hromádku zcela neznámého ovoce a pytlík zeleniny, z které jsem bezpečně identifikoval pouze rajčata. Sladkosti jsme nakoupili u několika prodavačů před chrámem a stejně tak nejrůznější placky. Tedy, co do rozmanitosti to byla hostina bohatá, ale za vánočního kapra je placka čapátí slabou náhražkou.

Dívali jsme se shora na město, které se pomalu rozsvěcelo. Na bizarní maharádžův palác pokrytý desetitisícem žárovek. Svítil pod námi jak nějaká obludná loď uvízlá uprostřed malých bárek. Za zády se nám tyčila gópura chrámu, před níž se pomalu posunoval zástup poutníků. Do toho bubínky, monotónní zpěvy bráhmanů a zvuky lastur. Nezbylo mně než si přiznat, že se do vánoční nálady musím nutit. Došlo mi, že se tím vlastně ochuzuji. Vánoce ještě zažiji, alespoň doufám, ale kolikrát strávím Štědný večer nad santalovým městem v jižní Indii? Proč se tedy nutit do něčeho, co v daném prostředí působí nesmyslně a proč raději nepodlehnout náladě, která tu má své opodstatnění. Začal jsem poslouchat ty chrámové zvuky a čichat santalovou vůni a vnímat okolí bez snahy vyvolat si prostředí jiné a pocity odji-

nud. Všechno najednou bylo na svém místě a mělo tu správnou podobu. Jen vánoce tohoto roku jsem musel odepsat.

Kamennou desku vsazenou v podlaže rámuje mosazné zábradlí. Není vysoké, snad třicet, čtyřicet centimetrů, jen tolik, aby zabránilo přicházejícímu překročit okraj a nohama stoupnout na, už tak dost ošlapaný, náhrobní kámen. I tak je nápis vytesaný před staletími jen těžko patrný. Skláním se, abych v přitmě kostela rozluštil jednotlivá písmena: Vasco da Gama.

20. května roku 1498 vstoupil na indickou půdu první Portugalce. Jmenoval se Joao Nunes a povoláním byl zločinec. Ten den se totiž u indických břehů objevily čtyři koráby: Svatý Rafael, Svatý Gabriel, Berro a bezejmenná loď. Nevelké flotile tehdy velel mladý portugalský šlechtic Vasco da Gama. Měl za sebou dlouhou cestu. Podél západního pobřeží Afriky, okolo mysu Dobré naděje, Mosambiku, přes vody Arabského moře, k břehům Indie. Hrstka trestanců, odsouzených ve své vlasti k trestu smrti, byla námořníky používána k nebezpečným úkolům v neznámých zemích. Tak se stalo, že to byl právě zločinec, který jako první opustil před Kalikatem palubu a vystoupil na indický břeh. Snad už i v tom se skrýval osud budoucích dní a roků.

Portugalci byli přijati se vší důstojností a s bezelstnou důvěřivostí. Ale první konflikt na sebe nenechal dlouho čekat. Námořníci rozbalili na bazaru zboží a začali obchodovat. Byl to ovšem obchod bídný a nevýnosný a nakonec byli rádi, že se nekvalitního zboží zbavili. K nesnázím došlo, když měli zaplatit pravidelnou daň z prodeje. Odmítli se podrobit běžné a uznávané obchodní praktice a postavili se na odpor. Vasco da Gama dal urychleně povel k odplutí. Na jeho lodi zůstalo uvězněno osm indických prodavačů.

Tak rozpačitě skončila první výprava Portugalců pobřeží

Indie. Doma ale výpravu viděli v jiném světle. Byla objevena a vyzkoušena mořská cesta do Indie a vzorky dovezeného zboží slibovaly, že úskalí nebylo vynaloženo nadarmo, že se otevírají nové možnosti k podnikání.

A tak o dva roky později vyplouvají k indickým břehům další lodě, tentokrát pod vedením Pedra Alvareze Cabala. Obchody s dovezeným zbožím jsou ale stále mizerné. Naplnit šest korábů kořením, to předpokládá udělat nejprve dobrý prodej, a to se Portugalcům nedařilo. Odkládají proto masku obchodníků a začínají ukazovat svou pravou tvář. Nevezou přece pušky a děla jen pro parádu. Během několika dní vzplanulo přes deset obchodních indických lodí, když jejich posádka byla nejprve nemilosrdně povražděna a náklad přemístěn do portugalských korábů.

Vasco da Gama připlouvá do Indie opět s výpravou dvacetiplavidel v roce 1502. Tentokrát už se obchodní úmysly ani nesnaží předstírat.

Z kalikatského přístavu vyplouvají uvítat mořeplavce rybářské bárky. Nepoučitelní Indové! Vasco da Gama nechává rybáře pochyťat a pověsit na ráhna plachtoví. Mrtvolám pak námořníci usekali končetiny a hlavy a tento náklad poslali v bárkách na břeh. Zděšeným obyvatelům přístavu začínalo docházet, že křesťanství bude mít krutou podobu.

Zachoval se jeden dopis, který vstoupil do historie evropského mořeplavectví. Alfonso de Albuquerque, který v roce 1510 dobyl Gou, píše portugalskému králi Manuelovi: „... pak jsem spálil město a vše zničil mečem; lidská krev tekla nepřetržitě celé dny. Kdekoliv byli nalezeni a chyceni muslimové, nešetřili jsme jejich životů; byli nacpáni do mešit a ty zapáleny. Byl to můj pane velký čin, dobře vybojovaný a dobře zakončený.“

Velký čin... hm... Když připlul Vasco da Gama poprvé k indickým břehům, byl přijat místním panovníkem s důstojností, jaká odpovídá civilizovaným lidem.

Putovali jsme v otlučených autobusech od místa k místu podél Západního pobřeží a každým dnem jsem se přibližovali k Bombaji. Jak se zkracovala doba našeho pobytu, zvedala se v nás nějaká vlna lačnosti poznat a vidět co nejvíce. Zastávky v jednotlivých místech jsme zkracovali na minimum, přesouvali jsme se na další místa v noci a odpočinek jsme vyloučili jako na-prosto zbytečný komfort.

Bylo ale jedno místo, kde jsme zaváhali. Místo, kde jsem zapochyboval, má-li ještě cenu někam odcházet.

Ráno při listování průvodcem jsem měl silné pochybnosti nad informací ze strany šest set pět. Autoři tam upozorňovali putujícího, aby v případě, že se ocitne v této části Indie, určitě navštívil Kovalam. Je to prý místo, na které těžko zapomené.

Dnes, když píši tyto řádky, dávám pánům z australského nakladatelství Lonely Planet za pravdu. Nevím přesně, proč kovalamská pláž nechá v člověku tak silný pocit, že máte najednou chuť zůstat. Pláží jsou po celém pobřeží Indie stovky a nemohu říct, že by ten kus kovalamského pobřeží byl nějak výrazně odlišný. Je tu písek skoro bílý, jak jej vyšisovaly mořské vlny a prudké slunce. Jsou tu kokosové palmy s příjemným stínem a je tu hladina modrozeleného oceánu, kterou od pobřeží dělí bílá pěna. A nad tím vším nebe skoro kýčovitě modré.

Nechci na nic myslet. Pod hlavou mám okraj krosny, abych viděl na tu nekonečnou hladinu, kterou rámuje vpravo skalnatý výběžek a vlevo skupina rybářských bárek. Tady zůstaneme! Tady! Už ani o krok dál. Tělem se mně rozlévá těžko popsatelné blaho. Tiché cinkání. Podívám se doprava. Proti slunci jdou po písku dvě ženy. Jsou drobné, mají dlouhé černé vlasy plné květů, jemná sárí na nahých tělech a jsou bosé. Jejich příchod oznamují fetzky stříbrných rolniček na útlých kotnících. Sundávají ze svých hlav proutěné koše. Banány, ananasy, mandarinky, mango. Kladou mně je k nohám jako nějakému vládci. Usmívají se a v temných očích se jim odráží moře. Rozřezávám chladný ananas a koukám na ty dva krásné přízraky, pomalu se od nás vzdalující. Kéralské ženy. S plnou odpovědností říkám, že je to to nejhezčí, co jsem v Indii spatřil. Jako by sestoupily z Gauguinových obrazů a co na tom, že Gauguin nikdy žádnou Indku

nenamaloval.

V čajovně z palmového listí sedí mezinárodní společnost. Kovalam leží stranou turistického zájmu. Není zdaleka tak proslulá jako pláže v Goa, a tak tu lze potkat spíš jen vzácnější typ turistů. Ti, kteří se vyhýbají přelidněným místům a hledají klid pro svou relaxaci. V kapitole věnované Kovalam na to autoři průvodce upozorňovali slovy: „Můžete tu potkat rastafariána z Jamajky, Iránce utíkajícího před narukováním do Íránsko-Írácké války. Francouze, který se právě vrátil z Malediv, amerického archeologa i cestující komunu z Anglie.“ Mohu jen potvrdit, že ti všichni tu byli. Desítky zajímavých lidiček z celého světa popřeli s indickými kluky čaj, hráli v písku kopanou a líbovali si s tak nakažlivou spokojeností, že bylo těžké nepodlehnout tomuto místu, zvednout ze země ranec a pokračovat dál. Ano. Strávili jsme v Kovalam jen jediný den a když padl soumrak, už nás autobus odvážel zas dál na sever. Mlčky jsme vedle sebe seděli na potrhaném sedátku autobusu. Palmy podél silnice měly fialovou barvu a někde za mysem Kanjá Kumáří zapadalo do tří moří slunce.

Hned druhý den jsme si sypali popel na hlavu, že jsme tak spěchali. Že jsme chtěli do Perijáru. Že jsme chtěli vidět stáda slonů a živé tygry. Všem, kteří by se kdy rozhodli navštívit Wildlife Sanctuary v Perijáru, říkám předem: „Nechte si tu podívanou klidně ujit a jeďte do Kovalam.“ Perijár je vysoko v kopcích a cesta tam je nesnadná. Je to velké umělé jezero v lesnaté krajině plné zvěře. Návštěvník nastoupí do motorového člunu a je vezen na místa, kde je možno zvěř spatřit. Většinu návštěvníků tvoří indiští výletníci. Naplní loď po okraj, jsou svátečně oblečeni a radostně naladěni, a tak halasí, pokřikují a hlavně zpívají. Loď pluje po jezeře a je to jeden velký plující rámus. Je proto zcela zbytečné doufat, že u bahnitého napajedla spatříte pijícího nosorožce či bizona. Výletní loď se bezpečně postará o to, že nespátříte nic. A pak vás zase čeká obtížná cesta zpět. Proklínal jsem ten nepodařený výlet ještě ve chvíli, kdy jsme seděli nad talířem guláše v Kočínu a mysleli na rajskou pohodu kovalamského pobřeží. Asi vypadalo podobně přívětivě tehdy před léty, když se na horizontě vynořily osudné koráby Vasco da Gamy,

aby do klidu vnesly nepokoj. Velmi nešťastně naložil Evropan s laskavým pobřežím západní strany Indie.

Už v noci, v ubytovně v Béliúru, začala Eva jevit známky nemoci. Ráno ji sice postavilo na nohy, ale po dvou hodinách jízdy autobusem do Šravanabélgóly, vypadala naprosto vyčerpaně.

Ještě že hned vedle zastávky byl dům nabízející pokoje. Rychle se ubytováváme a i přes vedro, které venku panuje, zalézám Eva unaveně do péřového spacáku. Koukl jsem na teploměr, který se přede mnou pokusila schovat - třicet devět stupňů Celsia. Tohle nevypadá dobře. Jsme velmi daleko od většího města, o letišti nemluvě, čeká nás cesta přes půl Indie a teď tohle. Hlavou mě začaly vířit chmurné myšlenky. Jak dopravím nemocnou Evu přes takovou vzdálenost? A co jestli se z horečky vyklube ještě něco horšího? Co tady ve vesničce uprostřed jihoindické roviny, která má pouhých pět tisíc obyvatel, což je na indické poměry opravdu málo. Co je platné, že jsme v místě, všeobecně pokládáné za jedno z nejstarších a nejdůležitějších poutních center v Indii. Musím někde opatřit doktora. Také jsem si musel zacpat uši, abych neslyšel Evino ubezpečování, že jí v podstatě nic není, abych nikam nechodil, že to přejde atd... Horečka za chvíli dosáhla čtyřicítky a zdálo se, že hodlá pokračovat. Stáhl jsem z postelí přehozy, namočil je a začal maroda obalovat. Ech, uplynula další hodina a nic se nezměnilo. Horečka neklesala.

Vyšel jsem před barák a nechtěl uvěřit svým očím. Na protější straně ulice čtu nápis HOSPITAL. Poklusem dovnitř. Doptávám se na ordinaci. Ano, je tu něco na ten způsob, ale doktor přijde až za hodinu. Takže musíme počkat. Pro jistotu nechávám pro něho vzkazy všude. U nemocných žen, ležících pod stínem stromů, u prodavače čaje na ulici, u dvou povalečů před lodží i u samotného majitele domu.

Doktor skutečně přichází. Velmi přívětivý a rozvázný Ind. Studem odvrací hlavu, když stetoskopem poslouchá srdce. A to ještě přes tričko. Ach, ti Indové... Pak jednoduše konstatuje: „To nic, to je pouze malá infekce.“ Zaúpěl jsem. Malá infekce!

Jak asi vypadá v Indii infekce s diagnózou „velká?“

Podal Evě pár tablet tetracyklinu a s klidným svědomím odešel. Koukáme po sobě. Tak tohle nás moc nevytrhlo, ale tonoucí se stébla chytá. Eva polkla jednu upatlanou tabletku zabalenu do kousku papíru z nějakého školního sešitu, a čekala na účinky. Pravda je, že teplota trochu klesla, ale jen nepatrně a to ještě kdo ví, zda to bylo díky lékům.

Následovala noc. Jedna z nejbídnějších, na jaké pamatuji. Místnost vymalovaná zelenomodrým emailem, na stropě pomalu se otáčející ventilátor, bledé světlo zářivky, Evy fialové rty a oči civící nahoru a vedro. Jenže jí je co chvíli zima. Zabaluji její tělo do mokrých hadrů, přes něj igelit, svetry a silný spacák. Stříbrná nitka teploměru je ale nemilosrdná. Sedím na palandě s nohama pod bradou a hlavou se mně honí mimořádně chmurné myšlenky.

Konečně začalo svítat. Eva na chvíli usnula. Snad bude všechno dobré. Nový den mě na chvíli naplnil nadějí. Ale jen na chvíli. Stupnice teploměru ukazuje naprostý nezájem k našim útrapám. Pořád jsem měl na mysli hroživou skutečnost, že za týden musíme být v Dillí na letišti. Při čártrovém letu nelze měnit datum odletu na jiný den.

Vyšel jsem opět hledat včerejšího doktora. Zastihl jsem ho v plné práci. Prováděl očkování, či co. Maličká ordinace byla plná lidí. Stáli okolo vyšetřovacího lůžka, na kterém ležel hubený Ind, oděný pouze do bederní roušky a roztrhaného turbanu, jehož cíp měl nacpaný v ústech. Strašlivě se bál. Jeho oči prozrazovaly takový strach, že jsem chvíli propadl dojmu, že se schyluje k nějaké ukrutné amputaci bez použití narkózy. Okamžitě mě našel svým ustrašeným pohledem mezi skupinou čumilů a byla v nich náhle prosba smíšená s nadějí. Dostal injekci a bylo po zákroku. Jako vyplašené zvíře pomalu slezl se stolu a rychle zmizel.

Kývl jsem na lékaře. Nemusel jsem nic vysvětlovat, okamžitě pochopil a vyšel za mnou. Skupinka přihlížejících se začala rozcházet, už nebylo na co koukat.

Opět následovala letmá prohlídka nemocné a pak předepsání rozboru krve. Ano, nemocnice měla i svoji laboratoř a vládl v

ní nevidaný pořádek. Za hodinu jsem si šel pro výsledek - negativní. Doktora to uklidnilo. Zaštrachal v pixlách od nejrůznějšího zboží, ve kterých ukrýval léky a podal mně papírový sáček, s obrázkem běžícího koně. Podívali jsme se na sebe. Ujistil mě, že to bude "okej" a já odklusal k Evě. Skutečně už za hodinu se rtuť v teploměru začala scvrkávat a k večeru už balancovala pod číslem 38. Na jásání bylo sice brzy, ale svítla naděje a s ní i myšlenka na výlet k místu, kvůli němuž jsme vlastně do Sravanabélgóly přijeli, k mohutné soše Gometešvari neboli Bahubaliho, stojící už tisíc let na skalnatém kopecu uprostřed vesnice. Zítra musíme bezpodmínečně odjet, chceme-li chytnout letadlo do Evropy, a tak je vlastně poslední možnost k návštěvě. Navrhuji, že Evu po těch šestistech schodech nahoru vynesu, protože je dost zesiáblá. Ale nakonec to není třeba. Jdeme pomalu vesnicí, která je jakýmsi centrem džinistické církve a i když jsme přímo pod skálou, sochu stojící nahoře nevidíme. Je jí možné sice spatřit už ze vzdálenosti pětadvaceti kilometrů, ale ze samotné vesnice vidět není. Zakrývají ji zdi chrámu, uprostřed něhož stojí.

Stoupáme po vytesaných schodech velmi pomalu, ale Eva se drží. Jen se zadýchává po každých pěti, šesti krocích. Konečně stojíme před vchodem na nádvoří chrámu. Ani odtud není socha vidět a já už začínám o její existenci pochybovat. Stačí ale několik kroků a jsme u jejích nohou. A jsou to nohy úctyhodných rozměrů. Říká se, že to je největší stojící kamenná socha na světě, a myslím, že není důvod tomu nevěřit. Podle jednoho údaje měří sedmnáct metrů, podle druhého dvacetčtyři.

Ta podivná hora, připomínající spíš obrovské kamenné vejce, které snesl nějaký mýtický tvor do indické roviny a zabořil je do krajiny, se jmenuje Indragiri. Sem do těch míst přišel, někdy ve 3. století př. n.l., zakladatel velké Magadhské říše legendární Čandragupta Maurja. Bylo to v době, kdy se již vzdal svého trůnu ve prospěch svého syna Bindusára a putoval zemí doprovázen svým guru-

em Bhagwanem Bhadrabahou Swamim. Nebo to mohlo také být obráceně. Sem na jih Indie dorazil džinistický svatý muž v doprovodu svých žáků, mezi kterými byl i bývalý despotický vládce Čandragupta. Ale to je ostatně jedno, protože je docela možné, že to tak vůbec nebylo. Leč držíme se legendy. Bhadrabahu Swamim žáci šířili džinismus po jižní Indii, a končili svůj život dobrovolnou smrtí hladem, což byl způsob zvláště vhodný pro zastavení věčného převtělování pravověrného džinisty. Tak také údajně zemřel po dvanácti letech, která uběhla od nastoupení jeho poutnické cesty, Čandragupta. Ale sémě džinistické nauky bylo v Sravanabélgóle zaseto a zůstalo zde až do dnešní doby.

Někde v mýtických začátcích džinismu stojí dvacet čtyři džinů - svatých mužů, přicházejících na svět ve chvíli jeho úpadku a přinášejících záchranu. Historickou postavou je ale pouze poslední z nich, syn šlechtyce, Vardhamán Mahávíra. Narodil se v roce 560 př. n. l. a byl tedy jen o něco starším současníkem Gutamy Buddha (nar. 560 př. n. l.). Podobně jako později Buddha, opustil Mahávíra pohodlný život, aby ho vyměnil za asketickou pouť. Všechn čas zasvětil meditaci stranou světského života, až konečně po třinácti letech putování dosáhl nirvány a stal se Vítězem - Džinou. Jeho pak následovaly zástupy žáků, kteří mu pomáhali šířit nauku nazvanou po něm džinismus.

Ve 4. až 10. století se těšil džinismus velkému rozkvětu. Svého vrcholu ale dosáhl za vlády Cangského krále Rachamally. Právě do období jeho panování spadá vytvoření monumentální sochy Bahubaliho v Šravanabélgóle. Legenda říká, že Bahubali byl nejmladší syn džinistického císaře Adí Thirthankara Vrishabha Devi, který vládl v severní Indii a stal se později džinistickým svatým mužem. Když se Vrishabha Devi zřekl království a odešel do lesů, aby činil pokání, vzplál ostrý boj o uvolněný trůn mezi jeho dvěma syny, ze kterého vyšel Bahubali jako vítěz.

V té chvíli se ale Bahubali vzdal svého vítězství a s ním i vlády a majetku ve prospěch svého bratra a odešel do lesů k tisíciletům pokání.

Šravanabélgólská socha Bahubaliho je po celých tisíc let velmi uctívána. Každých 12-14 let se koná slavnost, kdy se malé městečko zaplní obrovskými davy poutníků. V roce 1981 slavila socha tisícileté výročí svého vztyčení a to byl důvod k velké slávě. U městečka bylo vybudováno sedm satelitních měst, která zaplnil milionový dav přichozích. Okolo sochy samotné se tyčilo lešení, ze kterého byla hlava Bahubaliho polita tisíci nádobami kokosového mléka, jogurtu, ghí, a posypána obrovským množstvím datlí, banánů, mandlí, palmového cukru, santalovým dřevem, zlatými mincemi a šafránem

Ve chvíli, kdy jsme stanuli před obrovskými chodidly Bahubaliho, bylo okolí vylištěné. Jen mezi palci u nohou seděl v lotosovém sedu džinista pohroužený do meditace. Mlékem, ovocem a květy byly uctěny právě jen Bahubaliho veliké nehty na nohou. Bílá skvrna kokosu a několik oranžových okvětních lístků zářilo před mlčícím poutníkem. Kámen sochy barvilo večerní žluté slunce a jeho podobu zvýrazňovaly ostré stíny. Bahubali stojí se svěšenými pažemi, s pohledem upřeným v nekonečno a s výrazem vnitřní radosti v obličeji. Koutky jeho úst se usmívají. Socha takovýchto rozměrů a vyrovnanosti by mohla velmi snadno vyvolat v člověku pocit obludnosti, strachu nebo odporu. Konečně soch, které všechny tyto pocity vzbuzují, jsou spousty. S monumentalitou se musí zacházet citlivě. Sochařskému mistru Aristanemovi se to na sklonku minulého tisíciletí podařilo dokonale. Ostatně stojí za zmínku i skutečnost, že známe jméno sochaře. Indické sochařství je totiž absolutně anonymní, a tak se jedná o vzácnou výjimku. Figura Bahubaliho není pojmuta s realistickou popisností, ale s krásnou nadsázkou stylizace. Až při pohledu z několika kilometrů jsem pochopil, proč ramena sochy jsou tak široká a pas tak úzký. Díky tomu se i na velkou vzdálenost uchová silueta těla a paží.

Seděli jsme na schodišti chrámu a sledovali, jak večerní stíny

potemňují sochu. Představil jsem si, jakým způsobem byla socha koncem minulého tisíciletí asi tesána do žulové skály a jak potom vztyčena. Ále! Jsme přece v Indii, tak pryč s údivem, co pak jsem za ty týdny neviděl víc věcí, nad kterými se rozum zastavoval?

Smlouvám už velmi zdatně. Někdy pro zábavu, ale většinou z nezbytnosti. Tržiště v Paňdžimu, v hlavním městě někdejší portugalské kolonie Góa, je dnes prázdné. Rozumí se na indické poměry. A tak, snad aby si prodavači ukrátili čas, svádějí boj o rupie vynalézavými způsoby. Ani já nemám co na práci a tržištěm se courám bez konkrétního cíle. Jednak není dnes proč spěchat, neboť je Silvestr, jednak už není kam, protože zítra nás autobus odveze do Bombaje a odtud vlak do Dillí. Navíc právě teď, v čase odpoledním, spí Eva ve stínu převrácené rybářské bárky na teplém pobřežním písku a nezdá se, že by na stavu chtěla něco měnit.

Postarší prodavačka na mě zpoza rozvěšených látek vyzývá, kývá a já, z nedostatku jiné činnosti, s ní začínám obchodní jednání.

Sedíme proti sobě a mezi námi se vrší hráz jemných látek. Kdo tohle bude skládat? Žena vybaluje, rozhazuje, rozmatává další a další ukázky svého artiklu a s gusem předvádí obchodní talent, který její početné rodině zajišťuje existenci. Už jsem chycen. Už začínám propadat obchodnímu zápalu. Už křičíme, rozhazujeme rukama, už svolává své děti a ukazuje mně jejich vystouplá žebra, už obracím naruby kapsy, abych dokázal svou nesolventnost. Pětset rupií! Dvě stě rupií! Sto rupií! Padesát, čtyřicet, dvacet. Pobíháme okolo hromady rozházených látek. Patnáct rupií! Šlapeme ve zboží. Třináct rupií! Uraženě se rozcházíme. Dvanáct rupií! Ještě to neskončilo. Deset rupií! Zástup čumilů hučí napětím. Devět rupií! Dál to už nejde. Utírám si z čela pot a oddychuji. Mám dva metry modrého hedvábí. Nevím sice, na co nám bude, ale to divadlo za to rozhodně stálo. Už se loučím s prodavačkou a chystám se odejít. Moment! „A tohle, pane, je také za devět rupií.“ Bez smlouvání! Dostávám navlas stejný pruh tkaniny jen v zářivě fialové barvě. Myslím si,

jak jsem už ostřílenej, a pyšně odcházím. Až po několika krocích mně vlastně dochází, že jsem tu látku vůbec nechtěl.

Celý rozlámaný se škrábu na střechu autobusu zkontrolovat zavazadla. Je to dobrý, zatím naše rance nesletěly při natřásání po děravých indických silnicích. Zastavili jsme na čaj v nějaké karnátské vesnici. Je krátce po půlnoci. Kolik ještě zbývá kilometrů do Kalhapuru, do Satary, do Púny, do Bombaje? Kolik ještě bude vesnic a kolik čajových zastávek? Už nevím jakou polohu zvolit, abych přežil další hodiny na plechovém sedátku.

Noc ubíhá a zatímco já bojuji s ospalostí a nepohodlím, Eva spokojeně spí. Vyčerpaná prodělanými horečkami ve Šravana-bélgóle, usíná v jakékoliv poloze, v kteroukoliv denní či noční hodinu. A já abych ji přidržoval, aby nespadla do uličky. I když myslím, že ani to by jí zvlášť nevažilo.

„Jsem Sebastián, pane, a jsem křestan“, hučí mi do ucha ze zadní sedačky odporně čilý a svěží mladík. „Studuji seminář a stanu se knězem jako můj otec.“ Nedá se nic dělat, musím s ním vést dialog, při kterém na sebe nevidíme a při kterém se jen mizerně slyšíme. Za Vadgaonem je rozhodnuto, že budeme kamarádi a že si budeme psát. Tak alespoň rozhodl budoucí kněz za mou hlavou. Zdlouhavě pro mě píše adresu s velkolepou dedikací:

Dear friend!

Když jsem tě spatřil, cítil jsem, že ti musím něco povědět. Teď jsem rád a budu se za tebe modlit. Tvůj ...

Než jsem stačil rozluštit poslední roztřesená písmenka ruka ze zadu mně linkovaný kus papíru opět bere. Slyším energické škrtání a čtu opravený text: *Dear brother...*

Ještě dřív než dorazíme do Prahy, předběhne nás dlouhý dopis. Dopis začínající stejným oslovením končící prosbou o finanční podporu. Zklamání? Trochu. Ale prvotní myšlenku poslat Sebastiánovi pár bankovek které sú kryté zlatem a ostatními aktivitami Štátnej banky Československej, jsem přece jen zaplašil.

Přecpaný vlak do Dillí. Děním se o dřevěné lůžko s mlčenlivým Indem. Sedí na spodním okraji palandy a já se krčím ve zbývajícím prostoru, pokoušeje se usnout. Jenže je zima. Začátek ledna a tady na severu země noční teploty klesají k nule. Třesu se pod hubenou dekou, kterou jsme koupili od prodavačky na bombajském nádraží. Je sotva půl metru široká a tak část mého zkrouceného těla stále někde vyčuhuje. Otevřenými okny se žene dovnitř studený vzduch. Ind sedí na patách a kouří jednu bídí za druhou. Vidím ho z profilu v bledém světle žárovky. Sedí takhle nehybně celé hodiny. Dokonce mu vůbec nevádí, že se o něj opírám nohama a že do něj občas šfouchám. Jiný Ind, zmáčkнутý davem sedících, na mě co chvíli pokřikuje. Z jeho gest jsem časem pochopil, že se známe. Prý jsme seděli u jednoho stolu v jakési vesnické čajovně kdysi na jihu země. Tak už zapouštíme kořeny. Zdraví nás staří známí...

Za oknem studeně svítá. Z černé roviny se občas kmitne temná silueta vesnice na pozvolna blednoucím pozadí. Začíná se objevovat slunce, teď ještě hnědočervené a z mého pohledu přepásané mřížemi okna. Vesnice se probouzejí. Cítím se promrzle, nevyspale, bídňě. Ale ta rudnoucí koule i do mě nějak vhání život. Nebo to je vidina horké kávy, kterou začínají prodavači roznášet?

V devět hodin projíždí vlak slumy hlavního města. Po více jak třiceti hodinách se budu moci narovnat. Mlčenlivý Ind hodil pod sebe poslední nedopalek cigarety a zaujal místo u dveří.

Nejkratší cestou z nádraží do uliček starého Dillí, sehnat levný hotel a spát. Spát alespoň sto hodin.

Hoteliér se hádá o každou rupii. Ve své vynalézavosti donesl odněkud vybledlou fotku a strká nám ji před oči. Je na ní on v družném hovoru s Rádžívem Gándhím. Má to dodat patřičného lesku jeho chudému jednopatrovému hotýlku, který se tísní mezi obchůdky Main Bazaru. Na nás už žádná fotka premiéra neplatí. Snad před měsícem, či ještě lépe před dvěma. To by snad uspěl. Teď domlouvám cenu na slušných patnáct rupií a už se belháme temným úzkým schodištěm k zeleným dveřím pokojíku. Shodit rance a padnout na dřevěné palandy...

Zbývají poslední dva dny do odletu. Uvědomuji si to po sotva

hodině mrtvolného spánku. Pod okny vyvolávač inseruje salát z banánů, překřikuje ho jiný, který nabízí pomalované tašky, do toho se mísí křik z nedaleké čajovny a vše podmalovává mečivý hlas bráhmána z chrámu, na který připojili městský rozhlas. Ómmm... Ómm... začíná každá jeho mantra do nekonečna opakovaná, vyvolávající tak silné pocity, že mě je najednou smutno z představy, že již za pár hodin tohle nahradí evropské zvuky.

Na našem velvyslanectví nás čeká hromádka dopisů od našich blízkých. Sedíme ve stínu stromu a čteme: To lešení na baráku už zbourali... Sousedka se vdala... Někdo si koupil klobouk... Páni, doma je nuda!

„Tín rupia... Tím rupia!“ Vykřikuje prodavač oděvů. Všechno za jednotnou cenu tři rupie. Hromada rozházených látek mu dosahuje až k pasu. Vyhazuje jednotlivé kusy do vzduchu a huláká na celou ulici. Oděvy nejrůznějších barev, kvality i určení. Co třeba budeme dělat s tímhle fialovým oděvem, ušitým snad pro obyvatelky harémů? Ale za tři rupie... No, nekupte to! Ještě za námi kluk běží: „Dám vám slevu, když jich koupíte celou stovku! U vás doma s tím ohromíte!“ To má tedy pravdu. S tím bychom doma asi opravdu ohromili. Škoda, že v sobě nemáme toho správného obchodního ducha. Jsme rádi, že jsme překupníkům mohli střílet vše nepotřebné a že těch pár rupií nám umožní obstarat dárky. Naše zavazadla nás už rozhodně netíží jako při příjezdu. Myslím na to, že jsme měli poslechnout rady zkušených, kteří říkali, že v Indii potřebujete tři věci: bederní roušku dhóti, žebrací misku lótu a hůl. Silně se tomuto ideálu přibližujeme.

Kupuji dva hrnečky čaje. Prodavač sedí na chodníku a na hromadě kamenů má postavený benzinový vaříč. Opíráme se o vyvrácený sloup elektrického vedení a popíjíme. Jeho tvář i ruce jsou mramorové. Kůže prozrazuje prodělané malomocenství. Nebo snad...? Uvědomuji si, že mě to nijak nevzrušuje. A přitom by mělo. I Eva je klidná. Zvykli jsme si a co dříve vadilo, dnes přijímáme jako samozřejmost.

Tak je to jasné. Z Indie se už domů nevrátíme. Může za to asi desetimetrový nápis na letišti, oznamující, že každý cizinec před

odbavením musí předložit potvrzení o zaplacení jakéhosi letištního poplatku, což čítá sto rupií na osobu. A úředník je naprosto neoblomný. Sedí ve skleněné kukani a o nějakém smlouvání nechce slyšet. Tak to holt se nedá nic dělat. Letadlo za hodinu odlétá, zástup pasažérů u odbavovací přepážky se zmenšuje a my sedíme na rancích, nohy pohodlně natažené a dumáme, co dál. Letenky jsou nám k ničemu. A jiným letadlem letět nemůžeme, protože tohle je let se slevou, kde letenka platí pouze a jen pro tenhle spoj. Když obrátíme kapsy, dělá to třicet sedm rupií a dvacet pais přesně.

Eva mně ale přisuzuje zcela nepochopitelné schopnosti a radí: „Usmiloval jsi už větší rozdíl. Zkus to s ním ještě jednou.“ Cítím se polichocen a s novou nadějí vyrážím ke skleněné budce. Je to marný. Úředník, když pochopil, že nemám dost peněz, mě začal ignorovat. Tváří se, jako by mu to letiště patřilo a přehlídí mě s takovou povýšeností, že začínám dostávat vztek. Co mu ten jeho stánek povalit? Nemáme co ztratit.

Přichází důstojný síkh, který moji konverzaci nebo spíš samomluvu už chvíli sleduje zpovzdálí. I jemu došla trpělivost a pokládá na pulník dvě storupiovky s tak povýšeným gestem, že se úředník za okénkem zcvrkává na poslušného sluhu. Ke mně pak s úsměvem natahuje ruku: „Okej?“ Jo, je to okej, ale že by mně z toho bylo dvakrát dobře, to říci nemohu. Zkousím z něj vymámit adresu, abych mu mohl dluh zaplatit. Směje se a mává rukou.

Tak tedy letíme. Ještě celí rozpačití z nepřijemnosti na letišti. Dole se město zmenšuje na rozměr dětské stavebnice. Přes všechny ty ulice, bazary a chrámy přelétl mrak. A pak další a další. Indie pod námi zmizela. Letadlo se ustálilo v předepsané leťové výšce a nabralo kurz na západ. Koukám ven oválným okénkem a už teď mě začíná mrzet, že se peníze na ten zatracený poplatek nakonec našly.

Modř oceánu občas porušená tečkou ostrova. Zelená pobřeží, skály a pak poušť Nafúd. Území dávné Mezopotámie a v dálce se na okamžik objevily dva vrcholy bájného Araratu. Tam někde končí Turecko a začíná Arménie. Posádka hlásí, že jsme nad Athénami. Asie je najednou strašně daleko, i když je to jen pár

hodin letu. Pociťuji to jako nenormálnost. Dva světy, natolik odlišné, že je těžké vnímat je jedním pohledem, spojuje koridor leťových linek. Snad měl pravdu francouzský etnograf C. Lévi-Strauss, když tvrdil, že onou hlubokou propastí mezi světem křesťanství a světem buddhismu se stal islám. Ten rozdělil hrází dvě oblasti, které si měly podat ruce. Naše etnická příbuznost s Indy je prokazatelná a tak kdo ví, jakou podobu by dnes svět měl a kam by dospěl, nebýt karavaniho vůdce Muhammada.

Pod námi jsou světla Evropy. Té vážné a sebevědomé. Poslední hodiny letu. Za oknem se míhají světelné reklamy. Boeing elegantně přistává. Tak měkce, že trupem letounu zabouří pochvalný potlesk. Už jenom vlak. Prázdné kupé s nezvykle pohodlnými sedačkami. Stojíme na zadrátovaných hranicích. Venku leží sníh. Všechno to skončilo nějak moc rychle. Celník s baterkou přehrabuje naše polorozpadlé krosny. Pár sošek indicových bohů, posvátný višnuistický kámen od řeky Kálí Gandakí, svazek vonných tyčinek ze santalového Majsúr, Šivův lingam, koupený před chrámem v Halábídu, kopie muslimské miniaturny namalovaná na kousku hedbábí, žebračí bubínek ze dvou půlek kokosového ořechu a pak několik popsanych sešitů a na sto exponovaných kinofilmů. Jaké na to uvalit clo? Vlak stojí. Celníci se radí. Co s námi? Zvláště když jevíme tak malou ochotu ke spolupráci. Koukáme do zasněžené tmy... Je tam stále slyšet cinkot rikšáků, zpěv bráhmanů a pokřik prodavačů...

Vlak se pohnul. Tak konečně. Z hlavního nádraží nás veze noční devítka nahoru k Žižkovu. Poslední kopec ke zdolání. Dál už jít nelze. Sedíme proti sobě v nevyvětraném pokoji. Co zbývá? Jsme moudřejší? Otazníků spíš přibýlo. Nepřivážíme žádný objev kromě toho, že Indie a Nepál jsou země, o kterých se dá těžko vyprávět a ještě hůře psát. To proto, že je tak nesnadné je pochopit a tak snadné si je zamilovat.

Byli jsme v Indii jen tak, i když to jen tak rozhodně nebylo.

Indie, Nepál, Praha 1985-1987

Kresby

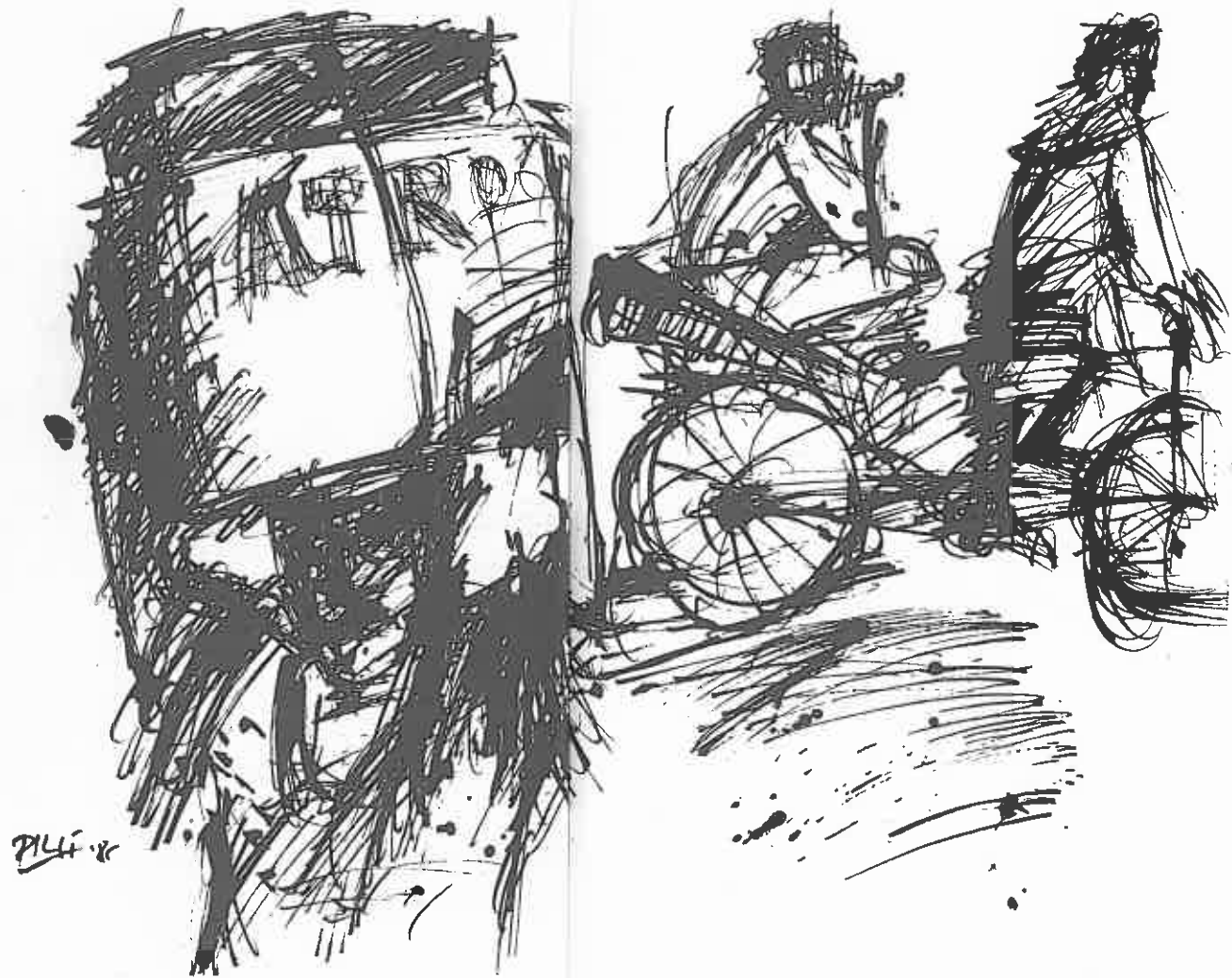
July 5 '86
Kullua Park

DELHI - INDIA
Rishu Patel

20. 11. 74

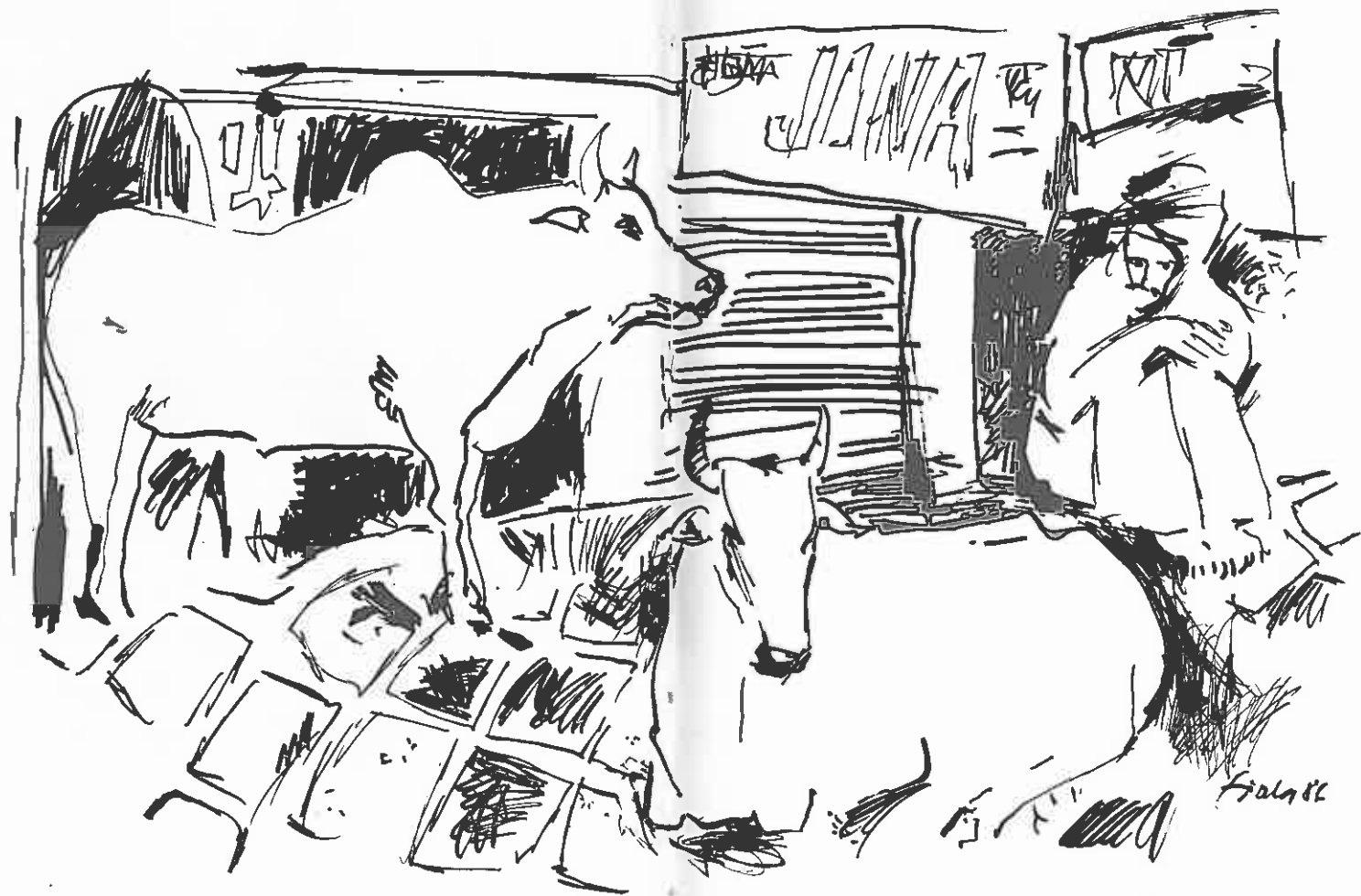
Frade 84
PATNA
INDIA

Vincent Frisch
DELHI, INDIA

PIALA
INDIA - DELHI
Connaught
place
1926

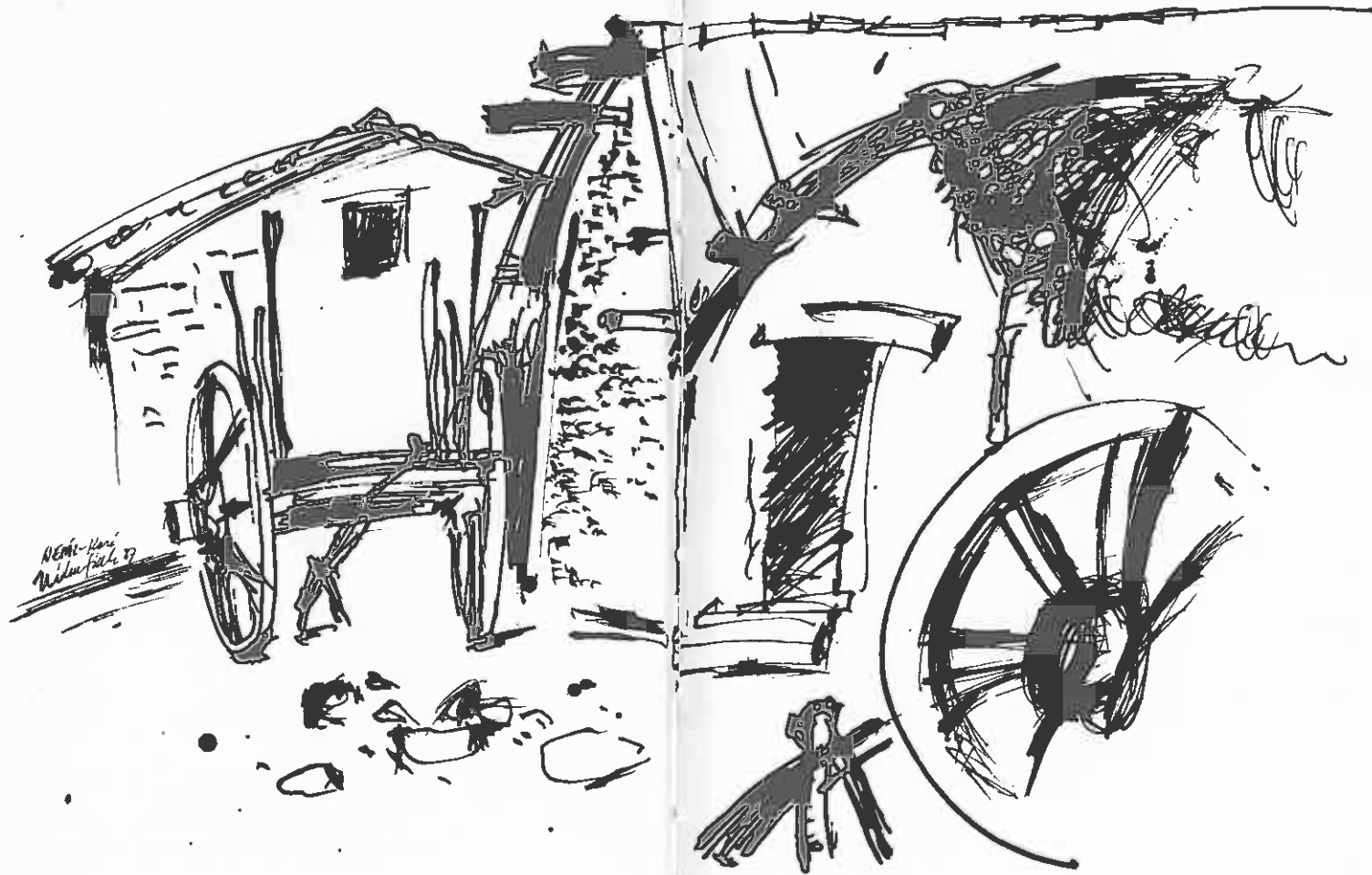

Wafku 1964
1964-1965

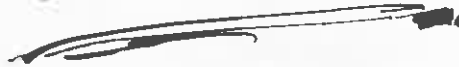

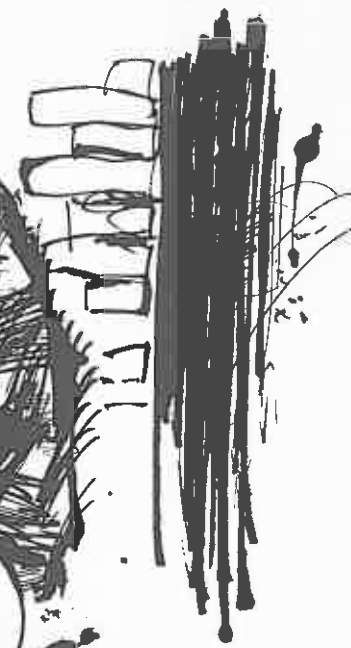
INDIA
MADRAS 1946
P. 10

near the
Walden Falls

Teacher's name: SS'
KATHMANDU - NEPAL

VARANASI-INDIA
November 1977

Dasjyamsingh ghrit
Kavarhati
INDIA
Maha Bala 87

VÁCLAV FIALA

V Indii
JEN TAK

Vydalo nakladatelství Kovalam
Petra Slezáka 14, 186 00 Praha 8
ve spolupráci s tiskárnou
Dragon press Klatovy
jako svou první publikaci
Kresby, fotografie a grafická úprava Václav Fiala
Vytiskla tiskárna Dragon press Klatovy
Náklad 2.000 výtisků

ISBN 80-901825-0X